

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ VE
NEOLİBERALİZMİN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI:
FORMULA 1 VE AKFIRAT ÖRNEĞİ**

**Anabilim Dalı: Şehir ve Bölge Planlama
Programı: Kentsel Planlama**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Funda Dönmez**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Binnur Öktem Ünsal

MAYIS 2009

Funda DÖNMEZ tarafından hazırlanan BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ VE NEOLİBERALİZMİN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI: FORMULA 1 VE AKFIRAT ÖRNEĞİ adlı bu tezin tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

.....

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalında tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
GÖRSELLER.....	vii
TABLOLAR.....	vii
HARİTALAR	vii
FOTOĞRAFLAR	vii
GİRİŞ	viii
ÇALIŞMANIN TEMEL HİPOTEZİ	ix
YÖNTEM ÜZERİNE	x
BÖLÜM 1: NEOLİBERALİZMİN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ.....	1
1. 1. GİRİŞ.....	1
1. 2. NEOLİBERALİZMİN “YENİ DÜNYASI” VE YARATTIĞI KENTSEL MEKÂNLAR.....	1
1. 3. YENİ ŞEHİRCİLİĞİN MEKÂNSAL STRATEJİSİ: KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	10
1. 4. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ARACI OLARAK BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLER	16
1. 4. 1. Büyük Ölçekli Etkinlikler.....	16
1. 4. 2. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Arka Bahçesinde Neler Oluyor?.....	20
1. 4. 3. Estetik Operasyonlar, Yeni İmaj, Temizlenmiş Tarih ve Güvenlik Oyunları.....	24
1. 4. 4. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Ekonomileri.....	27
1. 4. 5. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Ekolojik Boyutu	28
1. 5. SONUÇ.....	29
BÖLÜM 2: İSTANBUL’DA KENTSEL DÖNÜŞÜM VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLER	31
2. 1. GİRİŞ.....	31
2. 2. NEOLİBERAL KENTLEŞME VE İSTANBUL.....	31
2. 3. İSTANBUL’DA KENTSEL POLİTİKALAR VE YEREL YÖNETİMLERİN DÖNÜŞÜMÜ: 1980’DEN GÜNÜMÜZE	34
2. 3. 1. Küresel Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm: 1984-1999.....	35
2. 3. 2. Küresel Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm: 1999-2009.....	40
2. 4. İSTANBUL’DA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN SOSYO-MEKÂNSAL ETKİLERİ	48
2. 5. BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ VE DÖNÜŞ(TÜRÜL)EN KENTSEL MEKÂNLAR.....	53
2. 5. 1. Olimpiyat Girişimi ve Atatürk Olimpiyat Stadyumu	55

2. 5. 2. 2010 Avrupa Kültür Başkenti	60
2. 5. 3. Bienal ve Festivaller	63
2. 5. 4. Nato Zirvesi.....	65
2. 5. 5. Dünya Su Forumu.....	67
2. 5. 6. UEFA Avrupa Şampiyonlar Ligi Final Maçı.....	68
2. 6. SONUÇ.....	69
BÖLÜM 3: FORMULA 1 VE AKFIRAT'TA KENTSEL DÖNÜŞÜM	70
3. 1. GİRİŞ.....	70
3. 2. FORMULA 1 ETKİNLİĞİNİN TÜRKİYE'YE GELİŞ SÜRECİ, AKTÖRLER VE YER SEÇİM ÇALIŞMALARI	70
3. 2. 1. Formula 1 Nedir?.....	70
3. 2. 2. Formula 1'in Geliş Süreci ve Aktörler	71
3. 2. 3. Yer Seçim Süreci ve Tartışmaları	78
3. 3. FORMULA 1 VE AKFIRAT'TA KENTSEL DÖNÜŞÜM	84
3. 3. 1. Akfırat'ın İdari ve Mekânsal Yapısı.....	84
3. 3. 2. Formula 1 Projesi Öncesi Akfırat'ta Rant Savaşları	87
3. 3. 3. Formula 1 Pisti Arazisinin Tarihi.....	92
3. 4. AKFIRAT'TA YENİ BELEDİYECİLİK VE FORMULA 1'İN MEKÂNSAL, EKONOMİK VE EKOLOJİK ETKİLERİ	94
3. 4. 1. "Elit" Bir Tabakanın Etkinliği Olarak Formula 1 ve Yeni Belediyecilik Anlayışı: "İstanbul Park'ın Belediyesi"	94
3. 4. 2. Formula 1'in Ekonomik Etkileri	102
3. 4. 3. Formula 1'in Ekolojik Etkileri	112
3. 4. 4. Formula 1'in Mekânsal Etkileri	126
3. 5. SONUÇ.....	129
SONUÇ	130
EKLER.....	135
EK 1: FORMULA 1 ALANI PARSELLERİ BİLGİLERİ	135
EK 2: FORMULA 1 PİSTİNİN YER ALDIĞI ÜLKELER	136
EK 3: FORMULA 1 PİSTLERİNİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI	137
EK 4: FORMULA 1 İSTANBUL PROJESİNDE YER ALAN AKTÖRLER....	137
EK 5: ÇED GEREKLİ DEĞİLDİR BELGESİ	138
EK 6: TURİZM YATIRIMI BELGESİ	139
EK 7: SON 10 YILDA TÜRKİYE VE İSTANBUL'A GELEN TURİST SAYISI	140
EK 8: 2009 FORMULA 1 BİLET SATIŞ REKLAMI	140
EK 9: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ TARAFINDAN HAZIRLANAN FORMULA 1 REKLAMLARI	141
KAYNAKÇA	142

BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ VE

NEOLİBERALİZMİN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI:

FORMULA 1 VE AKFIRAT ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Funda DÖNMEZ

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2009

ÖZET

Bu çalışma, dünyanın çeşitli metropollerinde, neoliberal piyasa koşullarında, büyük ölçekli etkinlikler yoluyla yaşanan kentsel dönüşüm süreçlerine ve bu süreçlerin kentsel mekân üzerindeki etkilerine bir örnek olarak büyük ölçekli etkinliklerin İstanbul'da yarattığı değişimleri ve ortaya çıkardığı sosyo-mekânsal dönüşümleri irdelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, odak araştırma alanı olarak seçilen Akfırat'ın, Formula 1 etkinliği nedeniyle içinden geçmekte olduğu ekonomik, ekolojik ve mekânsal dönüşüm sürecinin incelenmesi çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Bilim Kodu :

Anahtar Kelimeler : Neoliberal Kentleşme, Kentsel Dönüşüm, Büyük Ölçekli Etkinlikler, Formula 1, Akfırat

Sayfa Adedi : 161

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. Binnur Öktem Ünsal

MEGA-EVENTS AND THE TRANSFORMING SPACES OF

NEOLIBERALISM:

THE EXAMPLE OF FORMULA 1 AND AKFIRAT

(M.Sc. Thesis)

Funda DÖNMEZ

**MİMAR SİNAN FINE ARTS UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

May 2009

ABSTRACT

This study aims to elaborate the changes in Istanbul that are brought about by the organization of mega-events in the city and the resulting socio-spatial transformations. These changes are evaluated within the framework of a more general trend lived under neoliberal economic conditions in various cities of the world, and as they are actualized through the organization of mega-events—a process having deep impacts on the urban space. In this context, the inquiry of the economic, ecological and spatial transformation processes that *Akfirat* goes through due to the organization of Formula 1 races makes the substance of this study.

Science Code :

Key Words : Neoliberal Urbanism, Urban Transformation, Mega Events, Formula 1, Akfirat

Page Number: 161

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Binnur Öktem Ünsal

ÖNSÖZ

Bu çalışma çok sevdiğim ve çok özlediğim ablam Yeliz Dönmez'e ithafen hazırlanmıştır. Onun, üzerimdeki emeklerinin bir karşılığı ve yokluğuna dayanabilmenin bir yolu olan bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan arkadaşlarım Ümit Taner, Pelin Başaran, Pınar Akay ve Evrim Yılmaz'a destekleri için teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan ve Yeliz'in yokluğunu hissetmemem için yaptığım her tembellikte beni en az Yeliz kadar azarlayan, yeniden kendimi toplayıp çalışmamı sağlayan, teknik desteğini esirgemeyen Cem Bico'ya çok şey borçluyum.

Tez danışmanım Binnur Öktem Ünsal, bu çalışmayı hazırladığım süre boyunca sağladığı her çeşit destek ve gösterdiği sabırla benim için bir cesaret ve enerji kaynağı oldu. Diğer danışmanlarım Sibel Yardımcı ve Hürriyet Öğdül de yorumları ve çeşitli katkılarıyla odaklandığım konuya bakış açımı genişleterek tezimi zenginleştirdiler. Onların varlığı olmaksızın ortaya çıkması mümkün olmayacak bu çalışma için tüm danışmanlarıma müteşekkirim.

Tüm akademik birikim ve deneyimleriyle ufkumu açan, yaşadığım en verimli ve keyifli çalışma koşullarını sağlayan, sahip oldukları tüm güzellikleri cömertçe paylaşan hocalarım Biray Kolluoğlu ve Ayfer Bartu Candan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Annem ve babama bana her koşulda sınırsızca sundukları sevgi ve destekleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca ikinci ailem olan, sıkıntılı pazar akşamlarını güzel sohbet ve yemeklerle güzelleştiren, tüm kaygı ve korkularımı sabırla dinleyen Handan ve Burhan Ferhanoğlu'na müteşekkirim.

Son olarak Onur Ferhanoğlu'na bana sunduğu huzur ve mutlulukla dolu yeni hayat için çok teşekkür ederim.

GÖRSELLER

TABLolar

Tablo 1: 2005 İstanbul Grand Prix'si Seyirci Dağılımı

Tablo 2: Bilet Gelirleri Hesaplanırken Kullanılmış Olan Rakamlar

Tablo 3: Konaklama Harcama Tablosu

Tablo 4: Otellerde Konaklayacak Seyirci Dağılımı

Tablo 5: Seyirci Kategorisi Bazında Yapılan Harcamalar

Tablo 6: Hangi Şirketler Kaç Dönüm Yer Satın Aldı?

Tablo 7: Akfırat'ta İnşa Edilen Konutların Fiyat Aralıkları

Tablo 8: Akfırat'ta İnşa Edilen Kapalı Siteler

HARİTALAR

Harita 1: Ömerli Barajı ve Akfırat'ın Konumu

Harita 2: İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı'nda Formula 1 Alanı

Harita 3: İstanbul Park Tesislerinin içinde bulunduğu Ömerli Barajı
havza sınırları

Harita 4: İstanbul Çevre Düzeni Planı 2006

Harita 5: 2002-2005 Yılları Arası Kentsel Genişleme

Harita 6: 2002-2005 Arası Genişletilmiş ve Yeni İnşa Edilmiş Yollar

Harita 7: 2005 Yılı Sonu Arazi Tepeören ve Akfırat Kullanım Durumu

Harita 8: Kentsel Gelişim Planları

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Havza ve Orman Alanında Gerçekleştirilen Ekolojik
Tahribatın Görüntüsü

Fotoğraf 2: Akfırat'ta Kapalı Siteler

GİRİŞ

İstanbul'un sosyo-ekonomik rolü ve çehresi 1980 sonrası neoliberal süreçle birlikte yeniden yapılanmaya başlamış ve 1990'lardan sonra daha derinleşerek toplumsal ve mekânsal dönüşümlere yol açmıştır. Gelir dağılımının dengesizleşmesi, yeni mekânsal ve toplumsal ayrışma süreçlerinin ortaya çıkması, yerel yönetimlerin rollerinin değişmesi, kentsel mekân algısının ve kent silüetinin farklılaşması ve sanayinin desantralizasyonu ile finans ve hizmet sektörlerinin yükselmesi bu sosyo-ekonomik yeniden yapılanmanın sosyal ve mekânsal yapıya ilişkin temel nitelikleri olarak belirginleşmiştir.

Neoliberal dönüşümlerin kentsel mekânı yeniden yapılandırması sürecinde, dünyanın birçok yerindeki metropoliten alanları, turistler ve yatırımcılar için pazarlamaya yönelik stratejilerinin önem kazanması, kentlerin büyük ölçekli etkinlikler olarak kavramsallaştırılan Avrupa Kültür Kenti, Dünya Olimpiyat Oyunları, futbol şampiyonaları, müzik festivalleri ve sanat gösterileri gibi organizasyonlara ev sahipliği yapabilme yarışı eğilimlerini arttırmıştır.

Bu sürece paralel olarak neoliberal kentsel politikalarla kabuk değiştiren ve prestij projeler olarak nitelendirilen kentsel dönüşüm projelerinin vitrini haline gelen İstanbul'da büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapma hedefi özellikle son on yıl içerisinde merkezi ve yerel yönetimlerin de desteğiyle gündeme taşınmış ve etkinliklerin bir bölümü hayata geçirilmiştir.

İstanbul'da yaşanan dönüşüm süreçleri içerisinde, sosyo-mekânsal dönüşüm stratejilerinden biri olarak büyük ölçekli etkinliklerin nasıl kullanıldığını analiz edebilmek, merkezi ve yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm süreçlerindeki değişen rollerini ve müdahale biçimlerini açık bir biçimde görebilmek ve küresel sermayenin ilgisini çekmeyi hedefleyen emlak eksenli kentsel pazarlama mekanizmalarının işleyişlerini anlayabilmek amacıyla Formula 1 yarışları ve yarışların İstanbul ayağının gerçekleştiği mekân olarak Akfırat bu çalışmanın odak alanı olarak seçilmiştir.

Formula 1 yarışlarından önce İstanbul başka birtakım büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapmış veya yapma girişimleri içerisinde bulunmuştur. Ancak İstanbul'da gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmesi hedeflenen diğer büyük ölçekli etkinliklerden farklı olarak Formula 1, özellikle İstanbul'da 2000'li yıllar sonrası yaşanan kentsel dönüşüm süreçlerini anlamlandırabilmek için daha geniş ve çeşitli imkânlar sunmaktadır. Etkinliğin küresel tüketim kalıpları ve tüketici profillerini içeren bir alıcı kitleye sahip olması, etkinliğin kentte birden fazla kez gerçekleştirilmiş olması, yarış pistini de içine alan tesislerin yer seçim süreçlerinde yaşanan tartışmaların iktidar-sermaye ve yerel yönetimler arasındaki girift ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyar nitelikte olması büyük ölçekli bir etkinlik olarak Formula 1'in ve çalışma alanı olarak da Akfırat beldesinin seçilmesine neden olmuştur. Ayrıca Formula 1 etkinliğinin gerçekleştiği Akfırat beldesinin, etkinliğin gelişiyile beraber özellikle yüksek gelir gruplarının ağırlıklı olarak tercih ettiği kent çeperinde bulunan ve geniş yeşil alanlara sahip bölgelerde konut edinme eğilimlerinin gözlenebildiği bir yer haline dönüşmüş olması da araştırmanın etkinlik ve mekân seçimi açısından önemli bir kriter olmuştur. Çünkü kentte son dönemlerde yaşanan konut tercihlerindeki yeni eğilimler, üzerine daha detaylı bilgi üretilmesi gereken alanlar olarak önem taşımaktadır.

ÇALIŞMANIN TEMEL HİPOTEZİ

Dünyanın çeşitli metropolleri “küresel kent”/“dünya kenti” olabilme yarışı içerisinde kendilerini ve ekonomilerini küresel akışlar ağında konumlandırabilmek amacıyla kentsel mekânlarını yeniden işlevlendirme sürecine dahil olurlar. Alternatifi olmadığı iddia edilen küresel ekonomilere eklemlenme sürecinde kentsel toprağın yerli ve yabancı sermayenin ilgisini çekecek, hizmetine sunulacak hale getirilebilmesi için kentsel dönüşüm projeleri yoluyla birtakım stratejiler uygulanır. Bu stratejilerden biri de ev sahibi kentin büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yaparak küresel sermayenin ilgisini cezbetmeye çalışmasıdır.

Büyük ölçekli etkinlikler, küresel kent hiyerarşileri yapılanmasında yükselmeye çalışan kentlerin, sanayiden hizmet sektörüne doğru değişen ekonomik yapıları içerisinde önemli nirengi noktaları olarak görülmektedir. Bu tür etkinliklerin ev sahibi kentin tanıtımı, turizm gelirlerinin artırılması, kente yeni kültür-sanat-spor tesislerinin kazandırılması ve benzeri kamu yararı içeren olumlu etkilerinin olduğu

iddia edilmektedir. Bu bakış açısından hareketle oluşturulan büyük ölçekli etkinlikler yolu ile kalkınma söylemi, ev sahibi kentte gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerini meşrulaştırmanın bir yolu olarak ortaya konmaktadır. Büyük ölçekli etkinliklerin, savunucuları tarafından ısrarla vurgulanan düzenledikleri kente ekonomik canlılık getirmek gibi büyük bir iddiası bulunmaktadır. Bu yüzden hem merkezi hem de yerel yönetimler tarafından büyük ölçekli etkinliklere özel bir önem atfedilmekte, yeni politik söylem ve kentsel yönetim modeli de bu yaygın kanıyı da içine alacak şekilde kurulmaktadır. Oysa çoğunlukla yüksek miktarlarda kamu kaynaklarının kullanılmasıyla sınırlı bir zaman aralığında gerçekleştirilen büyük ölçekli etkinlikler ve beraberlerindeki dönüşüm projeleri, kentsel mekânda uzun dönemli ve kalıcı olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedirler. Büyük ölçekli etkinlikler birer yerinden edilme ve gecekondu temizlik operasyonuna dönüşebildikleri gibi ekosistem ve doğal çevrenin de tahribatına yol açabilmekte, kentsel arazi değerlerinde ani spekülasyonlara neden olmakta, soylulaştırma süreçlerine zemin hazırlamaktadırlar. Neoliberal kentleşme politikalarının bir sonucu olarak kentsel dönüşüm projeleri ve büyük ölçekli etkinlikler, kentte hâlihazırda var olan yeni yoksulluk, eşitsizlik, dışlanma biçimlerini çoğaltmakta ve derinleştirmektedir. Kentsel mekândan rant elde etmeye yönelik gerçekleştirilen mekân savaşları, kamuya ait toprakların özelleştirilmesinin önünü açarken kentte ortaya çıkan yeni varsıllık ve yoksulluk biçimleri ve mekânlarının da yeniden üretimine neden olan bir kısır döngüyü beslemeye devam etmektedir.

YÖNTEM ÜZERİNE

Bu çalışma içerisinde savunulan hipotezi ve bu doğrultuda yapılan tartışmaların içeriğini çerçeveleyen araştırma yöntemi oluşturulurken, birbiriyle ilişki iki önemli parametre belirlenmiştir. Bunlardan birincisi 1980 sonrası İstanbul'un fiziki, sosyal, kültürel ve idari yapısındaki dönüşümle bu dönemde öngörülen ya da hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri ve büyük ölçekli etkinlikler, ikincisi ise büyük ölçekli etkinlik örneği olarak seçilen Formula 1 yarışları ve etkinliğin düzenlendiği odak çalışma alanında gerçekleşen dönüşümdür. Belirlenen bu iki parametreyi ele almak üzere kullanılan yöntemler ise şöyledir: Öncelikle genel olarak İstanbul, özelde de çalışma alanı olan Akfırat Belediyesi ve Formula 1 pistinin içinde bulunduğu İstanbul Park tesislerinin inşaat aşamasıyla inşa edilen araziye ilişkin

resmi belgeler ve istatistiklerin toplanması ve taranması ile çalışma alanının bütününe ilişkin genel veriler elde edilmiştir. Bu sürece paralel olarak, söylem düzeyinde, Formula 1 etkinliği ve etkinliğin gerçekleştiği mekân üzerine üretilen bilgi türleri, 1999-2008 yılları arasındaki süreci kapsayan medya taraması ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin aylık olarak yayımladığı İstanbul Kent Bültenlerinin 1999-2007 yılları arasındaki sayıların incelenmesi ile oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca ilgili diğer dergi ve televizyonda yayınlanan haber, tartışma ve reklamların içerik analizleri yapılmıştır.

Formula 1 İstanbul ayağının düzenlendiği pistin içinde bulunduğu İstanbul Park Tesisleri Ömerli Havzası sınırları içerisinde ve yapılaşmaya elverişli olmayan özel bir ekolojik alan üzerine kurulduğu için Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, tesislerin yer seçim aşamasından itibaren yasal süreçleri de içine alan bir muhalefet kanalı olmuştur. Bu nedenle oda tarafından hazırlanan Formula 1 İstanbul sürecine ilişkin her tür bilgi, belge, dokümandan oluşan arşiv taranmış ve elde edilenler, toplanan diğer verilerle karşılaştırmalı bir biçimde ele alınarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Ayrıca Formula 1 yarışlarının yayın haklarını yarışların İstanbul ayağının genel yarış takvimine girmesine kadar elinde bulunduran NTV'nin, NTV Spor web sitesinde oluşturduğu arşivin taranmasının, sürecin ilk dönemleri ile ilgili haberlerin bir araya getirilmesinde önemli bir yeri olmuştur.

9-11 Mayıs 2008 tarihleri arasında İstanbul Park pistinde düzenlenen Formula 1 yarışları, katılımcı gözlem metodu ile takip edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bunun dışında etkinlik haricinde bölgede alan çalışmasına devam edilmiş, iki mahalleden oluşan Akfırat Belediyesi'nin sınırları içinde kalan alan ve yakın çevresindeki yeni yapılaşma ve dönüşüm alanları gözlemlenmiştir. Bölgede belirgin bir biçimde Formula 1 pistinin inşa edilmesinin ardından sayıları artan kapalı sitelerin yayılma biçimi ve arazi kullanımları incelenmiştir. Alanda yapılan çalışmalar esnasında kaydedilen mekâna dair görüntüleri kapsayan görsel malzeme arşivi oluşturulmuş, beraberinde bölgeye ilişkin harita, plan ve benzeri materyaller de temin edilmiştir. Araştırma sürecinde Akfırat Belediyesi'nin çeşitli birimleriyle görüşmeler yapılmış ve belediyenin ilgili yayınları toplanmıştır. Sonuç olarak tüm dokümanlar çalışmanın konusuna temel oluşturan mevcut literatürün verileriyle birleştirilerek değerlendirilip tartışılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: NEOLİBERALİZMİN DÖNÜŞEN MEKÂNLARI VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ

1. 1. GİRİŞ

Çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle neoliberal sosyo-ekonomik politikaların, büyük ölçekli etkinliklerin düzenlendiği başlıca mekânlar olan dünyanın çeşitli metropollerinde yarattığı etkiler tartışılacak ve ardından sürecin kentsel mekânda uyguladığı mekanizmalardan biri olarak kentsel dönüşüm kavramı ele alınacaktır. Kavramın tarihsel süreç içerisinde değişen içeriği ve uygulama biçimleri aktarılmasının ardından 1990'lerden itibaren dünya genelinde yaygınlık kazanmaya başlayan büyük ölçekli etkinlikler ve kentsel dönüşüm projelerinin etkinlikler yoluyla uygulanması stratejileri üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede içerisinde büyük ölçekli etkinlikler kavramı ile ilgili olarak mevcut literatür içerisindeki tanım ve eleştiriler değerlendirilecektir.

1. 2. NEOLİBERALİZMİN “YENİ DÜNYASI” VE YARATTIĞI KENTSEL MEKÂNLAR

İstanbul'un yaşadığı neoliberal dönüşüm yalnızca İstanbul'a özgü bir olgu değildir. İstanbul küresel ekonominin yayılma ve yerleşme stratejilerinin derin izlerinin görüldüğü Mexico City, Sao Paulo, Londra, New York, Barselona, Şanghay, Johannesburg vb. diğer kentlerden sadece biridir.

Neoliberal ekonomi politikaları 1970'lerden itibaren yalnızca ABD ve Avrupa ülkelerinde değil, gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerinin metropoliten alanlarının dönüşümünde de belirleyici unsur olmuştur. Eski büyük sanayi kentleri, dünyanın birçok yerindeki sanayi bölgelerinde Fordist üretim sistemiyle çalışan fabrikaların kapanması, buna bağlı olarak yaşanan işsizlikler, sürekliliğini koruyan enflasyon, sanayinin yer seçimindeki değişiklikler nedeniyle hızlı bir şekilde

dönüşürken, diğer yandan da dünyada belli alanlarda uzmanlaşan kentler ortaya çıkmaya başlamıştır.¹

Birleşmiş Milletler (BM) raporuna göre dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşamakta olduğu ve bu rakamların aynı hızla artacağı belirtilmekte, 2020'li yıllara doğru kentsel nüfus oranının dünya nüfusunun %60'ını oluşturacağı tahmin edilmektedir.² Metropoliten ölçeğin genişlediği, kentsel nüfus ve yapı yoğunluğunun giderek arttığı, dikey yapı stokunun kent merkezlerinin belirgin karakteri haline geldiği bu kentler aynı zamanda gelir dağılımında, sosyal haklar ve hizmetlere erişimde varsıllar ve yoksullar arasında derin çatlakların ortaya çıktığı alanlardır. Örneğin ABD'de en düşük ücretle çalışanlar ile büyük şirketlerin CEO olarak adlandırılan yöneticilerinin ücretleri arasındaki farkın oranı 1970'lerde 1'e 39 iken, 2000 yılında bu oran 1'e 1000'e çıkmıştır.³ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) bağlı *International Poverty Center* (Uluslararası Yoksulluk Merkezi) tarafından yayınlanan Dünya Zenginlik Raporu'na göre de dünya nüfusunun en zengin %10'u dünya net malvarlığının %85'ini elinde bulundurmaktadır.⁴ Neoliberal ekonomik sistem içerisinde zenginlik kaynaklarının da sadece yüksek gelire değil menkul ve gayrimenkul varlık zenginliği ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Yani en yüksek gelirler doğrudan çalışma karşılığı değil, sermaye ve menkul varlıklardan elde edilir, sonuç olarak da emek gelirleri arasındaki fark açılırken, toplam gelirler arasındaki uçurum büyük bir hızla büyümektedir.⁵

İnsel, büyük sermayenin kentsel mekânla olan bu ilişkisini şöyle ifade eder:

Aşırı zenginler, bir yandan düşük ücret ve işsizliği ekonominin esnekleşmesi adına empoze ederlerken, diğer yandan nereye yatırım yapılacağına, hangi sektörün ve dünyanın neresinde geliştirileceğine karar veriyorlar. Kent merkezlerini yeniden ele geçirerek, kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde orta ve düşük gelirli buralardan kovuyorlar. Bunların yanında oluşturdukları aşırı tüketim modeli, küresel çevre yıkımının en önemli nedenlerinden birini oluşturuyor.⁶

Diğer yandan sınırları genişleyen üretim coğrafyası Üçüncü Dünya metropolleri etrafında öbeklenirken, merkezler gezgin büyük sermayenin yatırım olanakları için düzenlenen, spekülasyon yollarla sermayenin ve diğer aktörlerin üzerinden büyük rant elde edebildikleri kentsel parçalar olarak şekillenmektedir.

¹ Hatice Kurtuluş, "Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi," *İktisat Dergisi* 499 (2008).

² Richard Burdett ve Deyan Sudjic, *The Endless City* (London: Phaidon Press, 2007).

³ Ahmet İnsel, "Dünyanın Zenginleri ve Zenginliğin Şiddeti," *Birikim*, no. 232-233 (2008).

⁴ Agy., s. 48.

⁵ Agy., s. 49.

⁶ Agy., s. 54-55.

Neil Smith ise, “21. yüzyılda küreselleşen tam olarak nedir?” sorusunu meta sermayesi ya da finans sermayesi olarak değil, üretim sermayesi olarak yanıtlar. Çünkü Smith'e göre yeni küresellik ekonomik üretimin artan şekilde küresel olan ölçüğüdür.⁷ Üretim sermayesinin küreselleşme eğilimi ve oranı artmış, üretime dayalı ekonominin coğrafyası değişmiştir. Smith'in ifadesiyle, 1970'lerde tüketim mallarının çoğu yerinde tüketilmesi ya da başka bir ulusal pazara ihraç edilmesi için halen ulusal bir ekonomi içinde üretilmekteydi, ancak 1990'lara gelindiğinde bu model terk edilmiş ve belirli ürünlerin kesin üretim alanlarını teşhis etmek gittikçe daha zor hale gelmiştir.⁸

Sonuç olarak üretimin mekânı büyük bölgeler yerine genişleyen metropoliten merkezlere odaklanmaktadır. Şöyle ki, Amerika'nın kuzeydoğu ya da orta batı bölgeleri, İngiliz Midlands ve Alman Ruhr gibi geleneksel endüstriyel bölgeler 19. ve 20. yüzyılın önemli bir kısmında ulusal ekonomilerin belkemiğini oluştururken 21. yüzyılda Sao Paulo, Bangkok, Mexico City, Şanghay, Mumbai, Seul vb. metropoller küresel ekonominin yeni mekânları halini almışlardır.⁹

Smith'in küresel değişimin bir ifadesi olarak nitelendirdiği üretimin metropoliten ölçüğe doğru yeniden ölçeklendirilmesi aynı zamanda yeni şehirciliğin de temel yapılanma noktasıdır. Çünkü neoliberal şehirciliğin yükselişiyle varlık bulan yıkım, yeniden yapım ve yerinden edilme süreçlerini içeren farklı büyüklüklerdeki kentsel dönüşüm projelerini ve bu projecilik sürecini üretim ilişkilerinden bağımsız olarak kurgulayamayız.

Varoluş sebeplerinden biri olan kamusal hizmetleri sağlama görevini “sosyal” sıfatını (özelleştirmeler yoluyla) bir kenara koyarak terk etmeye çalışan devlet, ona eşlik eden yerli sermaye ve bunun yanında yasalar yoluyla kente müdahale sınırları genişletilen yerel yönetimler de üretmeden biriktirmeye fırsat veren bu sistemin ürettiği kârın pay sahipleri arasında olabilmek için neoliberal sisteme uyum sürecini başarıyla yerine getirme baskısı altındadırlar. Sermayenin dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, korumacılığın azaltılması, devletin ekonomik ve sosyal alanlardaki rolünün azaltılarak bu alanların piyasa mekanizmalarına açılması, yerleşme ve benzeri birbiriyle iç içe geçmiş neoliberal politikalar dayatılmakta, bu

⁷ Neil Smith, “Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma,” *Planlama* 36, no. 2 (2006), s. 15.

⁸ Agy., s. 16.

⁹ Agy., s. 17.

politikaların sonucunda da eşitsizliğin ve bölüşüm/paylaşım dengesizliğinin giderek arttığı görülmektedir. Diğer yandan Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası sermayenin sözcüsü olan kuruluşların az gelişmiş ülkeler için belirlediği yapısal uyum programları, para politikaları geliştirmekte olan ülkelerin ulusal politika ve programlarının önüne geçerek dış borç yükü altında, dış finansmana ihtiyaç duyan ülkeler yaratmaktadır. Sonuç olarak da bu ülkeler Dünya Bankası ve IMF tarafından dayatılan politikalara karşı çıkabilecek mekanizmalardan ve güçten yoksun bırakılmaktadır.¹⁰

Göçlerin de etkisiyle şişen kent nüfusunun çoğunluğunu oluşturan düşük gelir grupları, kentin hizmet sektörüne bağlı dönüşümü içinde, düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmakta, barınma alanları büyük kentsel projeler vasıtasıyla daraltılmakta ve barınma hakları ihlal edilmektedir.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan 1994 tarihli Dünya Kalkınma Raporu'nda geliştirmekte olan ülkelerin altyapı yatırımlarına yılda 200 milyar dolar harcadıkları, bu rakamın toplam yatırımların beşte birine karşılık geldiği belirtilmiştir. Fakat altyapı çalışmalarındaki bu gelişmelere rağmen bugün geliştirmekte olan ülkelerde yaşayan bir milyar insana temiz su götürülemediği bunun yanında iki milyar insanın da yeterli kanalizasyon şebekesine sahip olmadan yaşadığı dile getirilmiştir. Dünya bankası bu tespitlerinin arkasından soruna çözüm olarak altyapı yatırımlarının ticarileştirilmesini, rekabete açılarak özel girişimciliğin bu alanda yerini almasını önermiş, böylece kamunun bugüne kadar istenen kalite ve nitelikte sağlayamadığı altyapı hizmetlerinin özel sektör tarafından niteliği artırılarak ve kalitesi yükseltilerek sağlanacağını belirtmiştir. Bu açıklamaların ve önerilerin ayrıntılarıyla anlatıldığı raporun sadece son bölümünde altyapı hizmetlerinin ticari şirketler tarafından yürütülmesinin bu hizmetlerin fiyatlarında (özellikle su ve elektrik temininde) artışa neden olacağı belirtilmiştir.¹¹ Sonuç olarak kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ile artan fiyatlar kentte yaşayan ve hâlihazırda bu hizmetlere ulaşamayan veya ulaşmakta güçlük çeken düşük gelir gruplarının, bu hizmetlerden yeniden mahrum bırakılması anlamına gelmektedir.

¹⁰ Ethem Torunoğlu, "Kentsel Dönüşüm: Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği," Ayşegül Mengi (der.) *Kent ve Planlama, Geçmiş Korumak Geleceği Tasarlamak* içinde, s. 379. (İstanbul: İmge Kitabevi, 2007).

¹¹ Agy., s. 379-380.

Mike Davis gelişmekte olan ve dünyada nüfus patlaması yaşayan kentlerin aynı zamanda olağanüstü kent ağları, koridorları ve hiyerarşileri örmeye başladığından bahseder ve diğer bir aıdan bakıldığında ise bu kentler ağının muhtemelen kent yoksulluğunun dünyadaki en büyük ayak izleri olacağını ifade eder.¹²

Mega kentler kent gkkubbesinin en parlak yıldızlarıdır, ama dünyanın gelecekteki nüfus artışının dörtte nn yükünü belli belirsiz görünen ikinci kademedeki kentlerle kkk kentsel bölgeler, BM araştırmacılarının ifadesiyle pek de bu insanları barındıracak veya onlara hizmet sağlayacak şekilde planlanmış olmayan, hatta hiçbir planları olmayan yerler çekecektir.¹³

Birbirine paralel zamanlar içinde varsıllığın ve yoksulluğun yeni biçimlerini ortaya koyan ve neoliberalizm olarak adlandırılan sosyo-ekonomik sürecin karakteristik yapısına baktığımızda, ekonomik üretim içinde sanayinin payının düşmesi, büyük ölçekli endüstriyel üretim mekânlarının yerlerini kkk ölçekli atölyelere ve uzmanlaşmış üretim birimlerine bırakmaları, sendikalı ve tam zamanlı iş gücünün önemli ölçüde azalması ve işsizlerin, yarı zamanlı, esnek saatli, mevsimsel ve sosyal güvencesiz çalışanların sayılarının arttığı görülmektedir. Öte yandan hizmet sektörünün ekonomi içindeki payının artması ve bu sektörde çalışan profesyonellerin sayısındaki ve gelirlerindeki artışlarla beraber yeni varsıllık biçimlerinin ve pratiklerinin ortaya çıkması söz konusudur.¹⁴ Davis, nc Dünya lkeleri üzerinden bu dönüşümü şöyle ifade eder:

nc Dünya bugün, klasik emek yoğun kırsal bölge ve sermaye yoğun sınaı metropol klişesinden ziyade sermaye yoğun kırsal bölge ve emek yoğun sanayisizleşmiş kent nekleriyle doludur. Bir başka deyişle, "aşırı kentleşme"yi iş arzı değil, yoksulluğun yeniden üretimi yönlendirir. Neoliberal bir dünya düzeninin geleceği yönlendirmek için başvurduğu beklenmedik yollardan biridir bu.¹⁵

ağlar Keyder'in deyimiyle neoliberal sosyo-ekonomik dönüşümün etkisiyle 1980'li yıllar ve sonrası, yeni sektörlerin, yeni pazarların, yeni işçi rgt biçimlerinin ve yeni coğrafyaların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.¹⁶

Kapitalizmin küresel döneminde yaşanan yeniden yapılanma sırasında, önceki dönemlerden farklı olarak ortaya çıkan değişim, neoliberal politikalar aracılığı ile ulus devletlerin politik var oluşlarıyla uluslararası pazardaki rekabetten dışlanırken, öte yandan tam da bu politikaların ulusal ve uluslararası ölçeklerde

¹² Mike Davis, *Gecekondü Gezegeni* (İstanbul: Metis Yayınları, 2007), s. 19.

¹³ Agy., s. 21.

¹⁴ Ayfer Bartu-Candan ve Biray Kolluoğlu, "Kentsel dönüşüme nasıl karşı durulabilir?," *İstanbul Dergisi*, no. 60 (2007).

¹⁵ Davis, *Gecekondü Gezegeni*, s. 31.

¹⁶ ağlar Keyder, "Türk Fanusu," Tarık Ali (der.) *New Left Review 2004-Türkiye Seçkisi* içinde, s. 56. (İstanbul: agorakitaplığı, 2005).

uygulanabilmeleri sebebiyle yeniden görevlendirilmiş olmalarıdır.¹⁷ Yani neoliberal politikalar çerçevesinde eşzamanlı olarak sosyal hizmetler ve üretim alanlarında küçülen devlet, yerli-yabancı sermayeye yol açıcı, dolaşımını kolaylaştırıcı, mal ve hizmetlerin de sermaye ile birlikte küresel ağlar içinde hızını artırıcı düzenlemeleri yapmak üzere, Kurtuluş'un deyimiyle bürokratik olarak yeniden ölçeklenmiştir.¹⁸

Kente dair sorunlar, ileri kapitalist ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde politik tartışmaların merkezinde yer almaya başlamış, kentsel rantın kullanılması ve paylaşılması noktasında gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme ve kentsel yatırımlar kapitalist ülkelerin ilgi alanına girmiş, yeni bir sömürü ağı oluşturulmuştur. Örneğin, Dünya Bankası 1985 yılında gelişmekte olan ülkelerin yerel yönetimlerine kaynak aktarılmasına ilişkin bir karar almış ve böylece hem bir borçlanma sistemi oluşturulmuş hem de kentsel rant sağlanacak yeni pazarlar yaratılmıştır.¹⁹

Harvey, kapitalist kentleşme süreçlerinin sermaye birikim süreçlerinden bağımsız olarak düşünülemeyeceğini söylerken bu tezini sermayenin iki (çifte) döngüsü kuramından hareketle çözümler ve yapıları çevrenin bu döngü aracılığı ile sabit sermaye haline geldiğini söyler. Harvey'e göre metaların üretim ve tüketimlerinin gerçekleştiği ve sermayenin birinci döngüsü olarak adlandırdığı evrede biriken sermaye, yatırıma dönüştürülemediği zaman ortaya çıkacak aşırı birikim krizinin çözülebilmesi için, biriken sermayenin ikinci döngüye aktarılması sağlanır. İşte bu noktada sermayenin ikinci döngüsü, fazladan birikiminin yapıları çevre üzerindeki doğrudan etkisi olarak görünür hale gelir. Devlet veya piyasa aracılığıyla ikinci döngüye aktarılan birikimin büyük bir bölümünün kentsel mekâna yatırılmasıyla bir yandan aşırı birikim sorunu çözülürken, diğer yandan da yeni taleplere bağlı olarak gerçekleşecek tüketim sayesinde sermayenin birinci döngüsünde ortaya çıkan krizin çözülmesi söz konusu olur.²⁰

Hatice Kurtuluş, küresel kapitalizm döneminde kentin dönüşümünün (kentsel dönüşümün) üzerinde yükseldiği temellerden birini, Harvey'in tanımladığı biçimde, sermaye birikiminde ikinci döngü olarak kentsel mekânın yeniden üretimi şeklinde ortaya koyar. Kurtuluş'a göre, neoliberal şehirciliğin tanımladığı kentsel dönüşümün ikinci oluşum zemini, sermaye, devlet ve kentli toplumsal sınıflar arasında değişen

¹⁷ Kurtuluş, "Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi," s. 30-31.

¹⁸ Agy.

¹⁹ Torunoğlu, "Kentsel Dönüşümüm: Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği," s. 385.

²⁰ Tarık Şengül, "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı," *Praksis*, no. 2 (2001).

kentsel arazi bağları tarafından belirlenen mekânsal ayrışmalar ve yeni sosyo-mekânsal ölçeklenmelerdir.²¹

Sonuç olarak Smith'in neoliberal dönemde üretim sermayesinin küreselleşmesi olarak adlandırdığı değişim, kentlerdeki neoliberal mekânsal iş bölümü, mekânda üretim ve hizmetleri yeniden konumlandırırken toplumsalın inşa ettiği sosyo-mekânsal ölçeğin var olduğu biçimini korumasına olanak tanımaz ve onu da yeniden ölçeklendirir.²² Bu noktada kentsel sosyo-ekonomik eşitsizliğin kaynağı neoliberal kentsel politikaların, yani kentsel rantın paylaşımında eşitsiz sınıfsal ilişkilerin nasıl yapılandığını ve sonuçlandığını Kurtuluş şöyle ifade eder:

Yeni liberal devlet ya da siyasi otorite, sosyal refah devletinden farklı olarak, dönüşümden alınacak pay üzerindeki pazarlıkta sermayenin “eşit güç kullanımına,” yasal ve idari reformlarla olanak vermektedir. Bir diğer deyişle, kentsel arazi üzerinde, sermaye ile sınıfların arasındaki rekabet ve devletin düzenleyiciliği ile oluşması gereken kentsel arazi bağları, neoliberal dönemde, devlet ya da siyasi otorite karşısında sermaye ile sınıfların eşitsiz güç ilişkileri ve farklı aktörlerin kentleri ilgilendiren karar mekanizmalarını etkileme olanakları ve güçleri belirlemektedir. Bu durumda kentsel arazi bağlarının kesiştiği noktalarda ortaya çıkan kentsel dönüşümde, sermaye karşısında sınıflar daima kaybeden taraf olarak yer değiştirmekte ya da yerinden edilmektedir.²³

Ayşe Öncü ve Petra Weyland'ın belirttiği gibi, toplumsal ve küresel bir kutuplaşmaya doğru sürüklenen neoliberal politikaların uygulandığı tüm metropoller, içerisinde bir taraftan giderek zenginleşen küresel kozmopolit bir zümre oluşurken diğer yandan da sürekli fakirleşen, fakirleştikçe kendi içinde ırk, dil, din gruplarına ayrışan yerel topluluklar yaratır.²⁴

Merkezi ve yerel yönetimlerin piyasa mantığına hukuk-idare-güvenlik gibi alanlardan nüfuz ettiği “projeci” planlama anlayışı ile yeniden yapılanan metropoliten kentler, değerli ilan edilen bölgelerinde gerçekleştirilen tasarım, sterilizasyon ve güvenlik anlayışlarında varılan fetişizmi yansıtan mekânlarıyla kentsel tablonun diğer parçalarını hem metaforik hem de gerçek anlamda flulaştırır.

John Lovering, neoliberalizmin büyümlü finansının, önce “piyasa devletini” sonra da “rekabetçi kenti” yarattığını vurgularken rekabetçi kentleri, zenginlerin yaşadığı “mumyalanmış alanlar”la düşük gelir gruplarının yaşadığı yoksulluk mekânları olarak nitelendirmiş ve bu kentlerin bir özelliğinin de kamu mülkünün özel çıkarılara

²¹ Kurtuluş, “Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi.”

²² Agy.

²³ Agy.

²⁴ Ayşe Öncü ve Petra Weyland, *Mekân, Kültür, İktidar. Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 10.

devredilmesi olduğunu belirtmiştir. Rekabetçi kentlerin yarattığı sosyal ve ekonomik bölünmeyi toplumun yaşam alanındaki bir bölünme olarak tanımlarken, çöken serbest piyasa ideolojisinin, refahı kalın yoksulluk kuşaklarının ortasında küçük bir nokta haline getirdiğini vurgulamıştır. Lovering, imaj yöntemiyle görüntülenen, gerçekte gecekondulaşmalarıyla sıkıca çevrelenmiş durumda olan rekabetçi küresel kentleri “sanal kentler,” İstanbul gibi bu kentlerde yaşayan fakat kentin dokusunu, ruhunu duyamayacak hale getiren, emekten kopmuş, dışlanmış, marjinalize olmuş grupları da sanal kentliler olarak nitelendirir.²⁵

Saniye Dedeoğlu'nun Amartya Sen'e dayanarak ifade ettiği gibi, yoksulluk yalnızca ekonominin sınırlarıyla ifade edilebilir bir olgu değildir. Yoksulluk aynı zamanda bir kaynak eksikliğidir. Kent dışına itilmek, direniş alanları yaratamamak, mücadele edememek de bir yoksulluk biçimidir. “Onurlu bir hayat yaşayabilmek için gerekli metalara ulaşamamak” da yoksulluğun bir yüzünü oluşturur. Rakamlarla süslenmiş tablolar, makro ekonomik gelişmeler, merkezi yönetimlerin çizdiği ilerleme tabloları bu biçimleriyle yoksulluğu görmezden gelir.²⁶

İşsizlik, sağlıksız kentsel alanlarda yoğunlaşan yüksek nüfus, evsizlik, güvenlik-terör-suç söylemleri ile etiketlenerek marjinalize edilen toplumsal kesimleri içinde barındıran ötekileştirilmiş parçalar tam da diğerleriyle daha önce hiç olmadığı kadar iç içe geçtiği için neoliberalizmin şehircilik anlayışında görünmez olmaları istenir. Kent merkezinden çepere, kapalı sitelerin duvarlarının ardına, kentle bağı koparılmış çok katlı/çok toplu konutların içlerine istiflenmeleri, neoliberal şehircilik anlayışına sahip aktörlerinin ürettiği cilalı kentsel dönüşüm ve konut proje vitrinlerinin arkasında kalmaları, kapatılmaları, ortaya çıkabilecek direnişlere karşı denetlenmeleri arzu edilir. Bu doğrultuda Kurtuluş'un “Mekânın yeniden üretimi ile sermayenin ikinci döngüsünün önünü açmak ve toplumsal sınıfların mekândaki direncini kırmak üzere güvenlik söylemi ile meşrulaştırılarak ortaya çıktığını ifade ettiği “otoriter kent yönetimi” tanımlaması önem kazanmaktadır.²⁷

Neoliberal devlet politikalarının sonucu olarak, toplumsal yeniden üretimi sağlayan sosyal mekanizmalardan elini çeken ve bu alanları özelleştirme yolu ile özel sektöre

²⁵ John Lovering, “Deneyimler” (TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi İstanbul Yerel Yönetimler Sempozyumu, İstanbul, 6-7 Şubat 2009).

²⁶ Saniye Dedeoğlu, *Yoksullukta Son Nöbet (1)* (BİANET, 8 Mart 2003); <http://www.bianet.org/bianet/yazdir/17168>.

²⁷ Hatice Kurtuluş, “Kentsel Dönüşümün Ekonomi Politikası” (Kentsel Dönüşüm: İstanbul'da Sosyomekânsal Değişme, İstanbul, 9 Ekim 2008).

devreden devlet, kendine yeni olmayan fakat içeriği ve şiddeti değiştirilmiş bir görev alanını da inşa eder. Loic Wacquant, devletin kendine biçtiği bu yeni alanın asayiş üzerinden inşa edildiğinden bahseder. Devlet tüm güvenlik mekanizmaları ile kamusal alan üzerinde mevcut denetimini artırırken, özel sektör içinde de sayıları dünya genelinde giderek artan özel güvenlik şirketleri asayiş işlevini ve çoğu zaman fazlasını yerine getirmektedir.²⁸ Devlet şiddet tekeli belli sınıflar üzerinde artırarak kullanmaya devam ederken, güvenlik hizmetlerinin bir kısmının da özelleştirme yoluyla ayrı bir koldan inşa edilmesine olanak tanır. Özel sektöre devredilen güvenlik hizmetleri haricindeki alanda varlığını sürdüren devlet, asayiş işlevini yerine getirirken yasal mekanizmaları da devreye sokarak bu alandaki iktidarını güçlendirmiştir.

Öte yandan sayıları her geçen gün artan özel güvenlik şirketleri, yaratılan yeni güvenlik söylemi içerisinde hem özel hem de kamusal alanlarda, devletten arta kalan boşlukları doldurmak üzere yeni bir sektör olarak ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik şirketleri yolu ile güvenlik artık kamusal bir hizmet olma niteliğini kaybetmiş, maddi yeterliliğe bağlı olarak sahip olunabilecek veya olunamayacak özel bir servise dönüştürülmüştür. Çünkü sosyal devlet hizmetleri küçülürken güvenlik de artık sağlık, eğitim ve benzeri kamusal hizmetler gibi neoliberalleşme sürecinde devletin üzerinden kısmen atmaya çalıştığı yükümlülüklerden biridir.²⁹ Güvenlik, toplumun gelir düzeyi düşük sınıfları için sınırları belirsiz bir iktidar ve şiddet alanını tarif ederken, üst sınıflar için gerekli gördükleri alanlarda sınırsızca tüketebilecekleri bir hizmet türüne dönüştürülmüştür.

Sonuç olarak diğer kamusal hizmetlerden farklı olarak modern devlet, güvenlik alanından büyük oranda çekilmek yerine, güvenlik hizmetlerinin yüksek maliyetli ve belli bir toplumsal kesime hitap edebilecek, özel bir sektör olarak kendini çevirebilecek olan bölümünü elden çıkartmaktadır. Büyük sermayenin ve üst sınıfların talep ettiği yüksek güvenlik önlemleri devletin altından kalkabileceği bir hizmet türü değildir artık. Yani devletin standart güvenlik hizmetlerinin tatmin etmediği, sunulandan fazlasına ihtiyaç duyan bir kesimin varlığı söz konusudur.

²⁸ Jean François Pérouse, “Kentsel Düşler,” *Radikal*, 24 Haziran 2007.

²⁹ Tanıl Bora, “Güvenlik Alanının Özelleşmesi: Garibana ‘emniyet’, kibar muhitlere ‘özel güvenlik’ mi?,” *İstanbul Dergisi*, no. 59 (2007).

Yalnızca özel güvenlik şirketlerinin sunduğu bir hizmet olarak, güvenlik görevlileri ile sınırlı kalmayan bu sektör, güvenlik teknolojileri pazarının da genişlemesiyle gündelik hayatının her alanını saran, denetleyen, tercihleri belirleyen (tüketim, konut seçimi vb.) bir boyut kazanmıştır. Aynı zamanda özel güvenliğe olan talep giderek orta sınıflar arasında da yayılmaya başlamıştır.

Bu durumun kentsel mekâna yansımalarına baktığımızda ise kent mekânı artık tekinsiz bir alan olarak tarif edilir. Tekinsiz kentsel mekânda suçun her yerde her an karşılaşılabileceğimiz bir belirsizlik durumu haline gelmesi kentli için de gerçekte var olmayan bir güvenlik sorununa karşı önlem alma ihtiyacını zorunlu hale getirir. Güvenlik, neoliberal şehircilik düzeneği içerisinde kentsel mekânda, merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektör kaynaklı müdahalelerin gerçekleştirilebilmesi için sık sık kullanılan bir söyleme dönüştürülmüştür.

Sonuç olarak, Smith neoliberal şehirciliğin temel hatlarını ortaya çıkaran önemli başlıklar sıralamaktadır. Smith'e göre, sermaye ve devlet arasındaki ilişkide yaşanan değişim, işgücünün toplumsal yeniden üretiminde ortaya çıkan krizler, sosyal kontrol sisteminde görülen önemli yükseliş ve kent yönetiminin değişen rolü, kentsel ölçeği aşan sınırlarda yaşanan dönüşümün karakteristiğinin anlaşılması için birbirleriyle ilişkilendirilmesi gereken önemli noktalar³⁰. Bu yapı içerisinde de Gambetti'nin ifadesiyle, devlet, piyasayla sermaye birikimi açısından girift bir ilişkiye sahiptir; piyasa ve sermaye birikimi ise devletin düzenleyici ve güven tesis edici fonksiyonlarına muhtaçtır; devletin yaptırım gücünü gerektiğinde çağırmaktan ve kullanmaktan asla çekinmez.³¹

1. 3. YENİ ŞEHİRCİLİĞİN MEKÂNSAL STRATEJİSİ: KENTSEL DÖNÜŞÜM

“Kentsel dönüşüm” kavramı kentlerin tarihsel süreç içerisinde farklı sosyo ekonomik yapıların, belirleyicilerin, aktörlerin etkisiyle çok çeşitli kentsel uygulama programlarını kapsayan nitelikte bir kavram olmuştur. Kavramın farklı uygulamaları içine alan şemsiye bir kavram olması da birçok tanımı beraberinde getirmiştir.³²

³⁰ Smith, “Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma.”

³¹ Zeynep Gambetti, “Linç Girişimleri, neo-liberalizm ve güvenlik devleti,” *Toplum ve Bilim*, no. 109 (2007), s. 27.

³² Besime Şen, ““Kentsel Dönüşüm” Kavramsal Karmaşa ve Neoliberalizm,” *İktisat Dergisi* 499 (2008).

Örneğin, Donnison kentsel dönüşümü, kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunları eşzamanlı bir biçimde çözümlmek için ortaya konulan yeni yol ve yöntemler olarak tanımlarken,³³ Thomas kavramı “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem” olarak ifade eder.³⁴

Akkar’ın aktardığı biçimiyle Lichfield’a göre kentsel dönüşüm, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşma olarak tanımlanmıştır. Akkar’ın yaptığı tanımla ise kentsel dönüşüm, çökme ve bozulma yaşanan kentsel mekânın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarını kapsamlı ve bütünlük yaklaşımıyla iyileştirmeye yönelik uygulanan strateji ve eylemlerin bütünüdür. Sonuç olarak kentsel dönüşüm de yeni kentsel alanların planlanıp geliştirilmesinden çok var olan kentsel alanların planlanması ve yönetimi ile ilgilidir.³⁵

Yukarıda yer verilen ve örnekleri çoğaltılabilecek diğer tanımlara bakıldığında dönüşümü gerekli hale getirdiği düşünülen belli ortak temaların şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu temalardan ilki kentsel bir mekânın ekonomik etkinliğini kaybetmiş olması, ikincisi ise sosyal problemlerin sınırlı bir alanda yoğunlaşma göstermiş olmasıdır. Yani fiziksel, sosyal ve ekonomik çöküntü alanı haline geldiği düşünülen kentsel mekânlar “kentsel dönüşüm” uygulamalarının da hedefi olarak görülmektedir.

Robertson kentsel dönüşümün hangi amaçlara hizmet etmek üzere ortaya çıktığına ilişkin beş temel hedeften söz eder;

- * Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulması,
- * Kent dokusunu oluşturan birçok ögenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap verebilmesi,

³³ Dalia Lichfield, *Urban Regeneration for the 1990's* (London: London Planning Advisory Committee, 1992)’den aktaran Z. Müge Akkar, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye “ *Planlama* 36, no. 2 (2006).

³⁴ Ivan Turok, “Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?” (Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul, 2004), s. 25.

³⁵ Akkar, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye,” s. 29.

- * Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koyması,
- * Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejilerin ortaya koyulması,
- * Toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikanın şekillendirilme ihtiyacını karşılamak.³⁶

Turok ise kentsel dönüşüm kavramını, kavramın ayırt edici özelliklerini belirleyerek yapmaya çalışır. Buna göre kentsel dönüşüm:

- * Bir yerin (mekânın) doğasını değiştirmeyi ve yerleşik halk ile söz konusu yerin geleceğinde söz hakkı bulunan diğer aktörleri sürece dahil etmeyi amaçlar.
- * Bölgenin özel sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen çok çeşitli hedefleri ve faaliyetleri içerir.
- * Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik gösterse de genellikle farklı paydaşlar(ortaklar) arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir.³⁷

Yukarıda belirtilen amaçlara rağmen kentsel dönüşüm uygulamalarında amacın açık olmaması, merkezi yönetimin aşırı kontrolü, merkezi ve yerel yönetim arasında yaşanan koordinasyon sorunu, dönüşümün emlak eksenli ilerlemesi, sosyal programların göz ardı edilmesi, yerli halk için iş olanaklarının sağlanamaması, katılım sürecinde yerel halkın temsiliyet bulamaması, yani fiziksel dönüşümün sosyal ve ekonomik dönüşümle olan bağlantısının göz ardı edilmesi gibi sorunlarla karşılaşıldığı belirtilmektedir.³⁸

19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süre içerisinde kentsel dönüşüm olgusu kapsamında çeşitli uygulama biçimlerinin farklı isimlendirme, yöntem ve aktörlerle hayata geçtiği görülmektedir. 1800'lerin ikinci yarısından 1950'ler arasındaki dönemde kapitalist ekonominin mekâna nüfuz etme aşamasında "kentsel yenileme," ikinci dünya savaşının ardından ortaya çıkan büyük çaplı kentsel yıkımların sonucunda "yeniden inşa," 1960'lara kadar "kentsel gelişim," sonrasında "kentsel

³⁶ Agy., s. 30.

³⁷ Turok, "Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?," s. 25.

³⁸ Agy., s. 29-30.

iyileştirme” ve “kentsel yenileme” adları ile çeşitli kentsel dönüşüm programları gerçekleştirilmiştir.³⁹

Kurtuluş, kentsel dönüşüm süreçlerini ve değişen uygulama biçimlerini üç ayrı dönemsellik içinde ele almaktadır.⁴⁰ Buna göre birinci evre, 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlar ve kapitalist toplumun mekânsal inşası, modern kentin yükselişi olarak adlandırılabilir. Bu tarihten itibaren Endüstri Devrimi’yle birlikte, Avrupa’nın sanayi kentlerinde hızla artan kent nüfusunun yaşadığı kent merkezinin çevresinde yer alan mahallelerde yaşam kalitesi hızla düşmüş, kentsel sefalet özellikle işçi sınıfının gündelik hayatını sürdürmesini olanaksız hale getirmiştir. Kentsel sefaletin salgın hastalıklar yoluyla kentin seçkin kesimlerini de tehdit etmeye başlaması ve aynı zamanda kapitalist sistemin motoru olarak sanayinin işlemesi gerekliliği işçi sınıfının gündelik hayatının yeniden üretimini sağlayabilmesi amacıyla ilk kentsel dönüşüm çalışmaları ortaya çıkmıştır. Yani 19. yüzyıl kentlerinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, endüstri kentlerinin yaşam koşullarını iyileştirici ve sermaye birikim hızını tehdit eden sınıfsal çatışma potansiyelini engellemeye yönelik mekânsal düzenlemeleri içeren çalışmalar olmuştur. Bu dönemdeki kentsel dönüşüm sürecinin baş aktörleri arasında da plancılar ve mimarlar ön plana çıkmıştır.

Hayata geçirilen dönüşüm hareketlerine baktığımızda Rober Owen tarafından tasarlanan “Park Hareketi” (*The Park Movement*) kente doğayı getirmeyi amaçlamış, bunun sonucunda 1844’te Liverpool’da Birkenhead Parkı, 1845’te Londra’da Victoria Parkı ve 1863’te de New York’ta Central Park yapılmıştır.⁴¹ Bu büyük parkların inşası için yapılan yatırımlar iki işlevli olmuş, bir yandan büyük kentsel yatırımlar sermaye birikiminin ikinci döngüsü olarak işlev görürken, öte yandan parklar gibi ortak kamusal alanların oluşturulması alt sınıfların da bu alanları kullanmalarına olanak sağlamış ve kentsel dönüşüm sürecinden pay almalarına vesile olmuştur. Böylece sınıflar arası gerilim de bir ölçüde azaltılmıştır.⁴²

Sürecin en geniş kapsamlı kentsel dönüşüm hareketini ise Paris örneğinde görebiliriz. Paris’in düzenlenmesi görevine tayin edilen Baron Haussman 1853-1870 yılları arasında kentin yıkım ve yeniden yapım sürecini gerçekleştirmiştir. Haussman’ın

³⁹ Akkar, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye,” s. 30-31.

⁴⁰ Kurtuluş, “Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi.”

⁴¹ “İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Raporu,” (Ankara: ODTÜ MATPUM, 2005).

⁴² Kurtuluş, “Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi,” s. 28.

toplumsal disiplin, gözetleme, refah amaçlarını içeren aynı zamanda kapitalist endüstrileşme sürecine cevap verecek kenti oluştururken bulunduğu çözüm de geniş bulvarlar olmuştur. Bir yandan geniş bulvar ve caddelerle Haussman dar sokaklara kurulan işçi barikatlarını engellemeye çalışırken, diğer yandan da modern bilimin her türlü teknik olanaklarıyla bulvarları alt yapı ve üstyapıyla donanımlı hale getirmiştir.⁴³

19. yüzyılın sonlarında kentsel iyileştirme projelerinde göze çarpan hareketlerden biri de, “Güzel Kent Hareketi”dir (*City Beautiful Movement*). Özellikle Amerikan kentlerinde geniş bulvar ve caddelerin açılması, belediye ve mahkeme binaları, kütüphane, müze gibi kentin önemli kamu binalarının bu bulvar ve caddelere cephe verecek şekilde konumlandırılmaları ve kent merkezlerinin yenilenmesi, bu hareket sonucunda ortaya çıkan kentsel dönüşüm çalışmalarıdır.⁴⁴

Kentsel dönüşümün ikinci evresinde, 20. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin içine girdiği krizi aşabilme çalışmaları için kentsel mekâna büyük ölçekli kamusal yatırımların yapılması yolu ile kentsel dönüşüm faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca savaş sonrası, Avrupa kentlerinde oluşan büyük yıkımlar, kentlerin yeniden inşası (*reconstruction*) konusunu gündeme getirmiş, 1940 ve 1950’lerin kentsel politikaları, yeni kentsel kullanımların eski kullanımların yerine gelmesi (*replacement*) şeklinde kendini göstermiş ve merkezi yönetimin öncülüğünde yeniden yapılanma politikaları ortaya atılmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1949’da Konut Yasası (*The US Housing Act*) ile sosyal konut politikasının genişlemesi ve kentsel yenilemenin kurumsallaşması hedeflenmiştir. Geleneksel kent merkezlerinde büyük yıkımlar yapılmış, oluşturulan yeni kent merkezleri ise ofis ve ticaret işlevlerine yönelik olarak tasarlanmıştır.⁴⁵ Ayrıca kent çeperlerindeki araziler büyük planlarla imara açılmış ve bu alanlarda büyük ölçekli banliyöler inşa edilmiştir. Kent çeperindeki banliyö alanları kentli orta ve üst orta sınıfların ayrıcalıklı konut alanlarına dönüşmüş, kent merkezleri de kentin yoksul kesimlerine terk edilmiştir. Fishman’ın tanımıyla bu dönem büyük kentler çağından büyük banliyöler çağına

⁴³ Meral Özbek, “Kentsel Mekân, Toplum, Bilişsel Harita ve Planlama,” Deniz İncedayı (der.) *Çevre Tümdür. Çok Kültürlü Bir Olguya Bütüncü Bakış* içinde (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002).

⁴⁴ Akkar, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye,” s. 17, “İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Raporu,” s. 30.

⁴⁵ “İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Raporu,” s. 18.

geçiş olarak ifade edilmiştir.⁴⁶ 1960'lar, daha çok kentsel iyileştirme ve kentsel yenileme projelerine öncelik verilen bir dönem olmuş, Avrupa ülkelerinin kent merkezleri çağdaş mimari yönelimlerle yeniden inşa edilmeye başlanmıştır.

Kentsel dönüşümün üçüncü dönüm noktası ise sermayenin mekânı istila ettiği ve neoliberal kentleşme mekanizmalarının üretildiği 1970 sonrası süreçtir. Bu dönemde neoliberal ekonomi politikaları öncülüğünde Avrupa ve ABD ülkeleri dışında gelişmekte olan ülkelerin metropoliten alanları da kentsel dönüşüm faaliyetlerinin yaşandığı mekânlar olmuş, Fordist üretime dayalı fabrikaların kapanmaya başlaması ve sanayinin yer değiştirmesi eski dönemin gelişmiş sanayi kentlerinin yerlerini belli alanlarda uzmanlaşan kentlere bırakmasına neden olmuştur.⁴⁷

1980'li yıllara gelindiğinde merkezi yönetimlerin kararları ve direktifleri doğrultusunda kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesine yönelik uygulamalar terk edilmiş, kentsel dönüşümde ortaklıkların önemi vurgulanmış ve özel sektörün rolü ön plana çıkarılmıştır.

1980'lerin dönüşüm projelerinde hedeflenen, kentlerde boşaltılmış, atıl ve/veya çöküntü haline geldiği düşünülen eski sanayi alanlarında, ekonomik canlanmayı yeniden sağlayabilmek için “öncü projeler”in (*flagship projects*) hayata geçirilmesi olmuştur. Bu amaçla, ilk büyük endüstri kentlerinin ortaya çıktığı İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde kentsel dönüşüm çalışmalarının hızlandırıcısı olacak “öncü projeler” olarak Birmingham’da Senfoni Sarayı ve Kültür Merkezi, Londra’da *Canary Wharf*, Liverpool’da *Albert Docks*, Rotterdam’da *Rotterdam Waterstad* ve *The Cultural Triangle*, New York’da *Battery Park City* ve *South Street Seaport*, gibi mekânlar üretilmiştir.⁴⁸ Bu yolla ulusal ve uluslararası yatırımcı, müşteri ve turist çekilmesi hedeflenmiş, ayrıca çöküntü alanı olarak tarif edilen bölgelerin imajlarının değiştirilmesi düşüncesi ile hareket edilmiştir.

1990'larda ise, kentsel dönüşümün en önemli müdahale biçimi olarak kentsel canlandırma çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bu dönemde kentsel dönüşüm süreçleri içerisinde rekabetçi, girişimci ve işbirlikçi yerel yönetim yapıları önem kazanmış, özel sektör ortaklıklarına ağırlık verilmiştir. Kentsel yatırımlara yönelik yeni kurumsallaşmalarla birlikte kültürel aktivitelerin geliştirilmesi yolu ile kentlere, turist

⁴⁶ Kurtuluş, “Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi,” s. 29.

⁴⁷ Agy., s. 30-31.

⁴⁸ “İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Raporu,” s. 20.

ve yatırım çekmek, böylece yeni iş olanaklarının gelişmesini sağlamak amacıyla birçok kentsel canlandırma projesi uygulanmıştır. Bu amaçla bir yandan Belfast'ta *Waterfront Hall*, Liverpool'da Tate Galerisi, Beatles ve Maritime Müzeleri geliştirilmiş, diğer yandan da spor karşılaşmaları, konserler, sanat festivalleri gibi kentlerin imajlarını yenileyeceği düşünülen özel ya da rutin olarak düzenlenen organizasyonlar, yani büyük ölçekli etkinlikler kentsel canlandırma projelerinin bir ayağı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁹

1. 4. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ARACI OLARAK BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLER

Dünya kentlerinin birçoğu 1990'lı yıllarda büyük ölçekli etkinlikler yoluyla kentleri yeniden yapılandırma süreçlerine girmişlerdir. 2000'li yılların başlarında, etkinlikler aracılığıyla kentsel kalkınma bakışı daha da yaygınlaşmış, Stockholm'den Amsterdam'a, Berlin'den Londra'ya kent yönetimleri ve politikacıları, küresel yarışta kentlerini var edebilmenin ve kentleri cazibe merkezi haline getirebilmenin yolu olarak, yaratıcılığı teşvik edecek ve yaratıcı sınıfları çekecek kültürel etkinlikler veya spor organizasyonları ve benzeri düzenlemeler yapma işine girişmişlerdir.

Aksoy'un ifadesiyle, bugün 21. yüzyıl şehri, yaratıcılığı cezbedecek formüller etrafında şekilleniyor. 19. yüzyılın kentini şekillendiren sanayi politikaları ve 20. yüzyılın planlama politikaları, 21. yüzyılda yerini büyük ölçekli etkinlikler üzerinden şekillenen politikalara bırakmaya başlamıştır.⁵⁰

Harvey, 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni kentleri şöyle tarif eder:

İleri kapitalist dünyadaki kentlere esas olarak finans, tüketim ve eğlence merkezleri niteliğiyle birbirleriyle yarışmaktan başka bir olanak bırakmamacasına yaşanan iç karartıcı sanayisizleşme ve yeniden yapılanma tarihi akılda tutulacak olursa, bu kentlerin neden bu kadar telaş içine düştükleri ve başarılı modelleri neden seri imalat biçiminde taklit ettikleri anlaşılır. 1973'ten bu yana yaşanan yoğun kentler arası rekabet ve kentsel girişimcilik döneminde, seyirlik kentsel mekânların oluşturulması yoluyla kente imaj kazandırmak sermaye ve (doğru türden) insan cezbetmek için bir araç haline gelmiştir.⁵¹

1. 4. 1. Büyük Ölçekli Etkinlikler

Maurice Roche'a göre büyük ölçekli etkinlikler (*mega events*), kısa süreli etkinlikler (dünya fuarları ve olimpiyatlar gibi) olmakla beraber bu etkinliklere sahne olan

⁴⁹ Agy., s. 22.

⁵⁰ Asu Aksoy, "Kültür Politikasında Gucci Prada Açılımı," *Radikal İki*, 7 Aralık 2008.

⁵¹ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu* (İstanbul: Metis Yayınları, 2006), s. 116.

kentler için uzun vadede etkileri bulunan etkinliklerdir. Bunlar aynı zamanda çoğunlukla uzun vadeli borçları peşinden getiren ve daima uzun süreli kullanım programları gerektiren altyapı ve etkinliğin gerçekleştirileceği tesislerin oluşturulması ile doğrudan ilişkilidir. Buna ek olarak, başarılı olduğu durumda, etkinliğe ev sahipliği yapan kent için, yerel ve uluslararası medyada, TV aracılığıyla, yeni ya da yenilenen, kalıcı, olumlu bir imaj ve kimlik yaratılır. Genellikle de büyük ölçekli etkinliklerin turizmin canlanması, sanayinin yer değiştirmesi, kente yabancı yatırımın çekilmesi gibi açılardan uzun süreli ve olumlu sonuçları olduğu iddia edilir.⁵² Bu etkinlikler genellikle, yerel hükümetler ve uluslararası hükümet dışı kuruluşların değişken kombinasyonlarının bir araya gelmesiyle organize edilmektedirler.⁵³

Solomon J. Greene “sahnelenen kentler” (*staged cities*) kavramını, kalkınma ve gelişmenin bir imaj olarak inşası bağlamında büyük ölçekli etkinlikler ile etkili bir biçimde üstü örtülen, yok sayılan kentsel yoksulluk görüntüleri arasındaki gerilimi vurgulamak amacıyla oluşturduğunu söyler. Greene’e göre büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapan ülkelere etkinlik nedeniyle giderek artan bir ilginin ortaya çıkmasına bağlı olarak, ev sahibi kentin yerel ya da merkezi yönetimleri kentin görüntüsünü yoğun ve kısa bir zaman çerçevesinde değiştirme amacıyla harekete geçerler. “Etkinlik odaklı gelişme mantığı” içerisinde, yoksulluğun görünürlüğü, yenileme projeleri için en önemli mevzu halini alır ve bu amaçla geliştirilen projeler enformel konut/gecekondu sorununa uzun vadeli bir çözüm getirmek yerine, etkinliğin gerçekleştiği mekânın çevresinden yoksulların sürülerek yüksek gelir gruplarının bu alanlara taşınmasıyla kendini gösterir.⁵⁴

Harry. H. Hiller ise büyük ölçekli etkinlikleri, olimpiyatlar ve dünya fuarları gibi kısa süreli, yüksek katılımlı ve genellikle turizm, ekonomi gibi sektörlere olumlu etkileri olduğu düşünülen etkinlikler olarak tanımlar. Hiller, büyük ölçekli etkinlikler üzerine yapılmış analizlere bakıldığında tesisler ve altyapı için yapılan harcamaların, ziyaretçilerin harcamaları, organizasyonun hâsılatı ve medyada yer alma yoluyla gerçekleşen sunumdan elde edilen kâr ile karşılaştırıldığında iyi bir getiri

⁵² Ayfer Bartu-Candan ve Biray Kolluoğlu, “Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in İstanbul,” *New Perspectives on Turkey*, no. 39 (2008).

⁵³ Maurice Roche, *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture* (Routledge, 2000), s. 2.

⁵⁴ Solomon J. Greene, “Staged Cities: Mega-events, Slum Clearance, and Global Capital,” *Yale Human Rights and Development Law Journal* 6 (2003), s.163.

sağlandığının söylenebileceğini belirtir. Ancak büyük ölçekli etkinliklerin ötesine bakıldığında net bir şekilde görünenin, bu etkinliklerin devlet politikalarının ve ideolojilerinin bir aracı olduğunu ifade eder. Ayrıca büyük ölçekli etkinliklerin, sponsorluk anlaşmaları, medyanın tüketici kitlesi ve eğlencenin metalaştırılması boyutlarıyla bağlantılı olarak, sermaye birikim sürecindeki rolleri açısından da değerlendirilebileceğine vurgu yapar.⁵⁵

Hiller'a göre büyük ölçekli etkinliklerde en az dikkat çekilen nokta, etkinliklerin kentsel gelişim/değişimle nasıl ilişkili olduğudur. Oysa ki bu etkinlikler kentsel mekânı, plaza, park ya da yeni konut alanları ve emlak piyasasında yaşanan gelişmeler, simge yapı-anıtların dikilmesi ve benzeri kentsel yenileme çalışmaları ile dönüştürür (örneğin, eski sanayi kenti olan Manchester'ın, 1996 yılı olimpiyat girişimi aracılığıyla yeniden canlandırılması çalışmalarını Allan Cochrane, Jamie Peck ve Adam Tickell "kentsel yenileme oyunları" olarak nitelendirmektedirler).⁵⁶

Uzun vadeli ekonomik gelişme ve iş yaratımı için büyümeye yönelik stratejilerin savunuculuğunu yapan sermaye sahiplerine göre büyük ölçekli etkinlikler kentler için özellikle önemlidir. Ama tabii ki bu tip etkinliklerin gerçekten böyle net etkiler üretip üretmedikleri tartışmalı, bunu ölçmek de zordur.⁵⁷

Roche'a göre "Küresel yoğunlaşma anları" yaratan büyük ölçekli etkinlikler bir yandan küreselleşmeyi kurarlar diğer yandan ise onu yansıtırlar ve bu durum etkinlikler için ayrıcalıklı bir konum niteliği taşır. Sibel Yardımcı, büyük ölçekli etkinliklerin bu konumunu şöyle açıklar:

Bir yandan büyük ölçekli etkinlikleri mümkün kılan somut akışlar, küreselleşmenin önemli bir boyutunu oluşturur. Diğer yandan da sanayi ürünlerinden, kültürlerinden veya spor etkinliklerinden örnekler sunulan ülkeler panoraması, kürenin küçük ölçekli bir temsilini kurar. Bu nedenle söz konusu etkinlikler, ulus-devlet yapısından küresel topluma geçişte önemli bir rol oynarlar.⁵⁸

Hiller, büyük ölçekli etkinliklerin ya hegemonik iktidarın araçları olarak ya da kentin problemleri ve sorunları gibi gerçekliklerden arındırılmış halkla ilişkiler girişimi olarak anlaşılacak büyük gösteriler olduğunu ifade eder. Öte yandan

⁵⁵ Harry H. Hiller, "Mega-events, Urban Boosterism and Growth Strategies: An Analysis of the Objectives and Legitimations of the Cape Town 2004 Olympic Bid," *International Journal of Urban and Regional Research* 24, no. 2 (2000).

⁵⁶ Allan Cochrane, Jamie Peck ve Adam Tickell, "Manchester Plays Games: Exploring the Local Politics of Globalisation," *Urban Studies* 33, no. 8 (1996).

⁵⁷ Hiller, "Mega-events," s. 439.

⁵⁸ Sibel Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 27.

soylulaştırma perspektifinden de bakarak büyük ölçekli etkinlik kavramını çözümlenmeye çalışır. Buna göre, etkinlik gereksinimleri ve etkinlik sonrası kullanım arasında önemli çatışmalar olsa da, bu projelerin büyük çaplı mali talepleri genellikle kent çevresine yönelik daimi dönüşüm biçimleri içermektedirler. Bilhassa post-endüstriyel şehirlerde, büyük ölçekli etkinlikler kentin merkez bölgelerinin (*inner-city*) yenilenmesiyle, bunun tabii sonucu olarak soylulaştırmayla (*gentrification*) ve merkezi şehir yaşamının esası olarak eğlencenin metalaşmasıyla bağlantılıdır. Genellikle büyük ölçekli etkinlikler, etkinlik alanındaki mevcut işçi sınıfı nüfusunun yerinden edilmesi ve bunların yerlerini orta sınıf yerleşim alanları ve tüketicilerin almasının sonucu olarak bir sosyal sınıf değişikliğini sembolize eder.⁵⁹

Sonuç olarak Hiller, büyük ölçekli etkinlikler yoluyla uluslararası yarışlarda girilen rekabeti kazanmanın yarattığı hazzın, etkinliği kuran ve sergileyen kent için rayından çıkması olanaksız bir yörünge yarattığını dile getirir. Kendini bu sonu belirsiz sürece kaptıran ülkeler bedeli ne olursa olsun risk alarak büyük ölçekli etkinlikleri gerçekleştirebilme, kusursuz bir gösteri sunarak prestij kazanabilme hayalinin peşinden giderler.⁶⁰

Greene'e göre büyük ölçekli etkinlikler daha küçük çaplı etkinliklerden (rutin konferanslar, kutlamalar, sportif etkinlikler) kendini farklılaştıran niteliklere sahiptir. Büyük ölçekli etkinlikler hayata geçirilebilmeleri için çok büyük maddi kaynakların kullanılıyor olması ve etkinliğin arkasından ev sahibi kentte çeşitli fiziksel izlerin/değişimlerin görünür hale gelmesi farklılaşma yaratan özelliklerdir.⁶¹

Ancak Greene kadar net çizgiler çizmeden de büyük ölçekli etkinlikler ve etkilerini tartışmak mümkündür. Tabii ki olimpiyatlar, Formula 1, ve diğer sportif etkinlikler gibi belirli aralıklarla yinelenen etkinlikler için oteller, stadyumlar, pist alanları, her türlü kültür, sanat ve eğlence tesislerinin inşa edilmesi, yani büyük yatırımlarla büyük yapı stoklarının oluşturulması söz konusudur. Fakat kentsel topraktan rant elde edilmesi söz konusu olduğu sürece birçok uluslararası ve kısa süreli etkinlik de “kenti güzelleştirme” politikalarının bir aracı haline dönüşebilir, kentte derin fiziksel ve sosyal izler bırakabilir. Şöyle ki, daha önce Greene'den aktarılan, IMF ve Dünya Bankası toplantısı sebebiyle Manila gecekondü sakınlarının tahliyesi örneğine

⁵⁹ Hiller, “Mega-events.”

⁶⁰ Agy.

⁶¹ Greene, “Staged Cities: Mega-events, Slum Clearance, and Global Capital,” s. 164-165.

baktığımızda aynı bölge sakinlerinin, sırasıyla 1974 yılında *Miss Universe* yarışması, 1975 yılında ise başkan Gerald Ford'un ziyareti sebebiyle yaşadıkları alanlardan tahliye edildiklerini görürüz. Bu yolla 160.000 gecekondulu sakini sadece evlerinden değil medyanın görüş alanından da çıkarılmıştır.⁶²

Hiller'a göre ise önceleri "Marka Etkinlik" (*Hallmark Event*) olarak nitelendirilen büyük ölçekli etkinlikler kısa süreli olabilirler ancak ev sahibi kent için etkinliğin kendisinin ötesinde bir anlam ve etkiye sahiptirler. Kentlerin küreselleşmesi ve ekonomik olarak yeniden yapılanması, büyük ölçekli etkinliklerin çekiciliğinde, kentsel ekonomik yeniden yapılanmanın uyarıcısı olarak, bir arada güçlü faktörler olarak kendini gösterir.⁶³

Sonuç olarak kısa süreli olup büyük yankı uyandıran, tekrarı olmayan fakat benzerleri yaşanabilecek, belirli süre ve aralıklarla devam eden yerel ya da uluslararası büyük ölçekli etkinlik türleri uzun yıllardan beri dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye devam etmektedir. Önemli olan bu tür etkinliklerin nasıl bir sosyo-ekonomik yapı içinden çıktığı ve bu yapıya etkileri, aynı zamanda etkinliklere ev sahibi olan veya olacak kentlerin büyük ölçekli etkinlikler sistemi içerisindeki yerel etkileridir.

Kentler üzerinde büyük ölçekli etkinlikler aracılığıyla yaratılan baskı (dönüşüm baskısı, rant baskısı vb.) her koşulda etkinlikler yoluyla kalkınma mantığının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır ve kentin gerçek ihtiyaçlarının karşılanmasından uzak dönüşüm oyunlarına büyük maddi kaynakların harcanmasına neden olmaktadır.

1. 4. 2. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Arka Bahçesinde Neler Oluyor?

1991 yılında IMF ve Dünya Bankası'nın, Bangkok'da ortaklaşa düzenledikleri uluslararası konferansa 160 ülkeden 10.000 delege katılmıştır. Bu etkinliğin gerçekleşmesinden aylar öncesinde Tayland hükümeti konferansın düzenleneceği mekân olan ve 90 milyon dolara inşa edilen "*Queen Sikirit National Convention Center*" etrafında yaşayan 2.000 gecekondulu sakinini zorla yerinden etmiştir.⁶⁴

⁶² Davis, *Gecekondulu Gezegeni*, s. 132.

⁶³ Hiller, "Mega-events."

⁶⁴ Greene, "Staged Cities: Mega-events, Slum Clearance, and Global Capital," s. 161.

Benzer bir şekilde 1976 yılında IMF ve Dünya Bankası'nın Filipinler'de gerçekleşen konferansında Cumhurbaşkanı Marcos'un başlattığı kenti güzelleştirme kampanyası kapsamında etkinliğin devam ettiği süre boyunca geçerli olmak suretiyle 400 aile Manila gecekondu alanından tahliye edilmiştir.⁶⁵

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (*United Nations Centre for Human Settlements*; UNCHS) tarafından hazırlanan 1996 tarihli İnsan Yerleşimleri Küresel Raporu'na (*Global Report on Human Settlements*) göre dünya genelinde büyük çaplı tahliye örneklerine bakıldığında son 35 örnekten 5'inin *büyük ölçekli etkinliklerle* ilişkili olduğu görülmektedir. Yine aynı rapora göre, uluslararası etkinlikler öncesinde acilen gerçekleştirilen “güzelleştirme” projeleri, gecekondu alanlarını temizleme operasyonlarında, en yaygın meşrulaştırma gerekçesi olarak gösterilmektedir.⁶⁶

Kentleri büyük dönüşüm projeleri yoluyla şantiye alanına çevirmenin ve bu doğrultuda yapılan her türlü yıkımı, yerinden edilmeyi, ekolojik tahribatı meşru göstermenin en parlak yöntemlerinden biri de büyük ölçekli etkinliklerdir. Ülkelerin büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapabilme tutkuları ve çalışmaları, küresel rekabetçiliğin de en açık biçimde izlenebildiği alanlardan biridir. Bu etkinliklerin en çok politikacıların gündeminde olması da, etkinlikler yoluyla kazananlar ve kaybedenler hakkında bir fikir vermektedir. Şirketleşen yerel yönetimlerin, yatırım için alan kollayan şirketlerin, etkinliklerin baş aktörleri olmaları bir spor etkinliği olan olimpiyatlarda daha çok dikkat çekmektedir. Büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapmanın kente kazandıracakları, göz alıcı ancak içi boş vaatler olarak sıralanır. Kalıcı altyapı çözümlerinin getirileceği, etkinlikler için inşa edilecek tesislerin uzun süreli olarak kamu yararına kullanılabilceği, istihdam olanaklarının artacağı ve ekonominin canlanacağı yönündeki vaatler en sık tekrarlanan “etkinlik yoluyla kalkınma” tezlerinin içini doldurur.⁶⁷ Tepeden inme modernleşme politikalarının projelendirilmesi ve hayata geçirilmesi de bahsedilen kalkınma tezini tamamlayarak etkinlikleri dünyanın görüşüne uygun hale getirir. Olimpiyatların beraberinde getirdiği milli heyecan ve atmosfer de kullanılarak tüm dönüşümler meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

⁶⁵ Agy., s. 161-162.

⁶⁶ Agy., s. 163.

⁶⁷ Şahan Nuhoğlu, “Asrın Seferberliği,” *Express*, Temmuz-Ağustos 2008.

Olimpiyat, fuar, kültür forumu veya kültür başkenti gibi farklı isim ve içeriklerle hayata geçen bu etkinliklerden sadece olimpiyatların bile Mike Davis'in ifadesiyle "epey karanlık ama pek bilinmeyen bir tarihi" vardır. Örneğin 1936 Olimpiyatları hazırlıkları sırasında Naziler, evsizleri ve gecekondu sakinlerini etkinlik sebebiyle ülkeye gelen ziyaretçilerin görüş alanlarından çıkartmış ve Berlin'in farklı yerlerine sürmüştür.⁶⁸ Benzer uygulamalar sadece Nazi dönemiyle sınırlı kalmamış, kapitalizmin değişen yapısına bağlı olarak, büyük çaplı organizasyonların biçim ve etkileri de değişim göstermiştir.

1988 Seul Olimpiyatları'na baktığımızda, etkinliğe hazırlık ile geçen beş senelik zaman diliminde 48 bin bina yıkılmış ve bununla birlikte Seul ve Injon'da yaklaşık 720 bin kişi yerinden edilmiştir. Bu olaylar üzerine Katolik STK'lardan biri Güney Kore'nin zorla yerinden edilme sürecinin en insanlık dışı yöntemlerle gerçekleştiği ülke olduğunu iddia etmiştir.⁶⁹ Etkinliğin gerçekleştiği alan ve çevresinde yaşayan halkın sadece %10'u aynı bölgede yaşamaya devam edebilmişlerdir.

1986 yılında '92 olimpiyatlarına ev sahipliği yapacağı belli olan Barselona, arada geçen hazırlık döneminde kentin yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalara yoğunlaşmıştır. Belediyenin öncülüğünde gerçekleşen dönüşüm çalışmalarında kentin pazarlanmasına yönelik bir yaklaşım benimsenmiş ve Barselona'nın bir marka şehir haline getirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler beraberinde kentin estetik dönüşümünü tetiklemiş, bu göreceli kavram etrafında şekillenen çalışmalarda beklendiği gibi estetik operasyonların ilk hedefi kentin merkezinde yer alan ve "tehlikeli" olarak damgalanan ve "temizliğe" ihtiyaç duyduğu düşünülen Raval mahallesi olmuştur. "Güzelleş Barselona" sloganı eşliğinde yüzlerce kişi evlerini kentin başka bölgelerine taşımak zorunda bırakılmış, bölgede tutunabilenler ve yeni kullanıcıları gelir düzeyi yüksek gruplar olmuştur. "Raval'e Güneş Doğuyor," "Kültür Raval'e Geliyor" sloganları eşliğinde de bölgeye iki kültür-sanat kompleksi inşa edilmiştir.⁷⁰

Barselona'da olimpiyatlar nedeniyle gerçekleşen dönüşüm projelerinin ikincisi ise kentin sahil şeridinde hayata geçirilmiş ve olimpiyat köyü yeni bir mahalle olarak bu alanda inşa edilmiştir. Barselona'nın en lüks otellerinden biri de yine bu yeni alan

⁶⁸ Davis, *Gecekondu Gezegeni*, s. 134.

⁶⁹ Agy.

⁷⁰ Anna Sala, "Dünyanın En Büyük Dükkanı Barselona," *İstanbul Dergisi*, no. 60 (2007), s. 52-53.

içinde yükselmiştir.⁷¹ Bu gelişmelerin sonucunda da olimpiyat köyü ve çevresini kapsayan kentsel alanın kullanımı Raval mahallesinde olduğu gibi üst sınıflara geçmiştir. Kentin genelinde ise star mimarlar yeni yapı ve kent simgeleri inşa etmiş, bu yolla Barselona markası adım adım yeniden ve yeni piyasalara uygun bir mal olarak inşa edilmiştir.

Sonuç olarak, Barselona 1992 Olimpiyatları'na hazırlık sürecini kapsayan 1986-92 yılları arasında evlerin piyasa değerleri %287 artmıştır. Bu artışa bağlı olarak yaklaşık 59 bin kişi yerinden edilmiş ve daha ucuz konut bulabilecekleri kentin başka bölgelerine doğru göç etmişlerdir.

Olimpiyatların ardından 2004 yılında, Barselona kentini dönüştürmeye hevesli bir başka büyük ölçekli etkinlik olan "Kültürler Forumu" ortaya çıkmıştır. Çünkü kentin bir önceki büyük ölçekli etkinlik vasıtasıyla ortaya çıkan ekonomik canlılığı bir süre sonra etkisini kaybetmiştir. Bunun üzerine dünya çapında başka bir büyük ölçekli etkinlik olarak Barselona Forumu tasarlanmıştır. Hedeflendiği gibi de yeni kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmiş, forumun gerçekleşeceği yerin çevresinde yer alan yeni yapı toplulukları etrafında büyük çaplı yatırım girişimleri ortaya çıkmıştır. Kentin eski sanayi mahallelerinden biri olan ve orta sınıf işçi geleneğine sahip mahallesi Poblenou'da gerçekleştirilmesi planlanan "Bölge 22@" dönüşüm projesi ticari şehircilik anlayışının kentte geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Bahsedilen alanı Barselona'nın "Silikon Vadisi" olacak şekilde yeniden düzenlemek isteyen bu projeye karşı mahalle sakinleri ve destekçileri tarafından ciddi direniş ve protesto hareketleri ortaya çıkmıştır.⁷² Bu alanda kentsel muhalefetin doğmasının sebebi de büyük çaplı etkinlikler yoluyla yaratılan kentsel dönüşüm projelerinin kentte yarattığı sosyal eşitsizlik ve ayrışmadır.

Siyah nüfusunun en yüksek olduğu eyaletlerden biri olan Atlanta'da (Atlanta 1996) olimpiyat köyünün inşası sırasında çoğunluğu zenci olan 68 bin kişi yerinden edilmiş, olimpiyatları takip eden yıllar içinde bölgede kapalı sitelerin sayıları artmış, siyahlar ve beyazlar arasındaki gelir uçurumu derinleşmiştir. 2000 yılı Sydney Olimpiyatları sırasında kentte büyük ölçekli yıkım ve zorunlu yerinden edilme hareketleri ortaya çıkmamış olsa da yaşanan soylulaştırma süreci bölgenin kiracıları için zorunlu olarak yer değiştirmenin üstü kapalı nedeni olmuştur. Olimpiyat

⁷¹ Agy., s. 53-54.

⁷² Agy., s. 55.

sonrasında bölgedeki kiralar ikiye katlanmış ve dolaylı olarak kent alt sınıflardan “arındırılmıştır.” 2004 Atina Olimpiyatları’nda ise büyük ölçüde Roman aileleri yerinden edilmiş ve kira oranlarında ciddi artışlar görülmüştür. 2008 Pekin Olimpiyatları’na baktığımızda, 2007 Nisan ayı itibarıyla yerinden edilenlerin sayısı 1 milyon 250 bin kişiye ulaşmıştır.⁷³ Sadece olimpiyat stadyumunun inşası için 350 bin kişi kentin başka bölgelerine gönderilmiş, Pekinlilere olimpiyat oyunlarının açılış kutlamalarında evde oturmaları ve etkinlikleri televizyonlarından seyretmeleri emredilmiştir.⁷⁴

1. 4. 3. Estetik Operasyonlar, Yeni İmaj, Temizlenmiş Tarih ve Güvenlik Oyunları

Büyük ölçekli etkinliklerin ev sahibi kente, var olan imajını yenileme veya yeniden kurma şansını verdiği üzerine yaygın bir kanı bulunmaktadır. Büyük ölçekli etkinlikler kentin tarihini de eski imajı gibi ya yok saymak ve unutturmak için ya da yeniden inşa etmeye çalışmak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Pekin’deki etkinlik yoluyla estetikleştirme/imaj yaratma operasyonları da kentsel mekânla sınırlı kalmamış, yetişkinleri geçip, çocukları içine almıştır. Açılış törenlerinde, Çin bayrağı stadyuma taşındığı sırada, “Anavatana Methiye” isimli şarkıyı söyleyen Çinli kız çocuğu Lin Miako sesinin ve yüzünün güzelliği nedeniyle dünya basınında yer almış, ancak etkinliğin ardından şarkıyı seslendirenin başka bir kız çocuğu olduğu, Lin’in ise sadece playback yaptığı ortaya çıkmıştır. Şarkıyı asıl seslendiren kız çocuğu Yang Peiyi ise çarpık dişli ve tombul olduğu, diğer bir ifadeyle kapitalist sistemin görsel tüketim kalıplarının belirlediği standart güzellik normlarına uymadığı düşünüldüğü için sahneye çıkarılmamıştır. Çünkü hâlihazırdaki görüntüsüyle, kapitalizmin yarattığı “güzel, estetik, üstün ırk” görüntüsüne karşılık gelmediği için, ülkesinin de bu yolla kazanmak istediği imajı zedeleyeceği düşünülmüştür. Olimpiyat stadyumundaki gösterinin müzik direktörü Çen Qigang’ın olayla ilgili açıklaması var olan düşünce biçimini özetler niteliktedir: “Sebepler ulusal çıkarlardı. Görüntüdeki çocuğun kusursuz bir görünüme sahip olması gerekiyordu. Lin Miaoke bu açıdan mükemmeldi. Ses konusundaysa mükemmel olan Yang

⁷³ Ulus Atayurt, Tom Deforce ve Müge Yıldırım, “Küresel Saflar Sıklaştıkça,” *İstanbul Dergisi*, no. 63 (2008), s. 72, *Centre on Housing Rights and Evictions*, from www.cohre.org.

⁷⁴ Davis, *Gecekondu Gezegeni*, s. 134-135.

Peiyi'ydi. Ekibin her üyesi de bu konuda hemfikir oldu.”⁷⁵ Yani Çin'in dünya medyasında görünecek yüzünün “kuş yuvası” kadar kusursuz ve mükemmel olması arzulanmaktadır.

Çin'in olimpiyatlara insan hakları sicilini örtbas etme operasyonu olarak da başvurduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Çin'in olimpiyatlara atfettiği bu öneme muhalefet edenlerin sansürlenmesi, hapse atılması Uluslararası Af Örgütü'nün yıllık raporlarına yansımıştır.⁷⁶ Bununla birlikte, Tibetlilerin Mart 2008 bağımsızlık kutlamaları Çin ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca, Af Örgütü yabancı liderlere olimpiyat açılışlarına katılmayıp boykot etme çağrısında bulunmuş ancak beklendiği gibi Amerikan hükümetinden olumsuz yanıt gelmiş, Fransa çekimser kalmış, Almanya ve İngiltere ise bu çağrıya destek vermiştir.⁷⁷ Çin'in kötü imajı olimpiyat açılışları kutlamaları yolu ile temizlenecek olan mekânı ise 1989 “Tiananmen Katliamı” ile hatırlanan Tiananmen Meydanı olmuştur.

Büyük ölçekli etkinlikler yoluyla modernleşme projelerinin uygulanmasında Çin yine en yakın zamanlı örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Olimpiyatlara ev sahipliği yapacağı kesinleştikten sonra, başlatılan halk kampanyalarının en göze çarpanı yere tüküren ve çöp atarlara ceza kesileceğinin duyurulmasıdır.⁷⁸ Kesilen cezanın miktarı ise 50 Yuan, yani ortalama bir Çin vatandaşının günlük kazancıdır. Sıralarda kuyruk oluşturma bilincini zorla geliştirmeye yönelik çalışmalarla birlikte Çin'in yeni yüzü olarak lanse edilen ve etkinliğin yapılacağı mekân olarak inşa edilen Kuş Yuvası Stadyumu Çin banknotlarının üzerinde bulunan Mao resminin yerine geçmiştir.⁷⁹

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi sosyal hizmetlerden elini çeken neoliberal devlet (veya farklı bir sistem içerisinde var olan ancak kapitalist sosyo-ekonomik süreçlerle flört halinde varlığını devam ettiren devletler), varlığını güvenlik ve gözetim alanında göstermekte, aslında küçülmediği ve kendini farklı alanlarda mutlaklaştırdığı anlaşılmaktadır.

Kontrol ve güvenlik mekanizmalarının piyasasını ülkeye sokma ve daimi kullanımını sağlama projesi olarak büyük ölçekli etkinlikler de önemli rol oynamakta ve

⁷⁵ “Olimpiyat Açılışı Meğer İllüzyonmuş,” *Radikal*, 13 Ağustos 2008.

⁷⁶ Amnesty International, “People's Republic of China: The Olympics countdown: One year left to fulfil human rights promises,” (2007).

⁷⁷ Nuhoglu, “Asrın Seferberliği.”

⁷⁸ Naomi Klein, “Polis devleti 2.0'ın provası,” *Agy.*, Eylül.

⁷⁹ Şahan Nuhoglu, “Asrın Seferberliği,” *Agy.*, Temmuz-Ağustos.

korkutucu bir yükseliş göstermektedir. Güvenlik piyasası, etkinlikler aracılığıyla kendine yeni pazar ve showroom alanları bularak genişlemekte, etkinlikler geçici olduğu halde büyük yatırımlar yapılan yeni güvenlik sistemleri ev sahibi ülkelerde yerleşik bir yapıya dönüşmektedir. Bu tür etkinlikler aynı zamanda güvenlik-denetim-gözetim üçlemesinin kente/ülkeye girip serpilmesinin meşruiyetini sağlamakta, etkinliğe katılacak kişilerin güvenliklerini sağlama işi, etkinliğin süresini tamamlamasıyla toplumu denetleme mekanizmalarına dönüşmektedir. Güvenlik sistemlerine yapılan yüklü miktarlardaki harcamalar oluşturulan güvenlik sistemlerinin kalıcı olacağına da bir göstergesidir.

11 Eylül'ün 5 ay sonrasında kış olimpiyatlarına ev sahipliği yapan Salt Lake City'nin güvenlik harcamaları 315 milyon doları bulurken, 2004 yılında Atina 1,5 milyon dolar harcamaya yapmıştır. Yakın tarihli örneğimiz olan Çin'in düzenlediği Pekin Olimpiyatları'na baktığımızda ise Çin'de güvenlik piyasasının iyice devleştiğini görmek mümkün olmaktadır. "Olimpik Güvenlik" başlığı altında övünülerek kurulan sistemler için yapılan harcamalar 12 milyar doları bulmuştur. Ancak Çin örneğinde dikkat çeken nokta sadece yapılan harcamaların büyüklüğü değil, aynı zamanda da içeriğidir. Kentte 660 adet "güvenli şehir" belirlenmiş ve bu şehirler ileri teknoloji gözetim kameralarıyla donatılmıştır. Göz tarayıcıları, ayaklanma bastırma robotlar, yüz teşhisi yapan bilgisayar yazılımları, olimpiyatların ardından ev sahibi ülke vatandaşları üzerinde kullanılmaya devam edilecek teçhizatların bir kısmını oluşturmaktadır.⁸⁰

Etkinliklerin güvenlik sistemlerinin kurulması için meşruiyet zemini yaratmaları meselesine baktığımızda ise iki söylem ortaya çıkmaktadır; birincisi olimpiyatların düzenlendiği kent sınırlarında sporcuların ve protokol konuklarının güvenliklerinin sağlanması zorunluluğu, ikincisi ise uluslararası bir gözün ev sahibi ülkenin üzerinde olmasından ötürü, ev sahibi ülkenin vatandaşları için sağlayacağı varsayılan hak ve özgürlük alanıdır. Yaşanmış örnekler bu varsayımların aksini göstermekte ve aslında oluşturulan meşruiyet zemininin nasıl baskı ve şiddet aracına dönüştüğünü kanıtlamaktadır. 1989 Tiananmen katliamının ardından ABD şirketlerinin Çin'e polis teçhizatı ve güvenlik teknolojileri satması yasaklanmışken, olimpiyatlar vesilesiyle

⁸⁰ Naomi Klein, "Polis devleti 2.0'ın provası," Agy., Eylül.

bu yasa göz ardı edilmiş ve Çin tüm yeni teknolojilerle donatılmıştır. Bu yıl itibarıyla da Çin'in iç güvenlik piyasasının 33 milyar dolar değerinde olması bekleniyor.⁸¹

1. 4. 4. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Ekonomileri

Büyük ölçekli etkinlikler ev sahibi ülke için bir prestij kaynağı olarak görüldüğü gibi asıl katkısının ekonomik kazanç olduğu öne sürülmektedir. Ancak olimpiyat tarihinde bu tezin aksini söyleyen pek çok örnek de dikkat çekmektedir. Eğer bu etkinliklerden belli bir ekonomik kazanç sağlanıyorsa da bu, başta vaat edildiği biçimde kentte yaşayan halkın da pay alabileceği bir kazanç olmaktan çok uzaktır. Örneğin 1976 Montreal Yaz Olimpiyatları'nda iflasa sürüklenen kentin masrafları kentte yaşayanların vergileriyle ödenmiş ve borçların ödenmesi 2006 yılında ancak tamamlanabilmiştir. Organizasyon, uzun zaman Montrealliler tarafından "Büyük Borç" olarak anılmıştır.⁸² Bu olay olimpiyat ekonomisinde de bir kırılma noktası olmuş, Montreal'de yaşananların ardından olimpiyatlar ticarileştirilerek kendi kendini çevirebilen bir sektör haline getirilmeye çalışılmış ve de özelleşmesi hız kazanmıştır.⁸³

Yakın geçmişteki Atina Olimpiyatları'nda ise etkinliğin bütçesi hesaplananın iki katına çıkmış, olimpiyatların ardından kentin elinde büyük bir borç ve kentin kullanıcıları için kullanamayacakları büyüklükte organizasyon mekânları kalmıştır. Büyük ölçekli etkinliklerde geniş bütçeler ayrılarak inşa edilen etkinliğin düzenlendiği devasa tesislerin, etkinlik sonrası atıl kalması da sıklıkla yaşanan problemlerden biridir. Hedefe kilitlenilmiş bir halde gelecekteki kullanım grupları düşünülmeden, ev sahibi ülkenin tüm dünyanın görüşüne sunacağı ihtişamlı mekânların inşa edilmesi, mimari/estetik yapı fetişizmine vardığı gibi kaynakların bilinçsizce-kontrolsüz kullanılmasına da sebep olur. "Gösteriş," "büyüklük," "ihtişam," etkinliğin içeriğinin önüne geçerek ona yeni ve bambaşka anlamlar yükler. Kentin ve ülkenin kaynakları bu gösteriş seremonisi için yeterli olmasa bile, yeterliymiş gibi yansıtılmaya çalışılması ve bu gösterinin ekonomik getirilerinden medet umulması dramatik sonuçlar ve "büyük borçlar" doğurmaktadır.

⁸¹ Agy.

⁸² weburbanist, device.com ve indepent.co.uk'den derleyenler, Burcu Öztaşkın ve Gökçe Aras, *Olimpiyat Meşalesi Söndüğünde* (28 Ağustos 2008), <http://www.arkitera.com/h33364-olimpiyat-mesalesi-sondugunde.html>.

⁸³ Nuhoglu, "Asrın Seferberliği."

Örneğin Sidney 2000 Yaz Olimpiyatları için kurulan Sidney Olimpiyat Parkı, yapılan 1,5 milyar dolarlık harcamanın ardından 2005 yılına kadar ne yapılacağı ve kullanımına nasıl devam edileceği bilinmeden elde kalmıştır. Olimpiyat alanının turizm açısından bir çekim merkezi olacağı düşünülmüş ancak yapılan bir araştırmaya göre olimpiyatların ardından 3 yıl geçmişken oyunların gerçekleştiği New South Wales'e gelen yabancı turist sayısındaki artışın, Avustralya'nın tamamında gerçekleşen turist artışından az olduğu belirlenmiştir.⁸⁴

1. 4. 5. Büyük Ölçekli Etkinliklerin Ekolojik Boyutu

Büyük ölçekli etkinlikler sebebiyle ortaya çıkan yukarıda bahsettiğimiz problemlerin yanında etkinliklerin çoğu zaman yanlış mekân seçimleri ve var olan ekolojik dengeleri göz ardı eden uygulamaları doğal çevrenin de tahribatına neden olabilmektedir. Örneğin, İtalya'nın Torino kentinde İtalyan Alpleri gibi hassas bir bölgede gerçekleştirilen 20. Kış Olimpiyat Oyunları, Uluslararası Çevre Örgütü Dünya Vahşi Yaşam Fonu'nca (WWF) çevresel standartların yerine getirilmesi bakımından uzun tartışmaların ardından kıl payı “geçer” not alabilmiş ancak yine de etkinlik sebebiyle ortaya çıkacak olumsuzlukların üzerinde durulmuştur. WWF Avrupa Alpler Programı Yöneticisi Sergio Savoio'nun “Torino Olimpiyatları'nı genel olarak çevresel açıdan olumlu bulsak da, oyunların dağın doğal yapısına zarar veren çıktılarını göz ardı edemeyiz. Bobslet pisti ve iki adet kayakla atlama platformu dağın hassas yapısına zarar vermekte ve dört adet önemli korunan alanı etkilemektedir”⁸⁵ şeklindeki açıklaması da durumun önemini göstermektedir. Ayrıca oyunlar için gerçek kardan 5 kat daha ağır olan yapay kar kullanılması ve bunun için yer altı sularını etkileyecek milyonlarca metreküp suyun harcanmasıyla 15 gün boyunca yanacak olimpiyat ateşinin saatte 8 bin metreküp metan gazı üretmesi ve bunun 3 bin 500 nüfuslu bir yerleşimin yıllık tüketimine eşdeğer olması gibi sorunların dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.⁸⁶

Atina olimpiyatlarına baktığımızda ise yine çevreci örgütlerin yoğun muhalefetlerine neden olan ihmaller ve yanlış uygulamalar göze çarpmaktadır. Greenpeace ve Dünya Vahşi Hayatı Koruma Fonu gibi çevre örgütleri, müsabaka alanlarının yeşil alanların

⁸⁴ Özataşkın ve Aras, *Olimpiyat Meşalesi Söndüğünde*.

⁸⁵ WWF Türkiye, *Kış Olimpiyatları ne kadar çevreci?* (2006), <http://www.wwf.org.tr/haberler/haberler/archive/2006/mart/07/haber/kis-olimpiyatları-ne-kadar-cevreci/>.

⁸⁶ “2006 Kış Olimpiyatları Çevre Notu Açıklandı,” *Sabah*, 23 Şubat 2006.

dışına kurulmadığını, gücün yenilenebilir enerjiden sağlanmadığını rapor etmişler ve kâğıt israfını da ayrı bir şikâyet konusu olarak belirlemişlerdir. Xerox firması olimpiyat boyunca 28 farklı spor dalında 18 bin olimpik rapor için 140 milyon sayfadan fazla çıktı yazdırmış, oysa raporların tamamen elektronik ortamda yazılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca masa tenisi için açılan sahanın yeşil alandan çalındığı ve kürek müsabakaları için yaratılan gölün, bozulmak üzere olan bir ekosistem üzerine kurulmuş olduğu ifade edilmiştir. Çevre örgütleri Yunanistan'ın olimpiyata hazırlanırken doğaya zarar verdiğini söyleyerek, aynı hatanın 2008'de tekrarlanmaması için Olimpiyat Komitesi'ne başvurduklarını açıklamıştır.⁸⁷

2008 Pekin Olimpiyatları'nda ise zaten dünyanın hava kirliliği açısından yüksek değerlere sahip ülkeleri arasında başı çeken Pekin bugüne kadar bu sorunla ilgili herhangi bir çalışma yapmazken, olimpiyatlar nedeniyle hava kirliliğine karşı savaş açmıştır. Pekin'de yaşayan insanların sağlığı için değil, olimpiyatlar vesilesiyle dünyanın seyrine çıkacak olan Pekin'in imajı için hava kirliliğinin hummalı çalışmaları kritik değerlerin altına indirilme uğraşı, büyük ölçekli etkinliklerin arka planlarında var olan ve neoliberal sistemin içinde varlık bulan ikiyüzlü kentsel-çevresel politikaları göstermektedir. Hükümet ve endüstri kaynaklarına göre, Hebei eyaletindeki sanayi kenti Tangshan'daki yetkililer, olimpiyatlardan önce havanın kalitesinin düzeltilmesi amacıyla 267 firmaya faaliyetlerini durdurma talimatı vermiştir. Olimpiyat hazırlıkları sürerken kronik hava kirliliğiyle mücadele için 20.43 milyar dolar harcanmış, 1 Temmuz'dan itibaren emisyon standartlarına uymayan araçların Pekin'in merkezine girmesi de yasaklanmıştır. Pekin'de 20 Temmuz'dan itibaren kentteki 3 milyon araçtan yarısının trafiğe girmesini önlemek için trafik kontrol sistemi uygulanmaya başlanacağı duyurulmuştur.⁸⁸ Olimpiyatlar için yapılan tüm bu göstermelik uygulamaların arkasında unutulmuş gerçek Dünya Sağlık Örgütü raporunda açıkça ifade edilmiştir; “Her yıl 656 bin Çin vatandaşı hava, 95 bin 600 Çin vatandaşı da su kirliliği yüzünden ölmektedir.”⁸⁹

1. 5. SONUÇ

Sonuç olarak büyük ölçekli etkinlikler dünyanın birçok kentinde mekânsal ve sosyal dönüşümün başlıca sebebi olmuş, neoliberal ekonomik sistemin kentsel mekân

⁸⁷ “Yunanistan'ın Olimpiyat Notu Bir!,” *Radikal*, 30 Ağustos 2004.

⁸⁸ “Çin'de 267 Fabrika 'Olimpiyatta Hava Temiz Olsun Tatili'ne Çıktı,” *Hürriyet*, 7 Temmuz 2008.

⁸⁹ Emel Alptekin, “Şuralarda Bir Yerde Olimpiyat Olacaktı,” *Radikal*, 30 Haziran 2008.

düzenleme anlayışı ile birlikte kentlerde derin izler bırakmıştır. Farklı birçok büyük ölçekli etkinlik, bu çalışmanın çerçevesini oluşturan bakış açısıyla ele alındığında benzer sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Ancak olimpiyatlar uzun süreli bir etkinlik olmaları, dünya genelinde çok sayıda katılımcısı ve takipçisi bulunan en prestijli spor organizasyonu olarak görülmeleri nedeniyle, çok daha fazla değerlendirme yapmaya imkan sağlayan örnekler sunmaktadır. Bu sebeple teorik çerçeveyi takiben üzerinde durulan büyük ölçekli etkinlik örneklerinin çoğu olimpiyat oyunları ve gerçekleştikleri kentler üzerinden tartışılmıştır.

Dünya Olimpiyat oyunları ve benzeri büyük ölçekli etkinliklerin içerikleri ve sağladıkları olumlu sosyal, kültürel ve sportif olanakları açısından yok saymak mümkün değildir. Ancak neoliberal kentsel politikalar içerisinde etkinliklerin olumlu niteliklerinin altında işleyen uygulama biçimleri ve işleyiş sistemleri büyük ölçekli etkinlikleri sadece gerçekleştirme amaçlarıyla değerlendirecek kadar masum organizasyonlar olmaktan çıkarır.

BÖLÜM 2: İSTANBUL'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM VE BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLER

2. 1. GİRİŞ

Bu bölümde 1980 sonrası İstanbul'un neoliberal sisteme eklenme süreci ve yerel yönetimlerin bu süreç içerisinde değişen yapıları, söylemleri, küresel kent olma yarışında konumlanma biçimleri ve rolleri tartışılacaktır. İstanbul'da yerel yönetimlerin kentsel politikaları çerçevesinde büyük ölçekli etkinlikler aracılığıyla hayata geçirilen kentsel dönüşüm projeleri ve bu projelerin uygulanabilir hale gelmesine neden olan yasal değişimler ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde kapsamlı bir biçimde irdelenecek olan Formula 1 etkinliği haricinde, İstanbul'un ev sahipliği yaptığı ve yapmaya hazırlandığı diğer büyük ölçekli etkinlikler olarak, Olimpiyat girişimi, 2010 Avrupa Kültür Başkenti, Bienal/Festivaller ve UEFA Şampiyonlar Ligi Finali etkinlikleri kentte yarattıkları dönüşümler bağlamında değerlendirilecektir.

2. 2. NEOLİBERAL KENTLEŞME VE İSTANBUL

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya kapitalizminin 1970'lerin ikinci yarısında içine girdiği kriz, kapitalist sistemin kendi iktidar araçlarını ve yöntemlerini değiştirerek varlığını sürdürme konusunda arayışa girmesine neden olmuştur. Bu kriz, erken kapitalistleşen ülkelerin sermaye yapılarının bir özelliği olan “yoğun sermaye birikim” tarzının krize girmesi olarak da görülebilir.⁹⁰ Kapitalist ülkelerde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından benimsenen “refah devleti” modelinin düşen kâr oranlarıyla birlikte süresini doldurduğu düşünülmüş ve krize çözüm olabilecek reçeteler aranmaya başlanmıştır. Sosyal harcamaların azaltılması, kamu iktisadi

⁹⁰ Fuat Ercan, “*Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime*,” F. Ayhan Arı (der.) *Bölgesel Kalkınma, Politikalar ve Yeni Dinamikler* içinde s. 51. (İstanbul: Derin Yayınları, 2006).

teşekküllerinin özelleştirilmesi ve işten çıkarmalar alınan ilk önlemler olmuştur.⁹¹ Kapitalist sistemin bu bunalımdan neoliberal ideolojiyi yapılandırarak yükselişe geçmesiyle birlikte ekonomik ve toplumsal dengeler değişmeye başlamış, kurumsal örgütlenmeler de dönüşüm ve yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Neoliberal yapılanma sürecinde devletin rolü yeniden tanımlanırken, dönüşümler kuramsal düzlemde kalmamış, uygulamada da somutluk kazanmıştır.⁹²

1980'li yıllar neoliberal politikaların yapısal uyum projeleri aracılığıyla hızla yayıldığı yıllar olmuştur. Yerel-bölgesel alanlarda küçük üretime dayalı ekonomilerin kendi dinamikleri ile etkinleşmesini sağlayan uygulamalara geçilmiş ve farklı yerel-bölgesel ekonomilerin oluşturduğu ağlar ve gruplaşmalarla yeni küresel rekabet alanları oluşturulmuştur. Bu noktada dünya genelinde sermaye birikimlerine yön verecek, para akışını ve piyasaları düzenleyici uluslararası kurumlar (IMF, DB, DTÖ, BM, AB, vb.) bölgesel, ulusal ve küresel alanları etkin hale getirirken, mekânsal ölçekler farklı kurullarla yeniden tanımlanmıştır.⁹³ Yerel-bölgesel alanlar piyasa koşullarında serbestlik kazanırken, sermaye akışının hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşımı için gerekli uygulamalar yayılmaya başlamıştır.⁹⁴

1980'lerle birlikte Türkiye, kapitalist dünya ekonomisine eklemlenme sürecinin büyük adımlarını atmaya başlamıştır. 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül darbesi sonrasında ithal ikameci ekonomi modeli yerini serbest piyasa ekonomisine bırakırken, ihracata dayalı sanayileşme modeline geçilmiştir. Liberal politikalarla beraber bölgesel kalkınma kavramı terk edilmiş, ülke genelinde organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri yükselişe geçmiştir.⁹⁵ Ekonominin yeni yüzünü tasvir ettiğimiz bu tablo içerisinde devlet daha pasif bir role çekilirken, devlet eliyle gerçekleştirilen hizmetlerin ve devlete ait kurumların özelleştirilmesi yine bu dönemde ortaya çıkan değişimlerdir. Devlet artık ekonomik anlamda bir kontrol ve denge unsuru olma rolünü terk etmiştir.⁹⁶

⁹¹ Sonay Bayramoğlu, *Yönetişim Zihniyeti, Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 51.

⁹² Selime Güzelsarı, *Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları* (Ankara: AÜ SBF, 2004).

⁹³ Berna Güler Müftüoğlu, "Küresel Rekabetin Cazibe Merkezi: Yerel/Bölgesel Dinamikler," F. Ayhan Arı (der.) *Bölgesel Kalkınma, Politikalar ve Yeni Dinamikler* içinde s. 118. (İstanbul: Derin Yayınları, 2006).

⁹⁴ Agy., s. 126.

⁹⁵ Agy., s. 132.

⁹⁶ Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), s. 128.

1980'lerle birlikte yaşanan bu ekonomik değişimler aynı zamanda kentsel mekânın da dramatik bir biçimde dönüşümüne ve yeniden biçimlenmesine neden olmuş, Tarık Şengül'ün ifadesiyle sermayenin kentleşmesi dönemine geçilmiştir.⁹⁷ Sermayenin kentleşme dönemi olan 80 sonrası Ali Ekber Doğan şöyle özetlemektedir:

Kriz ve ardından canlı iç pazara dayalı ithal ikameci sanayileşmeden iç talebi kısarak dışa açık ihracatı teşvik eden sanayileşmeye geçilmesi sırasında, üretime dönmeyen önemli bir miktarda sermayenin finans piyasalarından sonra yöneldiği ikinci soğrulma alanı kentsel rant ve tüketim alanları olmuştur. Bu kapsamda, bir yandan devlet sanayi yatırımları alanından yeni işletme kurmayarak, özelleştirme yaparak çekilirken ulaşım ve iletişim alanlarındaki büyük altyapı yatırımlarına yönelmiş, bir yandan da toplu konut yatırımları ve kent yönetimlerinin bütçeden aldığı payları artırmıştır.⁹⁸

Sermayenin kentsel alana yayılmasının sonucunda kent çeperinde bulunan arazilerin büyük şirketler aracılığıyla büyük parçalar halinde imara açılması, aynı grupların toplu konut, turistik tesis, lüks konut ve alışveriş, iş merkezleri gibi inşaat projelerine ve bunların işletmesine girişmesi, özel sağlık ve eğitim kurumlarının sayılarında artış görülmesi gibi gelişmelerden söz edilebilir. Sermayenin kentsel alana yayılma biçimi yalnızca kentsel çevrenin fiziksel değişimi değil aynı zamanda toplumsal gruplar ve sınıflar arasındaki ilişkilerin, kentsel siyasetin gündemi, biçimi ve araçlarının ve gündelik hayatın yeniden üretiminin önemli bir biçimde etkilenmesi ve değişimi anlamına da gelmektedir.⁹⁹

Kentsel mekânlar eşitsiz gelir dağılımının ve ayrılmış yaşam biçimlerinin görünür hale geldiği alanlar halini almıştır. Kentte varlık bulan yeni yoksulluk ve varsıllık biçimleri gündelik hayatın yeniden üretim biçimlerini dönüştürürken, kentsel mekân da neoliberal şehircilik anlayışına göre kabuk değiştirmeye başlamıştır.

Uluslararası sermaye ve küresel ekonominin yönetim, denetim ve organizasyon merkezleri olarak tanımlanan “küresel kent,” uluslararası kapitalist sisteme dahil olmak isteyen kentler için etkili bir politik söylem ve kentsel politikalar bütünü olarak kabul görmüştür. “Dünya kenti” olma yarışı içerisinde sanayi kenti kimliği yerine hizmet sektörüne açılmış, kültür, sanat ve turizm başlıkları ile yeniden tarif edilmeye çalışılan İstanbul, merkezi ve yerel yönetimler, özel sektör ve benzeri aktörleri ile bu yeni kimliği edinme çalışmalarının nesnesi haline getirilmiştir. Bu anlamda kentsel mekân, üretimin gerçekleştiği alan olmaktan çıkıp tüketimin nesnesi bir meta halini almıştır. Henri Lefebvre'in kapitalizmin mekânı kullanım biçiminde

⁹⁷ Ali Ekber Doğan, *Eğreti Kamusalılık* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 55.

⁹⁸ Agy.

⁹⁹ Agy., s. 56.

yaşanan dönüşümü tarif ederken bahsettiği mekânda metanın üretiminden, mekânın bir meta olarak üretimine geçilmesi,¹⁰⁰ tam da İstanbul için bahsettiğimiz neoliberal mekânsal dönüşümü tarif eder.

İstanbul için 1980 sonrası yaşanan dönüşümü kapitalizmin mekânın kendisini keşfedip onu metalaştırması olarak nitelendirirsek, “dünya kenti” kavramının da kentin bu dönüşümünü tarif eden, dönüşümün kaybeden taraflarını görünmez hale getirip, yeni imajı altında farklı ilişki biçimlerini ve aktörleri görünür kılan bir kavram olduğundan da bahsedebiliriz.

2. 3. İSTANBUL’DA KENTSEL POLİTİKALAR VE YEREL YÖNETİMLERİN DÖNÜŞÜMÜ: 1980’DEN GÜNÜMÜZE

İstanbul’un bir dünya kenti olarak yeniden yapılandırılması girişimleri 1980’li yıllar sonrasına denk düşmektedir ancak 1980 öncesinde de büyük yıkımların gerçekleşmiş ve kentin şu an var olan çehresinin de bir bölümünü oluşturan dönüşümler yaşanmıştır. 1950-1960 Demokrat Parti iktidarı yıllarında, İstanbul açısından en önemli kentsel olgu, dönemin başbakanı Adnan Menderes’in doğrudan kontrol ettiği imar çalışmaları olmuştur. Menderes ve çevresindekiler için çağdaş kent, “yol-meydan-otomobil” üçgeninde tanımlanmış ve bu anlayış doğrultusunda büyük yol ve meydanların açılması için 7 bin den fazla yapı istimlak edilip yıkılmıştır. O dönemde ortadan kaldırılan, kesilen, yeri değiştirilen, gömülen tarihi yapıların, tarihi evlerin listesi ise oldukça kabarıktır.¹⁰¹

Ancak Hausmann'vari kentsel yıkımların ve yapımların gerçekleştiği bu dönem, 1980’li yıllarda izlenen politikalardan farklıdır. Çünkü 1980’li yılların ortalarından itibaren İstanbul’u “küresel kent’e dönüştürme konusunda giderek yaygınlaşan ortak bir kanı inşa edilmeye başlanmıştır. Bu durum aynı zamanda “yarışan kentler” söylemiyle de desteklenen, İstanbul’un yerel niteliklerinin ön plana çıkartılıp pazarlanması yoluyla kalkınma stratejileri geliştirilmesi anlamına da gelmektedir.¹⁰²

Kentin kültürel kimliği, yarattığı imaj önemli bir role sahipken, mekânların

¹⁰⁰ Şengül, “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı.”

¹⁰¹ İlhan Tekeli, “Gecekondu,” *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (İstanbul: Tarih Vakfı, 1993).

¹⁰² Doğan, *Eğreti Kamusalılık*, s. 59.

kendilerine özgü niteliklerini ön plana çıkarmak da sürecin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.¹⁰³

Sonuç olarak 1984 ve 2004 yılları arasında yerel yönetimde iktidara gelen siyasi partiler (ANAP, SHP, RP, SP ve AKP) aralarındaki farklılıklara rağmen neoliberal küreselleşme argümanlarını kabul ederek ekonomik politikalarda paralel olup sosyo-kültürel politikalarda farklılaşan yaklaşımları doğrultusunda kendi “küresel kent” projelerini oluşturmuşlardır. İstanbul’un uluslararası sermaye ve yeni küresel akışkanlıklar için çekici hale getirilmesi, bu hedefe yönelik olarak kentte büyük projelerin gerçekleştirilmesi ve geniş ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapması konusunda bir konsensüs oluşmuştur.¹⁰⁴

2. 3. 1. Küresel Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm: 1984-1999

Bedrettin Dalan, 1984 yılında İstanbul’un belediye başkanı olarak seçildiğinde kenti 21. yüzyıl için vaatlerle dolu bir metropol kente dönüştürme işine girişmiş ve birçok kentsel yenileme projesi hayata geçirilirken bir kısmı da sadece reklamı yapılmış fakat gerçekleşmemiş projeler olarak kalmıştır.¹⁰⁵ Ancak ANAP iktidarı tarafından gerçekleştirilen, kentin sermaye hareketleri doğrultusunda biçimlenmesi ve neoliberal belediyecilik anlayışının filizlenmesini sağlayan temel unsurlar belediyelere yeni mali kaynaklar sağlanması, konut alanında devlet teşviki yapılması ve metropol kentler için yeni yönetim modelinin getirilmesi olmuştur.¹⁰⁶

Bahsettiğimiz değişimlerin ortaya çıkabilmesini sağlayan yasal dayanaklar ise 1984 yılından sonra çıkarılan 2981 Sayılı Gecekondu ve İmar Affı Yasası, 3194 Sayılı yeni İmar Yasası, 2985 Sayılı yeni Toplu Konut Yasası olmuş ve bu yasaların getirdiği olanaklar ile kent yönetimleri *imar planı hazırlama yetkisi* kazanmış, bina ve arsa sahipleri yeni rant alanları yaratmaya teşvik edilmiştir. Yine 1984 yılında çıkarılan 3030 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile belediyelerin genel bütçe

¹⁰³ Ayfer Bartu-Candan, “Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak,” Çağlar Keyder (der.) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında* içinde s. 44. (İstanbul: Metis Yayınları, 2000).

¹⁰⁴ Binnur Öktem, “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri,” *Planlama* 36, no. 2 (2006), s. 57.

¹⁰⁵ Çağlar Keyder ve Ayşe Öncü, “Globalization of a Third-World Metropolis: Istanbul in the 1980s,” *Review* 17, no. 3 (1994), s. 409’dan aktaran, Bartu-Candan, “Eski Mahallelerin Sahibi Kim?”

¹⁰⁶ Doğan, *Eğreti Kamusalılık*, s. 71-72.

gelirlerinden aldığı paylar artırılmış, askeri yönetim tarafından birleştirilen ilçe belediyelerine de yeniden tüzel kişilik kazandırılmıştır.¹⁰⁷

Yukarıda bahsettiğimiz yasal değişikliklerin hazırladığı altyapıyla bu dönemde Tarlabası Bulvarı genişletilmiş, Taksim Meydanı yeniden düzenlenmiş, Büyükdere-Maslak hattının finans ve iş merkezi olmak üzere gelişimi için yeni plan kararları düzenlenmiş ve iş merkezlerinin yapımına başlanmış, Altunizade-Kozyatağı'nda uluslararası iş merkezi oluşumu başlatılmış ve buna uygun planlama kararları alınmış ve Haliç kıyı bölgesinde bulunan küçük sanayi yapıları yıkılarak, kıyı şeridi yeşil kuşak haline getirilmiştir. (Haliç ve çevresi merkezi iş alanının desantralizasyonu projesi).¹⁰⁸ Ayrıca tarihi Sultanhamam ve Tahtakale esnafı için İSTOÇ, Perşembe Pazarı esnafı için PERPA inşa edilmiş ancak bu tepeden inme yeni ticaret güzergâhları esnafın ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Gelirleri artan belediyeler geniş çaplı yol ve altyapı projelerine el atmış, bu projelerin bir kısmında da finansman sorununun çözülmesi için yap-işlet-devret modeline başvurulmuştur. Çöp toplama ve depolama gibi işlerin özelleştirilmesi, yatırımların ihale yoluyla gerçekleştirilmesi ve belediyelerin finansmanında iç borçların artışıyla birlikte dış borçlanma eğiliminin artması, neoliberal sistemin belediyeçilik yapısında ortaya çıkarttığı değişimler olmuştur.¹⁰⁹

ANAP'lı belediye yönetiminin benimsediği piyasacı, sermaye yanlısı neoliberal yapıda geleneksel belediyeçilik faaliyetleri arka plana itilmiştir. Bu yeni çizginin kültürel boyutu ise "Türk-İslam Sentezi" anlayışıyla oluşturulmuş, İstanbul'un "Doğu'daki Batı" "Şarka açılan kapı" imgeleriyle pazarlanmasına yönelik stratejiler geliştirilmiştir.¹¹⁰ İstanbul, Beyrut'un yerine Ortadoğu ve Avrupa'nın gözdesi olacak bölgesel bir merkez olarak düşünülmüştür (Ortadoğu'nun finans ve üst düzey hizmet alanlarında geleneksel merkezi olan Beyrut'ta bu dönemde bir iç savaş yaşanmaktadır).¹¹¹ ANAP iktidarının, sanayinin kent merkezinden desantralizasyonu çalışmalarını, tarihi yarımadanın açık hava müzesi haline getirilmesi, lüks otel ve alışveriş merkezi inşaatları (Çırağan, Swissotel, Gökkafe, Galleria, Akmerkez), Boğaziçi ve kentin çeperlerinin lüks konut alanlarına açılması projeleri takip etmiştir.

¹⁰⁷ Agy., s. 71.

¹⁰⁸ Binnur Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı," Hatice Kurtuluş (der.) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar* içinde (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005).

¹⁰⁹ Doğan, *Eğreti Kamusalılık*, s. 73.

¹¹⁰ Bartu-Candan, "Eski Mahallelerin Sahibi Kim?," s. 44.

¹¹¹ Çağlar Keyder, "Arka Plan," Agy.

Neoliberal politikaların kentteki farklı sınıflar arasında yaratacağı eşitsizliklerin hafifletilmesi ve bunların doğuracağı tepkilerin bastırılmasına yönelik olarak da çalışmalar yapılmış ve bir dizi imar affı ve Toplu Konut İdaresi tarafından alt orta sınıflara yönelik konut üretimi gibi palyatif politikalar uygulanmıştır.¹¹²

Fakat 1989 yerel seçimlerine gelindiğinde ANAP iktidarı tarafından göz ardı edilen kente yeni göç etmiş kalabalık seçmen grupları, Çağlar Keyder'in ifadesiyle "özel sektörü kucaklarken halkı ihmal eden" ANAP'lı Belediye Başkanı Bedrettin Dalan yerine, seçim söylemini bir önceki dönemin yolsuzlukları ile mücadele etme ve sosyal adalet vaatleri üzerine inşa eden SHP'nin adayı Nurettin Sözen'i kentin yeni belediye başkanı olarak seçmiştir.¹¹³ ANAP döneminde belediyeciliğin sosyal boyutunun ihmal edilmesi, sermayenin kentsel ranttan nemalanmasına yönelik ekonomik düzenlemeler, ihalelerde görülen yolsuzluklar ve gecekondu yıkımları halkın büyük tepkisini çekmiştir.¹¹⁴ 1989 Yerel Seçimlerinde de oylar yoluyla bu tepkiler dile getirilmiştir.

Sözen dönemine baktığımızda, ilk zamanlarda küreselleşme söylemine karşı ihtiyatlı bir yaklaşım sergilenirken, Dalan döneminden kalma büyük kentsel projeler de durdurulmuş, SHP'nin bu tavrı ANAP'lı merkezi yönetimin ve onunla işbirliği içinde olan büyük sermayenin tepkisini çekmiştir. SHP'nin hazırladığı İstanbul Raporu'na (1992)¹¹⁵ bakıldığında, İstanbul'un Balkanlar, Avrupa, Karadeniz, Ortadoğu arasında temel bir ulaşım, iletişim noktası yapılması, uluslararası bilim, sanat, kültür merkezi haline getirilmesi doğrultusunda uluslararası sermaye için hazırlanılması hedeflenmiş, bunun için de "serbest bölge" alanları, dünya ticaret merkezi, uluslararası fuarlar, borsa, modern ofisler, uluslararası havaalanı, modern iletişim sistemi, beş yıldızlı oteller, tren yolları, uluslararası kongre ve kültür merkezleri, stadyum ve spor merkezleri kurulması öngörülmüştür. SHP'nin küreselleşme söylemi AB'ye katılmanın gerekliliği üzerinden şekillenmiş, İstanbul'un da bu süreçteki önemli rolüne vurgu yapılmıştır. İstanbul'un dünya kenti olabilmesi için öne çıkarılması gereken yanlarının ilki Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Türkî devletlerin bağımsızlıklarıyla desteklenen hinterlandının

¹¹² Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 57.

¹¹³ Çağlar Keyder, "Arka Plan," Çağlar Keyder (der.) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında* içinde s. 22. (İstanbul: Metis Yayınları, 2000); Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 57.

¹¹⁴ Doğan, *Eğreti Kamusalılık*, s. 73-74.

¹¹⁵ Aktaran, Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı," s. 52-53.

genişlemesi, diğeri ise geçmişten bugüne sahip olduğu çok uluslu, çok dinli ve kültürlü yapısı olarak belirtilmiştir.¹¹⁶

Belediye kaynakları önemli ölçüde gecekondü bölgelerine aktarılırken, izinsiz yapılaşmaya yönelik aflar devam etmiştir.¹¹⁷ Sözen yönetiminin her ne kadar kentin işçi ve yoksul kesimlerini gözeterak hayata geçirdiği toplu tüketim uygulamaları ve benzeri projeleri olsa da bu projeler sınırlı kalmış, ileri götürülememiş ve hatta 1992'den sonra uygulamaların bir kısmından geri dönülmüştür. Bu dönemde yaşanan belediye çevre temizlik işçilerinin grevleri, Ümraniye çöplüğünün patlaması olayı, kent çeperlerinde arsa spekülasyonlarının artarak devam etmesi, küresel kent projesinin muhalefet tarafından bir başarısızlık ve zaman kaybı olarak değerlendirilmesi ve benzeri olumsuz gelişmeler partinin sicilini olumsuz yönde etkilemiştir.¹¹⁸ Belediyecilik "kent işletmeciliği"ne dönüşürken SHP'nin de ANAP döneminden farkı kalmamıştır, bunun en son örneği de büyük tartışmalar yaratan ve uzun süre gündemde kalan İSKİ skandalı olmuştur. Bütün bunların yanında 1994 Nisan ayında etkisini gösteren ekonomik kriz kentin düşük gelir grupları için gündelik hayatı daha da zorlaştırmıştır.

Büyük oranda oy aldığı kesimlerin ihtiyaçlarını karşılayamayan SHP, 1994 Yerel Seçimleri geldiğinde İstanbul için Sözen yerine elitist bir tavır sergileyerek Zülfü Livaneli'yi aday göstermiştir.¹¹⁹ Öte yandan ANAP'ın adayı da benzer bir yaklaşımla Dünya Bankası'nda çalışmış ve küreselleşme politikalarının savunucusu olan İlhan Kesici olarak belirlenmiştir. Bu iki partinin de seçim programları İstanbul'un nasıl küresel bir kent haline getirilebileceği konusuna odaklanmıştır.¹²⁰ Oysa Refah Partisi seçim çalışmalarında diğerk partilerin söylemlerindeki boşluğu dolduracak biçimde sosyal adalet, yolsuzluklarla mücadele, adil yönetim, sosyal güvenlik ve yoksulluğa ve işsizliğe çözüm vaatleriyle büyük oranda gecekondü bölgelerinde yaşayan kesimleri oylarını toplayarak %23'lük bir oranla seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Çünkü seçim çalışmaları sırasında gecekondunun meşruiyetini savunan tek aday Recep Tayyip Erdoğan olmuş, kendisinin de orman arazisine kaçak konut yapmaktan hüküm giydiği ortaya çıkmıştır. Bu durum Erdoğan'ın seçim arifesinde

¹¹⁶ Agy.

¹¹⁷ Keyder, "Arka Plan," s. 26.

¹¹⁸ Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı," s. 55.

¹¹⁹ Doğan, *Eğreti Kamusalılık*, s. 73-77.

¹²⁰ Keyder, "Arka Plan," s. 27.

imajını zedelediği gibi kentin gecekondu sakinlerinin sempatisini toplamasına vesile olmuştur.¹²¹ İstanbul'un yeni belediye başkanı Recep Tayyip Erdoğan, seçim çalışmaları sürecinde ekonomik yönden küreselleşme karşıtı söylemi benimsemiş, ancak iktidara geldikten bir süre sonra RP bu yaklaşımını terk etmiştir.¹²² RP, Fazilet Partisi olarak siyaset sahnesinde yerini aldığı anda, "adil düzen" söylemi de yerini yumuşak bir geçişle serbest piyasa ekonomisi ve özelleştirmelerle yapılandırılmış yeni modele bırakmıştır.

RP döneminde hazırlanan nazım planda (1995), İstanbul'un dünya kenti statüsüne kavuşabilmesi için ülke ve bölge kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlanırken dünyadaki ekonomik gelişme sürecinde dünya metropoller kademelenmesi içinde yerini alarak dünya ve bölge ülkelerinin (Ortadoğu, Balkanlar, Avrupa ve İslam ülkeleri) ekonomik yapıları ile bütünleşen, bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılanmada öncü rol üstlenen, tarih, kültür, bilim, sanat, siyaset, ticaret ve hizmet ağırlıklı bir metropoliten kent olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulması hedef olarak gösterilmiştir.¹²³

İstanbul'un bir dünya kenti olarak, küresel sahnede yer almasına Türkiye'nin geleceği açısından büyük önem atfedilirken, İstanbul için kültürel ve sosyal politikaların artırılması, uluslararası kongre, konferans, kültür ve sanat merkezlerinin hayata geçirilmesi, müze ve arşiv merkezleri açılması, turizm potansiyelinin artırılması, sanayinin desantralize edilmesi, hizmet sektörünün gelişiminin ve yayılımının desteklenmesi, ulaşım ve iletişim sistemlerini geliştirmesi gibi politikalar üretilmiş ve projeler geliştirilmiştir.¹²⁴

Ancak RP'nin geniş çaplı kentsel projeleri gündeme getirmesi 1998 yılını bulmuştur. Yine de büyük sermaye desteğine ihtiyaç duyan projelerin hayata geçmesi bu dönemde mümkün olmamıştır çünkü RP hem ihtiyacını duyduğu büyük sermaye desteğinden yoksundur, hem de projelerine destek verebilecek İslami sermayenin yeterli birikimi bulunmamaktadır.¹²⁵

¹²¹ Tanıl Bora, "Fatih'in İstanbulu Siyasal İslam'ın "Alternatif Küresel Şehir" Hayalleri," *Agy.*, s. 67.

¹²² Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 58.

¹²³ "İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı," İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü (İstanbul: 1995).

¹²⁴ *Agy.*

¹²⁵ Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 58.

2. 3. 2. Küresel Kent Politikaları ve Kentsel Dönüşüm: 1999-2009

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan yerel seçimlerde 28 Şubat sürecinde kapatılan Refah Partisi'nin ardından kurulan Fazilet Partisi'nin adayı Ali Müfit Gürtuna, İstanbul Belediye Başkanlığı'na getirilmiş, 2004 yılı yerel seçimlerine kadar da görevde kalmıştır. Bu arada Haziran 2001'de Fazilet Partisi Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmış, yeni parti kurma çalışmaları ise partinin içinden çıkan, "gelenekçiler" ve "yenilikçiler" olarak adlandırılan iki ayrı kanaldan devam etmiştir. Temmuz 2002'de gelenekçiler Saadet Partisi'ni, Ağustos 2002'de ise yenilikçi kanat Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır. AKP'nin kuruluşu ve hemen ardından 2002 Genel Seçimlerini tek parti hükümeti kurabilecek şekilde kazanıp 2004 Yerel Seçimleri'nde Büyükşehir Belediye Başkanlığı'yla beraber birçok ilçe belediye başkanlıklarını da almaları İstanbul'un kentsel yapılanma ve dönüşüm sürecini etkileyen bir kırılma noktası olmuştur.

Ali Müfit Gürtuna, Recep Tayyip Erdoğan'ın Türk devletine yönelik konuşmaları nedeniyle yerel seçimlerden önce suçlu bulunmasının ardından başkanlık görevini devralmış ve görev süresi boyunca da Erdoğan dönemi projelerinin devam ettirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür.¹²⁶ Bu süreçte "kentsel dönüşüm" kavramı, büyük/mega projelerin gündeme getirilmesi yoluyla yerel yönetimlerin söylemlerinde yer almaya ve kentsel yeniden yapılanmaya dair ajandaların önemli bir kısmını doldurmaya başlamıştır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde İstanbul'un başrolde yer alması ve bu sebeple de öncelikle "dünya kenti" olabilmesi için mega-kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi gerekliliği vurgulanmış, bu dönemde birçok kentsel dönüşüm projesi gündeme gelmiştir. 2001 yılında, SHP döneminde kurulmuş olan "Yeni Yerleşmeler Koordinatörlüğü," "Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü"ne dönüştürülmüştür.¹²⁷ 2000 yılında İstanbul'u dev bir şantiyeye çevirmeyi hedeflediğini dile getiren Gürtuna, kesintisiz ataklarla gerçekleştireceği öncelikli projelerinin E-5 üzerinde raylı sistem, aquaparklar, Kadıköy Gazhanesi Kültür Kompleksi olduğunu dile getirmiştir. Mega projelerle 2001'de İstanbul'un çehresinin değişeceği ve çağdaş Avrupa kenti kimliği kazanacağı düşüncesiyle hareket ettiğini

¹²⁶ Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı," s. 60.

¹²⁷ Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 59.

ifade eden Gürtuna, İstanbul hedefini “çağdaş uygarlığı kucaklayan yeşil, dinamik ve sorunsuz İstanbul” sloganıyla tarif etmiştir.¹²⁸ Bu dönemde gündeme gelmiş ve bir kısmı hayata geçirilmiş, bir kısmı ise sonraki dönemlere kalmış olan mega kentsel dönüşüm projelerini şöyle sıralayabiliriz:

- * Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi
- * Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi
- * Haydarpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi
- * Miniatürk
- * Feshane
- * Formula 1
- * Fransız Sokağı
- * Haliç Kültür Vadisi¹²⁹
- * Rahmi Koç Müzesi
- * Kadir Has Üniversitesi
- * Sütlüce Kültür Merkezi

Birçok kentsel dönüşüm projesinin gündeme geldiği Fazilet/Saadet Partisi döneminde bu projelerin çoğu hayata geçmemiş ancak projelere dair haberler gazetelerde önemli ölçüde yer kaplamıştır. 28 Şubat süreci, 1999 Depremi, 2001-2002 ekonomik krizi ve merkezi yönetimin desteğinin olmaması projelerin gerçekleştirilmelerinin önündeki engeller olmuştur.¹³⁰

Engellerin aşılması ve büyük kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi ise neoliberal küresel sisteme tamamiyle entegre olmaya hazır, yeterli sermaye desteğine de sahip olan AKP'nin 2004 Yerel Seçimleri'nde İstanbul'da yönetime gelmesiyle başlamıştır. Geleneksel İslamcı özelliklerini büyük ölçüde arka plana itmiş, ekonomik liberalleşmeye uyumlu yaklaşımları ve girişimleriyle AKP, parti programında da özelleştirmelere hız verilmesi, iyi yönetişimin geliştirilmesi, devletin belli alanlarda geri çekilmesi, rekabetin ön plana çıkartılması gibi temalara vurgu

¹²⁸ “3 Katrilyonluk Yatırım,” *Sabah İstanbul*, 14 Ocak 2000.

¹²⁹ “İstanbul için Büyük Dönüşüm Projeleri” 1999 Raporu.

¹³⁰ Öktem, “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası,” s. 59.

yapmıştır.¹³¹ Bu doğrultuda küresel ekonominin bir parçası olabilmenin yolu olarak AB ile müzakerelere büyük önem atfedilmiş, İstanbul da Türkiye'nin dünyaya görünecek yüzü olarak sunulmuştur.

AKP, İstanbul'da yönetime gelmiş diğer partilerden farklı olarak merkezi yönetimi de ellerinde bulundurmalarının avantajını kullanarak İstanbul'a dair tüm kentsel dönüşüm projelerini gerçekleştirebilecek yasal ve parasal desteğe de sahip olmuştur. İstanbul'un bir dünya kenti olabilmesi için kentsel yeniden inşa sürecine dair projeler ve planlar sıklıkla, bizzat Başbakan Erdoğan tarafından kamuoyuna duyurulmuş, İstanbul Türkiye'nin kaldıracı olarak görülmüştür. İstanbul'u bir dünya markası haline getirme gerekliliği de yine tüm Türkiye'nin geleceği ve yararı düşüncesiyle birlikte sunulmuştur. İstanbul'un diğer dünya kentleri ile yarışabilmesi için kültür, turizm ve hizmet sektörlerinin geliştirilmesinin hayati önem taşıdığı her fırsatta dile getirilmiştir. İstanbul'da hayata geçirilen büyük ulaşım projelerinden birinin açılışında yaptığı konuşmada Erdoğan, "İstanbul'un Türkiye'nin özetini" olduğunu belirtmiş, İstanbul için koydukları, "İstanbul'u kongre-kültür turizminin, ticaret ve finansın merkezi haline getirme hedeflerinin adım adım hayata geçmeye devam edeceği"ni vurgulamıştır.¹³²

AKP büyük kentsel dönüşüm projelerini ve bu projeleri içeren kent planlarını hayata geçirmeye başladığında, buna paralel olarak yerel yönetimlerin yetki ve iktidar alanlarını genişleten yasal değişiklikleri de hızla gerçekleştirmiştir. Çünkü ilan edilen projelerin uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan tüm yetkiler bu yasaların içeriğinde yer almaktadır.¹³³

2004 yılında çıkarılan 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) yetkisi altındaki alan fiziki olarak genişletilmiş, belediye sınırları 1864 km²'den il sınırıyla örtüşecek biçimde 5343 km²'ye çıkartılmıştır. Yasanın getirdiği bir diğer değişiklik ise İBB'nin 90'lı yıllardan itibaren kendi bünyesinde ortaklıklar yoluyla kurulan özel şirketlerle olan ilişkilerinin yasal bir zemine oturtulmasıdır. Bu yolla özel sermaye ve yerel yönetim arasındaki ilişki sağlamlaştırılırken, ulaşım, sağlık, kültür ve bunun gibi birçok belediye hizmetinin, sayıları 20'den fazla olan şirketler yoluyla uygulanabilir hale

¹³¹ Agy.

¹³² Canlı Yayın, İHA netgazete, 14 Mart 2009 Cumartesi, 11:33:57.

¹³³ Şen, "Kentsel Dönüşüm" Kavramsal Karmaşa ve Neoliberalizm."

getirilmesi, bürokrasinin bertaraf edilmesi anlamına geldiği gibi belediyenin de sınırsız bir yönetsel esnekliğe erişmesine neden olmuştur.¹³⁴

İBB'nin belediye şirketleri aracılığıyla edindiği, sınırları belirsiz alanda gerçekleştirdiği en büyük faaliyetlerinden biri ortak olduğu BİMTAŞ anonim şirketi altında “İstanbul Metropolitan Planlama ve Tasarım Merkezi”nin (İMP) kurulması olmuştur. 2004 yılında Çevre Düzeni Planı yapma Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yetkisi dahilindeyken bir protokol aracılığı ile İBB'ye devredilmiş ve ardından 5216 Sayılı Yasa'nın getirdiği esnekliklere dayanılarak plan yapma yetkisi ihale yoluyla İMP'ye devredilmiştir. Oysa İBB'nin idari yapılanması içerisinde üst ölçekli plan yapma yetkisi olan şehir planlama birimleri bulunmaktadır. Ancak plan yapma yetkisinin özel bir şirkete ihale edilmiş olması yolu ile İBB'nin kendi içindeki planlama müdürlükleri ve bürokratik yapılar etkisiz hale getirilmiş, böylece denetleme-kontrol mekanizmaları planlama sürecinin dışına itilmiştir.

AKP yönetimi için kentsel dönüşüm projeleri yalnızca vizyon projeleri olarak adlandırılabilir yeni ve marka yapı alanların inşasını değil, kentin gecekondular yerleşimlerini ve tarihi kent merkezini de içine alan ve dönüşüme zorlayan projeleri de kapsamaktadır. Bu noktada yine yeni yasalar devreye girmekte ve bu “sorunlu” alanlarla ilgili sıkıntılar bypass edilerek çalışılmaktadır.

2005 yılında çıkartılan 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile ilçe belediyelerine “kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri” uygulayabilme yetkisi verilmiştir.¹³⁵ “Eskiyen kent kısımları,” “deprem riski taşıyan alan,” “yeniden inşa,” “restorasyon” ve bunun gibi içeriği ve sınırları yasa çerçevesinde tanımlanmamış ve muğlak uygulama biçimlerini içeren bu yasal değişikliklerle fiziksel sınırlarına büyük oranda dayanmış olan kentsel mekânda öncelikle eski ve yasal statüleri sağlam olmayan gecekondular alanlarına yönelinmiştir. Bu yolla yapıları alanlara geri dönülerek yüksek rant üretme potansiyeli taşıyan semtlerde bulunan yapılar yıkılarak yeniden yapılacak, söz konusu yerlerde yaşayanlar ise hem yasal statüleri tartışmalı olduğu veya hak sahibi olarak görülmedikleri için hem de kendi

¹³⁴ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, “Kentsel dönüşüme nasıl karşı durulabilir?,” s. 69.

¹³⁵ TBMM, “5393 Sayılı Belediye Kanunu,” (2005).

konutları yerine inşa edilecek alanlarda yaşayacak maddi birikime sahip olmadıkları için bu alanlardan kentin çeperlerine doğru itileceklerdir. Anadolu yakasında, Maltepe Belediyesi'ne bağlı bulunan Gülsuyu, Gülensu ve Başbüyük, Avrupa yakasında ise Zeytinburnu ve Küçükçekmece'nin Ayazma-Tepeüstü yerleşimleri bu yasal değişiklik yoluyla dönüşüm projelerine maruz bırakılan alanlardan sadece birkaçıdır.

Sonuç olarak, 2004-2005'te çıkan belediye kanunları yerel yönetimlerin gücünü artırmıştır. Bu yeni güç, Büyükşehir Belediyesi'nin yetkisi altındaki alanları genişletmiş, ilçe yönetimindeki kontrol gücünü artırmış, büyükşehir belediyelerinin özel şirketlerle ortaklığını kolaylaştırmış ve çoğaltmış, doğal afetler karşısında büyükşehir belediyesi için yeni sorumluluklar tanımlamıştır. Yine bu kanunlar yoluyla kentsel dönüşümün ilk yasal çerçevesi çizilmiş, böylece Büyükşehir Belediyesi'ne kentsel dönüşüm projelerini planlama ve uygulama yetkisi kazandırılmıştır.¹³⁶

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun aracılığıyla ise eski kent merkezlerinde ve sit alanlarında dönüşüm projelerinin yapılabilmesi mümkün hale getirilmiş, yasanın çıkmasından önce tasarlanan ve yasanın çıkmasıyla birlikte uygulamaya geçen projelerin en çok tartışılan ve gündeme yansıyanları da İstanbul'da Tarlabası, Sulukule ve Süleymaniye dönüşüm projeleri olmuştur.

Öte yandan son dönemlerde kentsel dönüşüm projelerinin kapsamı genişlemiş ve AKP yönetiminin göreve geldiğinde dile getirdiği hedeflerden biri olarak kültürel organizasyonlara dair projeler de hayata geçirilmeye başlanmıştır. Kültürel projelerin hayata geçirilmesi ve bu projelerin kentsel dönüşümün bir parçası haline getirilmesi için yasal değişikliklere ihtiyaç duyulmuş, büyük tartışmalar yaratan 2010 Avrupa Kültür Başkenti Yasası gündeme gelmiştir. TBMM'de de onaylanmış olan 2010 Yasası aynı zamanda hukukun da neoliberal iktidar teknolojilerinin bir aracı haline geldiğinin göstergesi olmuştur.¹³⁷ Bu yasa yoluyla "2010 Kültür Başkenti temasına hizmet etmesi amacıyla" hayata geçirilecek kentsel dönüşüm projeleri için belediyelere kullanabilecekleri büyük mali kaynakların ayrılması sağlanmıştır. Mevzuat zorlukları ile karşılaşılmadan, birçok yasa ve yönetmeliği bertaraf ederek ve

¹³⁶ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism."

¹³⁷ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, "Kentsel Dönüşüme Nasıl Karşı Durulabilir?," s. 69.

mali kontrollerden muaf kalarak kentsel dönüşüm projelerinin sınırsızca hayata geçirilmesinin önü açılmış olmaktadır.

Aslında tüm bu yasal değişiklikleri tek bir metinde toplayan şemsiye yasa olan “Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı” Mayıs 2009 itibariyle mecliste onaylanmayı beklemektedir. Bu yasa toplumun önemli bir kesimiyle farklı disiplinlerden akademisyenlerin ve sivil toplum kuruluşlarının muhalefetleri sonucu meclis gündeminden uzaklaşmış ancak AKP'nin çıkardığı ve yukarıda bahsettiğimiz diğer yasalarla parça parça istenilen amaç gerçekleştirilmiş, sınır-mekân tanımayan büyük kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleşmesinin önü yasal olarak açılmıştır. Dönüşüm alanları hakkında kanun tasarısının içeriğine baktığımızda merkezi ve yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm mantığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Neredeyse her maddesinde “tasfiye” sözcüğünün yer aldığı yasa tasarısı, kentsel yenilenmeyi açıkça fiziksel yenilemeye indirgemektedir. Yasa tasarısı metninde kentsel dönüşüm projeleri, uygulama biçimleri ve aktörlerine dair göze çarpan noktaları özetlersek tasarıda:

- * İmar Planı kapsamında kalsın veya kalmayın kentsel veya “kırsal” tüm alanlar dönüşüm alanı olarak belirlenebilmekte, daha önceki imar mevzuatının içeriğinden farklı olarak ilk defa kırsal alanlar da yasa kapsamına alınmış bulunmaktadır (Madde 1).
- * Dönüşüm alanı olarak belirlenen alanlarda, hazine, il özel idareleri, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve vakıflar tarafından idare edilenler de dahil olmak üzere her türlü arsa ve araziyle bunların üstünde bulunan yapılar, iyileştirme, tasfiye, yenileme ve benzeri işlemler için kullanılabilir (Madde 2 ve Madde 5).
- * Boğaziçi Kanunu kapsamına giren alanlar da dönüşüm alanı olabilmekte, orman alanları da bu kapsama girmiş bulunmaktadır. Dönüşüm alanı olarak ilan edilen bir yerde eğer kültür ve tabiat varlıkları, milli park, kıyı, maden, orman, mera varsa bunlarla ilgili yasaların hükümleri dönüşüm kararını durduramayacaktır. Tek koşul ilgili kurumların görüşlerinin alınması gerekliliğidir (Madde 4).
- * Bunun yanında dönüşüm alanında eğer başka kanunlar gereği planlama ve uygulama yetkisi olan kurum, kuruluş ve kurul olsa bile Bakanlar Kurulu

kararı alınarak belediye tarafından istenen uygulama yapılabilecektir. Buna gerekçe olarak da işlerin tek elden ve hızlıca yürütebilmenin sağlanması gösterilmiştir (Madde 4).

- * Dönüşüm alanı için uygun görülen plan üst ölçek plan kararlarıyla ters düşerse, üst ölçek plan kararları dönüşüm alanı özelinde belediye tarafından değiştirilebilecektir (Madde 6). Bu durum planlamadaki kademeli birliktelik ilkesiyle ters düşmekte üst ölçek plan kararları etkisiz hale getirilmektedir. İmar mevzuatına göre fiziki planlama süreci 1/100.000'den başlayıp ile 1/1000 ile son bulan bir süreç olarak tanımlanmış ve küçük ölçekli planların üst ölçekli plan kararlarına uyularak yapılması öngörülmüşken bu yasayla bu süreç tersine çevrilmiştir.
- * Dönüşüm alanı içerisinde bulunan yapılara ilişkin belediye kamulaştırma yoluna giderse bu yine başka bir yasa ile acele kamulaştırma kapsamına alındığı için kamulaştırmaya ilişkin itirazlar sadece kamulaştırma bedeline yapılabilecek, hiçbir şekilde kamulaştırma durumuna itiraz edilemeyecektir (Madde 7).
- * Gecekonducularını 12.10.2004 tarihinden önce yaptıklarını belgeleyen gecekondu sahiplerine ruhsatı olsun ya da olmasın, dönüşüm alanı içinde yapılacak sosyal konutlardan “bedelini ödemek şartıyla” konut verilmesi, bedelinin de 20 yılı aşmamak kaydıyla borçlandırılması öngörülmüştür (Madde 6).

Ayrıca tasarının gerekçe bölümüne baktığımızda bir alanın hangi koşullarda ve kriterlere göre kentsel dönüşüm alanı olarak belirleneceği muğlak bir şekilde ve sorunlu kavramlarla dile getirildiği görülmektedir: “...fiziki mekânın güvenli, nitelikli ve yaşanabilir kılınması için afet riski taşıyan alanların, fiziki, sosyal ve ekonomik köhneme alanlarının toplum yararı esas alınarak dönüşüm plan ve projeleri kapsamında tasfiye, yenileme ve iyileştirmeye tabi tutulması gerekmektedir.” “Sosyal köhneme”nin ne anlama geldiğini, “sosyal risk” kavramının toplumun hangi kesimini ve nerelerde yaşayanları mimlediğini ve “toplum yararı” ile kastedilenin aslında hangi sınıf ve grupların yararı olduğunu anlamak hayata geçen kentsel dönüşüm projelerine ve uygulama alanlarına bakıldığında açıkça görülmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz yasal dönüşümlerle beraber, merkezi ve yerel yönetimler birtakım kurumsal düzenlemeleri ve ortaklıkları da hayata geçirmişlerdir. İMP'nin kurulması dışında OECD, DPT ve İBB, İstanbul'un rekabet kapasitesini artırmak için çeşitli önerilerin geliştirileceği bir planın hazırlanması konusunda anlaşmaya varmışlardır. İBB Başkanı Kadir Topbaş, büyük kentsel dönüşüm projelerini göreve gelmesinin ardından MIPIM gibi küresel platformlarda tanıtmıştır. Ayrıca yine İBB tarafından Avrupa Birliği İlişkileri Merkezi ve İstanbul Turizmini Geliştirme Platformu kurulmuştur.¹³⁸ İçinde birçok irili ufaklı kentsel dönüşüm projesini kapsayan 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından desteklenmiş, Kartal ve Küçükçekmece ilçeleri için sadece yabancı star mimarların katılabildiği bir kentsel tasarım yarışması gerçekleştirilmiş, tüm bu çalışmalar için büyük kamu kaynakları ayrılmıştır.

Bugün artık, Levent-Maslak, Altunizade-Kozyatağı akslarında yükselen iş merkezleri ve rezidanslar, sayıları giderek artan AVM'ler, uluslararası bankalar, ticaret şirketleri, lüks otel, restoran ve kafeler, özel müze ve sanat galerileri, uluslararası kültür-sanat-kongre ve spor etkinlikleri (müzik ve film festivalleri, motor sporları ve F1 yarışları, bienaller vb.) kentsel mekânı tarif eden yeni yapı ve oluşumlardır. Bunların yanında gelişen ve çeşitlenen eğlence sektörü, özel televizyon ve radyo kanallarının açılması ve internetin hızla yaygınlaşması yeni hayat tarzları ve tüketim kalıplarının da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Keyder'in ifadesiyle bu süreçte yeni olan, İstanbul ile dünya arasındaki bu karşılıklı birbirinin farkında olma durumudur.¹³⁹

İstanbul'da 1980 sonrası mekânsal değişime rakamlar üzerinden baktığımızda 5 yıldızlı otellerin yatak kapasitesinin 1980'lerde 2000, 1990'larda 6786 ve 2000'lerde 10199'a kadar yükseldiğini görebiliriz. 1990'lı yıllarda sayıları 10'u bulan AVM'lere 2000-2008 arasında, 28'i son 4 yılda inşa edilmek suretiyle 47 AVM daha eklenmiştir. Yaz 2008 itibari ile toplam alanı 2 milyon m² olan 57 AVM varken, 2010 yılında AVM sayısının 122'yi bulması beklenmektedir. İstanbul'daki ofis alanları ise 1997'de 268.858 m² iken 2005'te 1.676.268 m²'ye yükselmiştir.¹⁴⁰ Didem Danış ve Jean François Pérouse, 2005 tarihli çalışmalarında İstanbul metropoliten alanındaki kapalı sitelerin sayısının 650'nin üzerinde olduğunu belirtmekte ve

¹³⁸ Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 59-60.

¹³⁹ Keyder, "Arka Plan," s. 25.

¹⁴⁰ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism," s. 13.

buralarda sayıları 40 bine varan bir konut stoğu bulunduğunu tahmin etmektedirler. Aynı çalışmaya göre kapalı sitelerde yaşayan toplam nüfus 100 binin altındadır.¹⁴¹

Bunların yanında aynı süreci İstanbul'un tüm konut alanları üzerinden tarif etmeye çalıştığımızda, kapalı-güvenlikli siteler ve hatta bu tür sitelerden oluşmuş kent parçaları, eski kent merkezinde soylulaştırma yolu ile dönüşmüş ve dönüşmeye devam eden alanlar, TOKİ-Kiptaş tarafından oluşturulmuş lüks konut veya gecekondü dönüşüm alanlarına yönelik oluşturulmuş toplu konut alanları ve metropoliten ölçeğe yayılan yeni yapılaşma türlerinden söz etmek mümkündür.

2. 4. İSTANBUL'DA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN SOSYO-MEKÂNSAL ETKİLERİ

İstanbul'un dünya kentleri arasına girebilmesinin, yani Keyder'in 1990'lardan bu yana sıkça kullanılan ifadesiyle "İstanbul'u satmanın" yolu,¹⁴² kenti öncelikle uluslararası şehir piyasasında görünür hale getirebilmekten geçmektedir.¹⁴³ Küresel kentlerin hiyerarşik sıralamasında İstanbul'un bir yer edinebilmesi, kent vitrinini ne kadar iyi hazırladığı ile doğrudan bağlantılı görülmektedir. İstanbul'un geleceği, kaçınılmaz olarak görülen bu sürecin içinde yer alıp alamamasıyla ilişkilendirilmekte ve kentsel dönüşüm projeleri dünya kenti yarışında yer edinebilmek ve kentsel rant pastasından pay alabilmek için üretilen bir formül olarak sunulmaktadır. Kentin var olan sorunlarına çözüm getirmek yerine bu sorunları erteleyen, kentin başka bölgelerine taşıyan, çoğu zaman kalıcı hasarlar bırakan, tepeden inme, zorunlu bir modernleşme hareketi olarak da kendini gösterebilen kentsel dönüşüm, neoliberal şehircilik mantığının ürünü ve işleyişinin kolaylaştırıcısı olan bir eylemler bütünüdür.

Kentsel dönüşüm projeleriyle görünür hale gelen bir başka tema da mülkiyet transferidir. Kentte mülkiyet transferi kamu eliyle gerçekleştirilirken kentin varsılları kaynakların çoğunluğunu ele geçirir. Süreç merkezi ve yerel yönetimler eliyle,

¹⁴¹ Aslı Didem Danış ve Jean-François Pérouse, "Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler," *Toplum ve Bilim*, no. 104 (2005).

¹⁴² Çağlar Keyder, "İstanbul'u Nasıl Satmalı," *İstanbul Dergisi*, no. 3 (1992).

¹⁴³ Jean François Pérouse, "Kentsel Dönüşüm Halleri Hakkında Birkaç Saptama. Aman, İstanbul Miami Olmasın!," *Agy.*, no. 57 (2006).

minimalist bir katılımcılık anlayışı ve de mülkiyet temelli bir hukuki zemin üzerine inşa edilir.¹⁴⁴

Kent yeni konut alanları ile çeşitlenirken aslında bu yolla kentsel sınıfların birbiriyle olan temasını ortadan kaldıran yeni konut biçimleri ve pseudo kamusal alanlar, kentte yaşamsal bir daralma yaratmaktadır. Kent, büyüklükleri birbirinden farklı projelerle metropoliten ölçekte yayılmasını sürdürürken bu projeler yoluyla özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayan düşük gelir grupları toplu konutlara yerleştirilerek kentle zorunlu olarak ilişkileri kesilip kontrol altına alınmaya çalışılırlar. Diğer yandan ise yüksek gelir grupları için hazırlanan kapalı siteler (*gated communities*) yoluyla bu gruplar kentin kalanından ve tehlikeli gördükleri alanlarından yalıtılarak yaşabilecekleri alanlara yerleştirilir, yani kentle olan ilişkilerini gönüllü olarak keserek güvenlik altına alınırlar. Üst sınıfların kentsel alanda gündelik hayatlarını sürdürürken belirledikleri rota, tercihlerinin bir sonucuysen, alt sınıflar için gündelik yaşamın güzergâhı çoğunlukla zorunluluklardan ibarettir.

Pérouse, İstanbul'daki kentsel dönüşüm süreçlerinin, “ekonomik terimlerle açıklanan “öncelikli” gerekçeleri bahane ederek, sıradan rant sağlayacak bir arsa arayışı ve kapması olarak” anlaşılabilirliğini ifade eder. Bundan ötürü de kentsel dönüşümün içeriğini, kapsayıcı bir niteleme olan “holistik” (her şeyi içerecek şekilde takdim edilen mucizevi çözüm) kavramı ile tanımlarken, yaklaşımın naif ve karmaşık olduğunu belirtir.¹⁴⁵ Yani kentsel dönüşüm her türlü soruna çözüm olarak sunulan sihirli bir değnek olarak görülmekte ve merkezi-yerel yönetimlerin elinden düşmemektedir.

Jean François Pérouse, 2003 yılından bu yana yerel ve merkezi yönetimlerin ağırlıklı olarak gündeminde olan ama kamuoyunda ciddi biçimde tartışılmayan bir kavram olarak nitelendirdiği kentsel dönüşümün dört farklı boyutundan bahseder:

- * Tarihi semtlerdeki kentsel dönüşüm (Örneğin, Beyoğlu, tarihi yarımada, Sulukule),
- * Kentsel dönüşüm ve deprem (“depreme hazırlık sürecini uygarlık atağına dönüştürmek,” Zeytinburnu ve diğer depreme odaklı projeler),

¹⁴⁴ Tuna Kuyucu, “Liberalizm, Hukuki Tahakküm ve Kentsel Dönüşüm,” *Agy.*, no. 64 (2008), s. 51.

¹⁴⁵ Jean François Pérouse, “Kentsel Dönüşüm Halleri Hakkında Birkaç Saptama. Aman, İstanbul Miami Olmasın!,” *Agy.*, no. 57 (2006).

- * Kentsel dönüşüm ve şehir dokusunun tasfiye edilmesi (tepeden yürütülen güzelleştirme operasyonları ve gecekondu alanlarının temizlenmesi, Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi, vb.)
- * Kentsel dönüşüm ve sanayisizleştirme (Kartal örneği).¹⁴⁶

Bu dönemde, İstanbul'un ilçelerinden hemen her birinin kentsel dönüşüm projeleriyle dünyanın "marka kentleri"nin birer kopyası olabilme yarışına girdiği görülmektedir. Kâğıthane'nin Cendere vadisinde gerçekleştirilmesi planlanan projeye İstanbul'a modern film stüdyoları yapılması "Kâğıthane İstanbul'un Hollywood'u olacak" haberi ile duyurulurken, Kartal'ın sanayiden arındırılarak fabrikaların yerine gökdelenlerin dikileceği belediye başkanının "Kartal bölgenin Manhattan'ı olacak" ifadesiyle basında yer bulmuştur.¹⁴⁷ Bu örneklerin tesadüfi açıklamalar olmadığı benzer bir biçimde diğer ilçe belediyelerinin de aynı benzetme dilini kullanarak yaptığı açıklamalarda görülmektedir; Küçükçekmece İstanbul'un Miami'si, Tarlabası Champ-Elysees'si, Akfırat Monaco'su olacaktır. Oysa Pérouse'un da belirttiği gibi bu yeni dilin kurulması ile yapılan, gerçeğin inkârı ve ortaya çıkan yabancılaştırılmış rüyalardan ötesi değildir.¹⁴⁸ Aslında bu büyük ve gerçekdışı sözlerin arkasında, çok gerçek ve somut sosyo-ekonomik ve mekânsal dönüşümler yaşanmaktadır.

Kentsel dönüşüm kavramının tanımının birbirinden çok farklı içeriklerle ve uygulamalarla ortaya çıkmasındaki sebep, kavramı tanımlayanların durduğu yerden kaynaklanmaktadır. Örneğin merkezi ya da yerel yönetimler, sermaye için temiz ve sorunsuz yatırım alanları yaratmaya çalıştıkları sürece kentsel dönüşümü de sermayeye yer açmak, var olan en az topraktan maksimum rantı elde edebilmek için yıkım, yerinden etme, toplu konut inşaatı ve lüks konut üretimi olarak anlamayı ve uygulamayı tercih etmektedirler. Bu amaca hizmet edecek ve uygulamalarını kolaylaştıracak söylemi oluşturmak, yasal değişiklikleri yapmak ve bu söylemi medya yoluyla halka sunmak da tamamlayıcı organizasyonlardır. Bu aciliyet söylemi, nüfus artışı, deprem, göç ve suç temaları üzerinden inşa edilmiş ve neoliberal şehirciliğin sihirli değneği olarak görülen kentsel dönüşüm uygulamaları

¹⁴⁶ Agy.

¹⁴⁷ *Akşam*, Emlak Vizyon, 30.04.2006; "Sabaha Gökçen ve İstanbul Park'ın Sihirli Öpücüğü," *Radikal*, 26 Şubat 2006.

¹⁴⁸ Jean François Pérouse, "Kentsel Dönüşüm Halleri Hakkında Birkaç Saptama. Aman, İstanbul Miami Olmasın!," *İstanbul Dergisi*, no. 57 (2006).

içinde güvenlik söylemi bahsi geçen diğer risk faktörleri ile birlikte kamuoyu önünde dönüşüm alanlarında yaşananların tepkilerine rağmen dönüşümlerin meşrulaştırılmasının bir yolu olarak kullanılmaktadır. Gambetti, devletin yeni rolünü şöyle açıklar:

Devletin, artan suç oranı, yeni toplumsal risk türleri, yoksulluk ve dışlanma gibi sorunlarla başa çıkabilme yetisini yitirmesi yüzünden “iflas ettiği” söylemi, devletin vatandaşlarını savaşlar ve güvenlik retorisi sayesinde nasıl hizaya çağırabileceğini ve kaybolan otoritesini nasıl geri alabileceğini öngörememektedir. Güvenlik söylem ve pratikleri, devletin geri dönüşünün yeni kılıfıdır.¹⁴⁹

Örneğin 2007 yılının haziran ayında yürürlüğe giren 5681 Sayılı “Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu”nda yapılan değişiklikler ile polisin kimlik sorma, durdurma ve kimlik tespiti ile ilgili yetkileri genişletilmiştir. Bu yasal değişiklik İBB'nin aylık kent bültenlerinde “Toplumsal huzurun artırılmasında önemli bir aşama” olarak “Dur, polis!” başlığıyla duyurulurken kişi hak ve özgürlüklerine yönelik bu sınırları belirsiz iktidar ve müdahale alanından övgüyle bahsedilmiştir.

Yasanın değişiklik amacıyla belirtilen suç olmadan suçun ortaya çıkmasını engelleme gerekçesi tam da “suç” ve “tehlike” kavramlarının içeriklerindeki dönüşümü ifade eder. Suç, ortaya çıkmadan bir tehlike unsuru olarak görüldüğü için suçu gerçekleştirmemiş olan kişiler de potansiyel suçlu olarak tanımlanabilir hale gelmiştir. İlgili yasada yapılan değişiklikler öncesi yaşanan polis şiddeti olayları, genişletilen yasal sınırlar içerisinde polisin görev ve sorumluluk alanının daha da muğlaklaştırılması ile belirgin bir biçimde artış göstermiştir.¹⁵⁰

Türkiye’de özel güvenlik sektörü ile ilgili son verilere baktığımızda karşımıza çıkan rakamlar söz konusu sektörün nasıl giderek varlığını genişlettiği ve yerleşikliğinin de bir göstergesi sayılabilir. Örneğin, 2007 yılı rakamlarına göre Türkiye genelinde 8.175 özel güvenlik şirketi bulunuyor. Bunlara eğitim veren 190 kurum yanında, özel güvenlikçi belgesine sahip olanların sayısı ise 275.071.¹⁵¹

Zaten neoliberal politikaların savunucularının da modern devlete biçtiği rol, devletin ekonomik alandan çekilerek sadece iç ve dış güvenliği sağlaması, kendi varlık nedeni

¹⁴⁹ Gambetti, “Linç Girişimleri, Neo-Liberalizm ve Güvenlik Devleti,” s. 32.

¹⁵⁰ Yeni yasanın yürürlüğe girmesinin ardından son bir yıl içerisinde yaşanan ve bir kısmı ölümlle sonuçlanan polis şiddeti olayları için bkz., Timur Soykan, “İşte Vazife, İşte Salahiyet: Bir Polis Cinayeti Daha!,” *Radikal*, 23 Kasım 2007.

¹⁵¹ Bora, “Güvenlik Alanının Özelleşmesi: Garibana ‘Emniyet’, Kibar Muhitlere ‘Özel Güvenlik’ mi?”

olan vatandaşın güvenliğini sağlama görevi yerine de ayrıcalıklı bir kesimin güvenlik ihtiyacını özel güvenlik sektörü ile karşılaması olmuştur.¹⁵²

Neoliberal sistem içerisinde kentsel korkuyu yaratan yalnızca gerçek istatistikî verilerine bir türlü ulaşamayan suç oranları ve bu oranlarda olduğu varsayılan yükseliş değil, aynı zamanda neoliberal ekonomi politikaları içinde cezai devlet görevini üstlenen ve bu görevi emniyet kurumlarının yetkilerini artırarak sağlayan merkezi yönetimin kendisidir. Görev ve yetki alanı genişletilmiş polislerin sorgusuz sualsizce uyguladıkları tahrik ve şiddet olayları bunun bir göstergesidir. Medya ve emniyet kurumunun başında görevli kişilerin “tehlike altındasınız” söylemi ve buna bağlı olarak yetkileri genişletilen polislerin durumu, bize aynı zamanda şu durumu meşrulaştırmaktadır. Güvende değilsiniz ve korunmaya ihtiyacınız var ve bu yüzden yetkileri artırılmış emniyet mensupları sizin (ama diğer yanılla size rağmen) güvenliğinizi sağlayacaktır. Oysa şiddetin kendisi tam da bu mantığın ve söylemin içinden üretilmekte ve sunulmaktadır. Bu noktada insanlar arasında kentte yaşanan kopukluk ilişkisizlik-korku-tehlike-suç kavramları ve sonuçların ortaya çıkışı, kaynağı üzerine başa dönüp ortaya çıkan tabloya bakmak gerekiyor.

Yukarıda da değinildiği gibi İstanbul’un geçirdiği kentsel dönüşüm süreci içerisinde dönüşümü meşrulaştırıcı aciliyet söylemi önemli bir araç haline gelmiştir. Bu araç hem yerel ve merkezi yönetimler tarafından hem de bu yönetimlere bağlı kurumların başındaki aktörler tarafından sık sık kullanılmıştır. Aşağıda arka arkaya verilecek örnekler, özellikle bahsedilen aciliyet söylemi içerisinde ön plana çıkartılan suç-güvenlik ve gecekonduların nasıl açık ifadelerle kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Güvenliği Halledelim: Erdoğan Bayraktar, parası pulu olmayanların İstanbul'a göçünün engellenmesi için önlemler alınmasını istedi. Bayraktar, "Göçü yasaklayamayız ama parası pulu olmayan insanların, İstanbul'da yoğunlaşmasının engellenmesi için bir takım tedbirlerin alınması gerekiyor. İstanbul'un güvenlik sorununu halletmek suretiyle yasal olmayan yolları hedefleyen insanların İstanbul'da barınmasını engelleyerek, kentsel dönüşümü yapabiliriz" diye konuştu.¹⁵³

TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar, kentsel dönüşüm projelerinin gecekondulardan beslenen çeteler tarafından engellenmeye çalışıldığını belirtiyor. “Esrar ve kadın ticareti gibi kirliliğe uğraşanlar ile terör grupları, masum insanları kullanarak,

¹⁵² Hatice Kurtuluş, “Neoliberalizmin Yükselen Piyasaları, Kentsel-Toplumsal Ayrışma ve Dışlanmanın Bir Aracı Olarak “Güvenlik” Söylemi”, *Evrensel Kültür*, Nisan 2007, s. 64.

¹⁵³ “Parası Olmayanı İstanbul'dan Uzak Tutmanın Yolunu Bulalım”, *Hürriyet*, 13 Kasım 2007.

gecekondularda dönüşüme engel olmaya çalışıyor” diyen Bayraktar, kaçak yapılaşma olgusunun terörü de beslediğini dile getirdi.¹⁵⁴

Şehirlerimizi bir ur gibi saran gecekondu düzenini ortadan kaldırmak bizim en büyük idealimizdi, şimdi bunu başarıyoruz” diyen Başbakan Erdoğan, vatandaşları ev sahibi yapmanın üzerinde en çok durdukları meselelerden biri olduğunu, bundan dolayı da kentsel dönüşüm projelerinin büyük önem taşıdığını vurguladı.¹⁵⁵

2. 5. BÜYÜK ÖLÇEKLİ ETKİNLİKLERİN KENTE GİRİŞİ VE DÖNÜŞ(TÜRÜL)EN KENTSEL MEKÂNLAR

Büyük ölçekli etkinliklerin kente girişi, kentsel dönüşüme meşru bir zemin yaratırken, kent merkezini veya kentin diğer bölgelerinde konumlanan etkinlik alanlarını, kentin imajını olumsuz yönde etkileyeceği düşünülen sınıf ve gruplardan temizlemenin dayanağı haline gelir. Bu etkinlikler için seçilen kentsel alanlar yoğun yerleşim bölgelerinin yakın çevresinde ya da kentin çeperlerinde daha geniş arazi kullanım alanlarının bulunduğu bölgelere konumlandığında bunun daha sonra iki farklı dönüşüm modelini ortaya çıkaran temel bir sonucu görülmektedir. Bu da etkinliğin gerçekleştirileceği bölgede arazi ve emlak fiyatlarında görülen ani yükselişlerdir. Emlak piyasasında gerçekleşen bu hızlı değişim, boş ve geniş arazilerin daha yoğun olduğu kent çeperindeki alanlarda güvenli-kapalı sitelerin yoğunlaştığı kentsel adacıkların oluşmasına sebep olurken, eski kent merkezindeki alanlarda da düşük gelir gruplarının yerinden edilmesi ve bölgenin üst gelir gruplarına yönelik olarak yeniden düzenlenmesine sebep olmaktadır. Düşük gelir gruplarının yaşadığı alanlar içerisinde gecekondu bölgelerinin bulunması, bu etkinlikler vasıtasıyla merkezi veya yerel yönetimlerin kenti “tehlikeli gruplardan” temizleme ve “illegal” konut bölgelerini dönüştürme faaliyetlerine de meşru bir zemin yaratmaktadır.

Büyük ölçekli etkinliklerin kente girişi aşamasında hâkim söylem içerisinde vurgulanan ekonomik getirileri, kentin parlayan imajı, turizme olan katkıları gibi ana başlıkların arkasında kentsel alanda yaşanan sınıfsal bir yer değiştirmenin var olduğu söylenebilir. Kentin mevcut sorunlarının üstünü örten, bu sorunların öznelere olan kentlileri görünmez hale getiren büyük ölçekli etkinlikler, kentin ekolojik yapısında da geri dönüşü mümkün olmayan tahribatlara sebep olabilmektedir.

¹⁵⁴ “Kentsel Dönüşüm Projesi Gecekondu Lobisine Takıldı; Müteahhidi Mezarla Korkuttular,” *Zaman*, 28 Kasım 2007.

¹⁵⁵ “Toplu Konut Yapılmayan İl Kalmayacak,” *Akşam*, 9 Nisan 2006.

Etkinliklerin kente girişi ile yaşanan bu dönüşümler yalnızca İstanbul'a özgü olmayıp neoliberal kentleşme sürecini yaşayan birçok kentte de benzer süreçler izlenebilmektedir. Bu etkinlikler sebebiyle kentte yaşanan dönüşümlerin, kent nüfusunun çoğunluğunu oluşturan belirli sınıflar/gruplar açısından daha dışlayıcı ve yok sayıcı sonuçları bulunmaktadır. Ancak "kamu yararı" adı altında sağlanan bu ekonomik getiriden sadece küçük bir nüfusa karşılık gelen yüksek gelir grubu ve sermaye sahiplerinin yararlandığı görülmektedir.

Bu noktada neoliberal ekonomi politikalarının kentsel mekâna yansıyan sonuçları ile karşılaşırız; sermaye birikimi artık kentsel toprak üzerinden sağlanmaktadır ve kentsel toprak gündün güne çeşitlenen projeler aracılığı ile rant elde etmenin başat yolu haline gelmiştir. Kentsel toprak üzerinden sağlanan sermaye birikimi küçük bir azınlığın elinde toplanırken, kent nüfusunun geri kalanı, neoliberalizmin yarattığı, (sanayisizleşme süreçlerinin hızlı bir şekilde yaşandığı, hizmet sektörünün yükselişe geçtiği, finans ve kültür merkezleri olma yolunda sayısız "kentsel dönüşüm" projesinin hayata geçirildiği) "dünya kent"lerinde, bu dramatik değişimlerle baş etme stratejileri geliştirmeye çalışmaktadır. Uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının sonucunda, var olan kaynakların eşitsiz dağıtımı toplumsal yapıda ayrışma ve kutuplaşma gibi sonuçları ortaya çıkarırken, "yeni yoksulluk"¹⁵⁶ ve varsılık halleri kentsel mekânda da birbirine temas etmeyen ve yalıtılmış yaşam alanlarıyla kendini göstermiştir. Mike Davis'in bu yaşanan ayrımcılıkla "kentsel dönüşüm" söyleminin iç içeliğine yaptığı vurgu İstanbul açısından da son derece isabetli görünmektedir:

Kentsel ayrımcılık donmuş bir statüko değildir, devletin "ilerleme", "güzelleştirme", hatta "yoksullara toplumsal adalet sağlama namına düzenli müdahalelerde bulunarak müteahhitlere, yabancı yatırımcılara, seçkin kesime mensup ev sahiplerine ve işe daha rahat gidip gelmek isteyen çalışan orta sınıfa yeniden mekânsal sınırlar çizdiği bitmek bilmeyen bir toplumsal savaştır.¹⁵⁷

Mike Davis Üçüncü Dünya ülkelerinde, konferanslar, resmi ziyaretler, güzellik yarışmaları, spor etkinlikleri, festivaller ve benzeri büyük çaplı uluslararası organizasyonların, yetkilileri kenti temizlemeye sevk eden olaylar olduğundan bahseder. Fakat bu organizasyonlar sadece fiziksel çevrenin düzenlenmesi anlamına gelmez; aynı zamanda kentin insan artığı olarak, varlıkları güvenlik tehdidiyle eş

¹⁵⁶ Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, "New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey," (Ankara: United Nations Development Programme, 2003).

¹⁵⁷ Davis, *Gecekondu Gezegeni*, s. 125.

görülen yoksul sınıfların, dünyanın gözünden uzaklaştırılması için bir fırsat olarak değerlendirilir.¹⁵⁸

İstanbul'da özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren büyük ölçekli etkinlikler gerekçesiyle ve kentsel dönüşüm yoluyla kentsel topraktan rant elde etme biçimi, yerel ve merkezi yönetimlerin önemle üzerinde durdukları bir amaç olmanın ötesinde hızla hayata geçirdikleri çalışmalar olmuştur. Büyük ölçekli etkinlikler, bir yandan kentsel toprağın özelleştirmeler yoluyla el değiştirmesinin aracı olurken diğer yandan da merkezi ve yerel yönetimlerin tüm kentlilerin ortak yararı adına kamusal projeler geliştirdikleri gibi bir yanılısamanın yaygın kanı haline gelmesine de neden olmuştur. Artan kültür, sanat ve spor organizasyonları, kongre toplantıları, önemli ziyaretler ve büyük ölçekli etkinlikler bu yeni tip kalkınma stratejilerinin dayanağı olarak kent toprağında ciddi bir rant artışına yol açarken inşaat sektöründe de yeni yatırımların önünü açmaktadırlar. Ancak yaygın söylemin aksine, bu gelir ve rant artışlarından farklı ekonomik ve politik ilişkiler sonucunda toplumun belirli kesimleri yararlanmakta ve toplumun düşük gelir grupları ve artan ölçüde orta sınıfları da bu yatırımlara yönelik kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştiği mekânlardan farklı mekanizmalarla dışlanmaktadır. Etkinliklere yönelik kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi için tanınan ekonomik öncelik, yüksek gelir grupları dışında kalan kentsel sınıfların geçinme, barınma ve insanca yaşam gibi öncelikli ihtiyaçlarının göz ardı edilmesiyle eşzamanlıdır ve mekânsal politikalar aracılığı ile farklı toplumsal kesimler ciddi dışlanma biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Projeler yoluyla yenilenen, işlev değiştiren, soylulaştırılan alanlardan uzaklaştırıldığı düşünülen, gözlerden uzak tutulmak istenen her türlü problem daha büyük toplumsal sorunlar olarak kente geri dönmektedir.¹⁵⁹

2. 5. 1. Olimpiyat Girişimi ve Atatürk Olimpiyat Stadyumu

İstanbul'un, dünya çapında büyük ölçekli etkinliklerin en çok ses getireni, gerçek anlamda büyük izleyici kitlesine sahip ve geniş katılımcı gruplara ev sahipliği yapmayı gerektiren organizasyonların başında gelen olimpiyatlara katılım isteği gerçekleşmemiş bir proje olarak yıllardır devam etmektedir.

¹⁵⁸ Agy., s. 132.

¹⁵⁹ Asuman Türkün, "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları" (İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul, 13-15 Eylül 2007), s. 216.

İstanbul olimpiyat girişimi 1992 yılında 2000 yılı olimpiyatları hazırlıkları ile başlamış, sırasıyla 2004, 2008, 2012 olimpiyatlarına aday olmuş ancak olumlu bir sonuç elde edememiştir. Son olarak da 2020 Dünya Olimpiyatları için hazırlıklar gündemde yer almaktadır.

Daha önceki bölümlerde de üzerinde durulduğu gibi olimpiyatlar gerek en uzun süreli büyük ölçekli etkinliklerden biri olması, gerekse de geniş izleyici kitlesine sahip olması nedeniyle her zaman için kentsel yeniden yapılanma süreçleri içerisinde önemli bir basamak olarak görülmüştür. Ancak örneklerinde de görüldüğü gibi olimpiyatların arka planında yaşananların gösterdiği gerçek bu organizasyonların diğer büyük etkinlikler arasında en fazla problemi içinde barındıran ve uygulamada “kenti güzelleştirme” adı altında “kentsel temizlik” operasyonlarını beraberinde getiren organizasyonlar olduğudur.

İstanbul için 1990 sonrası dönemde hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından belirlenen büyük ölçekli etkinlikler yoluyla kalkınma stratejisi çizgisinde olimpiyatlar daha da önemle üzerinde durulan etkinliklerden biri olmuştur.

Olimpiyatlara ev sahipliği yapabilmek için ilk cılız resmi hareketler 1995 yılı nazım imar planında da yer almış ve plan raporunda Olimpiyat Oyunları kapsamında oluşturulacak spor tesisleri ve kültürel tesislerin, İstanbul gibi kalabalık ve kentsel donatı yönünden fakir durumda olan bir kent için önemli olduğu belirtilmiştir. Kentin olimpiyatlar vesilesi ile yeni yeşil alanlara ve sosyal donatı alanlarına kavuşacağı, oyun alanlarında gerçekleştirilecek tesislerin olimpiyat kullanımı dışında kentsel sosyal altyapı ile bütünleşmesi, oyunlardan sonra başka kullanımlara açılabilmesi, dönüştürülebilir olması, bu alanların olimpiyatlardan sonra da İstanbullular tarafından kullanılabilir olmasının gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, olimpiyatlar için Kayabaşı Köyü’nden başlayarak TEM otoyoluna kadar devam eden 484 hektar büyüklüğünde bir alan Olimpiyat Parkı olarak ayrılmış, Kazlıçeşme’de yer alan Abdi İpekçi Spor Salonu ve yeni inşa edileceği belirtilen Kazlıçeşme Spor Salonu’nda basketbol karşılaşmalarının yapılması planlanmış, Kemerburgaz’da, binicilik, okçuluk, tenis ve golf müsabakalarının yapılması tasarlanmış, İstinye’de var olan atıcılık tesislerinde atıcılık müsabakalarının yapılması düşünülmüş, Küçükçekmece Gölü’nün kıyısında İstanbul Üniversitesi kampüs alanı içerisinde kürek ve kano müsabakaları yapılması öngörülmüş, Fenerbahçe’de yer alan mevcut yelken tesisleri geliştirilmek suretiyle yelken yarışlarının burada yapılması planlanmış ve son olarak

da Yeşilköy havaalanı civarında yer alan Dünya Ticaret Merkezi'nin içinde bir medya merkezinin oluşturulması düşünülmüştür.¹⁶⁰

Bu doğrultuda 2000'li yılların başlarına gelindiğinde ağır aksak ilerleyen olimpiyat girişimi çalışmaları son bir iki yıl içerisinde yeni stratejilerle gündeme gelmeye devam etmektedir.

2000 yılında 2008 Dünya Olimpiyatları için çalışmalar yapan Milli Olimpiyat Komitesi özellikle dönemin merkezi ve yerel yönetimlerinden destek göremediğini belirtmektedir. İBB'nin kentsel dönüşüm projelerine yeni yeni hız verdiği bu dönemde büyük ölçekli etkinlikler yerine daha ağır ve emin adımlarla hareket edilmekte ve bu doğrultuda daha küçük ölçekli etkinliklerin İstanbul'da gerçekleşmesi çalışmaları devam etmektedir. Merkezi-yerel yönetim farklılığı, kaynak eksikliği gibi sorunlar olimpiyatların gerçekleşmesi önündeki engeller olarak görülmektedir. Ana akım medyadaki yaygın kanı da İstanbul'un birçok çözülmemiş sorunu içerisinde olimpiyatları konuşmanın yersiz olduğuna yöneliktir. Bununla birlikte olimpiyatlara ev sahipliği çok arzu edilen büyük bir hayal olarak görülmeye devam etmekte, İstanbul'un bu fırsatla yaşayacağı dönüşümler istenmektedir. Yerel yönetimin ev sahipliği için gerekli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmediğine vurgu yapılarak "konutlarının %45'i boyasız badanasız olan, alt geçitlerini lağım basan, musluğundan akan suları içilmeyen, denizine girilmeyen, elektrikleri kesilen, yolları çukurlarla dolu, insanları çamura basan bir kentin olimpiyatlara ev sahipliği yapmaya hakkı var mı?" türünden sorular "asrın fırsatı" olarak değerlendirilen olimpiyatların elden kaçma nedenleri olarak sıralanmaktadır.¹⁶¹ Ayrıca 1998 yılında inşasına başlanan Atatürk Olimpiyat Stadyumu 2001 yılına gelindiğinde hâlâ tamamlanmamış durumdadır. İBB'nin stadyumun yolunu yapmaması Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı Sinan Erdem'in tepkisine neden olmuş ve Erdem İBB'nin Olimpiyat Komitesi ile görüşmeyi bile reddettiğini ifade etmiştir.¹⁶² Ayrıca İBB organizasyon kesinleşmeden yatırım yapmayacağını da belirtmiştir. Öte yandan 2008 olimpiyatlarına hazırlık aşamasında daha sonra Formula 1 örneğinde de görüleceği gibi kentin iki yakası ve ilçe belediyeleri rant savaşına girişmiş, Olimpiyat Stadyumu'nun Avrupa yakasına inşa edilmeye başlanması, Anadolu yakasındaki ilçe

¹⁶⁰ "İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı," s. 102-103.

¹⁶¹ "Uyuyuruz, Bu İlgisizlik Sürerse İstanbul Olimpiyat Trenini Kaçırarak," *Sabah İstanbul*, 9 Şubat 2001, s. 1.

¹⁶² Agy.

belediyeleri tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve bu bir ayrımcılık olarak nitelendirilmiştir. Kadıköy, Kartal, Beykoz, Pendik İlçe Belediye Başkanları “kaynakların musluklarının devamlı Avrupa yakası için cömertçe açıldığını ve her türlü büyük yatırımda Avrupa yakasının kayırıldığını” iddia etmişlerdir.¹⁶³ Tepkiler bununla da sınırlı kalmamış olimpiyat yatırımının ve getirilerinin ne kadar büyük olduğuna ilişkin haberlerin medyada yer almasıyla Anadolu yakası sakinleri Caddebostan’da “büyük uyarı yürüyüşü” adı altında bir tepki yürüyüşü gerçekleştirmişlerdir.¹⁶⁴

Küçükçekmece Belediyesi sınırları içinde, İkitelli bölgesinde konumlanmış olan Atatürk Olimpiyat Stadyumu’nun inşaatı 146 milyon dolar harcanarak 2001 yılı sonunda tamamlanmıştır. Bugüne kadar olimpiyatlara ev sahipliği yapılamamış olsa da, Atatürk Olimpiyat Stadyumu’nun inşasının ardından stadyum çevresi ve stadyumun bulunduğu ilçe önemli kentsel dönüşüm projeleriyle karşı karşıya kalmış, bu büyük ölçekli etkinliğin bölgede yaşayanlar için daha etkinlik hayata geçmeden büyük ve olumsuz etkileri olmuştur. AKP’nin hem merkezi hem de yerel yönetimleri aldığı 2004 yılından sonra diğer küresel kentlerde yaşanan değişimlere paralel olarak İstanbul’da da büyük ölçekli etkinliklerin gerçekleştirilmesi için gereken kaynaklar sağlanmış ve bu etkinlikler büyük kentsel dönüşüm projelerinin meşrulaştırılma aracı olarak hızla kendini göstermiştir. Atatürk Olimpiyat Stadyumu’nun, kısa tarihi boyunca genellikle atıl bir tesis olarak kalmış olsa da, Küçükçekmece Belediyesi’nin hemen çevresinde uyguladığı büyük kentsel dönüşüm projelerinde etkisiz olduğu düşünülemez. İBB de ilçede bir yandan kendi büyük dönüşüm projelerini dünyaca ünlü star mimarlara hazırladığı projelerle hayata geçirmeye çalışırken, Olimpiyat Stadı’nın varlığı, Atatürk Havalimanı’na olan yakınlığı ve göl ve deniz kıyısındaki konumuna vurgu yapılarak yıldızı parlatılan ilçede büyük inşaat şirketleri de kapalı site inşaatlarına hız vermişlerdir. İBB, Küçükçekmece’nin İç Kumsal bölgesinde ve Kartal’da dünyaca ünlü mimarların katıldığı proje yarışmasında Malezya asıllı İngiliz mimar Ken Yeang’ın hazırladığı proje Küçükçekmece-Avcılar İç-Dış Kumsal Alanı Kentsel Tasarım Projesi olarak seçilmiştir. Projeye göre bölgeye 7 yıldızlı bir otel, marina, lüks konutlar ve alışveriş merkezlerinin yapılacağı açıklanmıştır.

¹⁶³ “Anadolu Yakası İstanbul Değil mi? Yine Ayrım,” *Sabah İstanbul*, 16 Şubat 2001.

¹⁶⁴ “Olimpiyat Yatırımlarındaki Ayrımcılık Bardağı Taşır, Anadolu Ayaklandı,” *Sabah İstanbul*, 23 Şubat 2001.

2004 yılında daha göreve gelmeden Küçükçekmece'yi kültür ve cazibe merkezi haline getireceğini açıklayan Aziz Yeniay, kentsel dönüşüm projeleriyle ilçede modern mahalleler kurulacağını, Olimpiyat Stadı ve çevresi ile ilgili düzenlemeler yapılacağını, kültür ve ticaret merkezleri oluşturulacağını ve bu yolla ilçenin İstanbul'un vizyon kenti haline geleceğini belirtmiştir.¹⁶⁵ Göreve gelmesinin hemen ardından "İlk balyozun Olimpiyat Köyü çevresindeki gecekondulara indirileceğini belirten Yeniay, "Bölgede seçim öncesi bin kaçak gecekondulu yapıldığını tespit ettiklerini ve dönüşüme, Olimpiyat Köyü etrafındaki Ziya Gökalp Mahallesi'nden başlayacaklarını, daha sonra, gecekonduların yoğun olarak bulunduğu Altınşehir, Güvercintepe ve Şahintepe'de yıkımların gerçekleştirileceğini açıklamıştır."¹⁶⁶

İki dönem üst üste belediye başkanı seçilen Yeniay göreve gelmeden önce bahsettiği kültür merkezlerinin inşasını değil ama olimpiyat stadının bölgeye çekebileceği rantı düşünerek öncelikle Ayazma ve Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesini gerçekleştirmiştir. Bu mahallelerde bulunan 1800 kadar gecekondulu, yerlerine olimpiyat köyü inşa edilmek üzere yıkılmış, gecekondularda yaşayanlar ise yine aynı ilçede bulunan ve TOKİ tarafından inşa edilen Bezirgânbağçe Toplu Konutlarına yerleştirilmişlerdir. Bir bölümü özellikle 90 sonrası zorunlu göçle Ayazma'ya gelen diğer bölümü ise Karadeniz'de tarımda yaşanan krizler, geçim sıkıntıları nedeniyle Tepeüstü ve Ayazma mahallelerine yerleşen bu gruplar dönüşüm projesiyle bir kez daha yerlerinden edilmiş, aylık ve genellikle düzensiz gelirlerinin çok üstünde maddi yüklerle yapı kalitesi düşük ve gündelik hayatlarına uymayan dairelerde borçlandırılarak yaşamaya zorlanmışlardır.¹⁶⁷ Ayazma-Tepeüstü mahalleleri dönüşüm projesini hayata geçiren Küçükçekmece Belediyesi hazırladığı yayınlarda bu iki mahalleyi sosyal çöküntü alanları olarak nitelerken, diğer kentsel dönüşüm bahaneleri olarak sık sık gündeme gelen deprem, suç, güvenlik ve gecekonduların modern konutlara dönüştürülmesi söylemlerini de bu proje aracılığıyla tekrarlamış ve projenin gerçekleştirilme gerekçeleri arasında göstermiştir.¹⁶⁸

Birçok projenin yürütüldüğü Küçükçekmece, İstanbul'un rezerv konut alanı olarak yatırımcılara sunulurken, belediye kentsel dönüşüm projelerini ilçenin merkezine kaydırmayı hedeflediğini, merkezde 100 bin metrekarelik alanda sayıları 2 bin ile 5

¹⁶⁵ "Küçükçekmece 'Vizyon Kent' Olacak," *Türkiye*, 25 Mart 2004.

¹⁶⁶ "Küçükçekmece'de 18 bin Bina Yıkılacak," *Akşam*, 18 Nisan 2004.

¹⁶⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bir araştırma için bkz., Bartu-Candan ve Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism."

¹⁶⁸ Küçükçekmece Belediyesi, www.kucukcekmece.bel.tr.

bin arasında değişen modern konutlar yapılacağını ve projelerin ardından TEM otoyolunun kuzeyinde 750 bin kişilik yeni bir şehir kurulmuş olacağını açıklamıştır.¹⁶⁹ Sonuçta, Küçükçekmece Belediyesi'nin "Kentsel dönüşümünü tamamlamış, olimpiyatlara ev sahipliği yapan, gölüyle deniziyle ormanıyla ve de her türlü sosyal donatılarıyla "mutlu insanların evi, dünyanın cazibe merkezi olma"¹⁷⁰ vizyonuyla yürüttüğü çalışmalarının arka yüzünde kentsel yoksulluğun artarak yer değiştirilmesi, eşitsizliklerin derinleşip, sosyal ayrışmanın belirginleşmesiyle sonuçlanan sosyo-mekânsal dönüşümler yaşanmaktadır.

2. 5. 2. 2010 Avrupa Kültür Başkenti

2000 yılında adaylık çalışmalarına başlanan "Avrupa Kültür Başkenti" (AKB) girişimi hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından büyük destek görmüş ve İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkentlerinden biri olma hakkını kazanmasıyla birlikte projeye yönelik destek artırılmıştır. İstanbul 2010 Projesi için hükümet tarafından AKB Ajansı için ayrılan bütçe 2008 yılında 280 milyon YTL, 2009 yılında ise 805 milyon 167 bin YTL'yi bulmuş (bu rakam Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007 yılı toplam bütçesine denk gelmektedir), proje ile ilgili büyük reklam kampanyaları başlatılmıştır. Türkiye tarihinde ilk defa bu kadar büyük bir yatırım, bir kent ölçeğinde ve "kültür" başlığı altında bir alana ayrılmaktadır.¹⁷¹ Projenin yürütme çalışmaları için sadece bu projeye özel olarak TBMM'den bir yasa çıkartılmış ve İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı resmi bir statü kazanmıştır. İstanbul'da kültür sanat etkinliklerinin çoğaltılması, çeşitlenmesi ve bu amaçlarla yeni merkezlerin kente kazandırılması elbette önemli çalışmalardır ancak 2010 Kültür Başkenti Projesine yüklenen anlamlar ve proje yoluyla gerçekleştirilmek istenenler asıl amaçtan çok uzak görünmektedir. Merkezi ve yerel yönetimlerin konuyla ilgili açıklamalarından etkinlik kapsamındaki projelerin kültür sanat projeleri olmaktan çok kenti fiziksel olarak dönüştürecek ve dünya kenti imajını hazırlayarak turizm potansiyelini yükseltecek kentsel dönüşüm projelerinin bir bütünü olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. 2010'un İstanbul için büyük bir prestij yılı olacağını, Avrupa Kültür Başkenti payesiyle İstanbul'un dünyanın bütün projeksiyonlarının odağı haline geleceğini söyleyen Topbaş, mevcut kapasiteye 25

¹⁶⁹ "Büyük Dönüşüm," *Türkiye*, 9 Nisan 2008.

¹⁷⁰ *Misyon & Vizyon*, (Küçükçekmece Belediyesi, 28 August 2008), http://www.kucukcekmece.bel.tr/icerik_detay.asp?tur=20&id=7.

¹⁷¹ Aksoy, "Kültür Politikasında Gucci Prada Açılımı."

bin yatak ilave edileceğini ve otel yatırımlarının sürdürüldüğünü ifade etmiştir.¹⁷² Öte yandan İstanbul Valisi Muammer Güler ise İstanbul'un kültür başkenti olduğu takdirde 2010'da en az 10 milyon turisti ağırlayacağını belirtmiş ve bunun için gerekli altyapıyı da oluşturacaklarını vurgulamıştır.¹⁷³ 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın web sitesinde görülebilecek tanıtım filminde başbakanın, Avrupa Kültür Başkenti Danışma Kurulu üyelerine, validen İBB başkanına kadar herkes projenin İstanbul'un geleceği ve kalkınması açısından ne kadar hayati olduğunun propagandasını yapmaktadır. Gerçekten de bu açıklamaları yapanlar ve İstanbul'da büyük yatırımlar gerçekleştiren sermaye açısından büyük fırsatlardan, kazançlardan da söz etmek mümkündür. Ancak yukarıda tartışılan içerikle hayata geçirilecek olan bir dizi projenin üst başlığı olarak 2010 Girişimi kentin yoksulları için kentte tutunmayı, gündelik hayatı sürdürmeyi zorlaştıran bir sürecin adı olacaktır.

Ayrıca doğrudan merkezi yönetim tarafından sağlanan bütçenin %70'inin restorasyon projeleri, %30'unun ise kültür sanat faaliyetlerine ayrılacak olması 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesinin asıl amacına yönelik fikir sahibi olunabilecek örneklerden biridir. Aslında bu noktada asıl problem restorasyon, yenileme, alan dönüşümü projelerinin hayata geçirilecek olması değil bu projelerin hangi mantık çerçevesinde hayata geçirileceğidir. Yani Asu Aksoy'un dile getirdiği gibi İstanbul'da, kentin yenilenme, restorasyon, sağlıklılaştırma ihtiyacı kültür yoluyla mı ele alınacak, yoksa, Sütlüce Mezbahası'nın dönüşümünde, Sulukule'nin kentsel yenilenmesinde, Süleymaniye ve Zeyrek mahalle restorasyonlarında olduğu gibi, bugüne kadar karşılaştığımız "inşaat" çalışmalarını içeren kentsel dönüşüm mantığı ile mi hayata geçirilecek.¹⁷⁴

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Genel Sekreteri Eyüp Özgüç'ün açıklamalarına baktığımızda 2010 projelerinin hangi amaçlarla ve nasıl bir mantık çerçevesinde şekilleneceğine ilişkin fikir edinmek mümkün. İstanbul'u yıllarca ekonomik rant alanı haline getirirken, aslında elimizdeki en büyük değeri kaybettiğimiz farkında olmadığımızı ifade eden Özgüç "Türkiye gibi yalnız ve hızlı büyüyen ülkeler bazen bunun farkında olamayabiliyor. Ama biz tarihi yarımada hala çerçöp, mandal, çamaşır ipi satıyoruz. Oraya bir Gucci, bir Prada'yı

¹⁷² Başkan Kadir Topbaş; 'İstanbul'u Dünyanın Turizm, Kongre, Moda Merkezi Yapacağız,' (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 25 Kasım 2005), <http://www.arkitera.com/h5813-baskan-kadir-topbas;-%E2%80%98istanbul-u-dunyanin-turizm-kongre-moda-merkezi-yapacagiz-.html>.

¹⁷³ "Avrupa Kültür Başkenti İstanbul," *Radikal*, 31 Mayıs 2005.

¹⁷⁴ Aksoy, "Kültür Politikasında Gucci Prada Açılımı."

getiremiyoruz”¹⁷⁵ diyerek 2010 projeleri ile hedeflenenin aslında kenti soylulaştırmak, temizlemek, güvenlik ve kontrol altına almak olduğunu göstermektedir. Çünkü soylulaştırma süreci hiçbir zaman tek bir yapı ve küçük bir alanla sınırlı kalarak çevresini etkilemeden hayata geçen bir kentsel dönüşüm süreci değildir. Gucci ve Prada’nın tarihi yarımada sınırlarına girmesinin arkasında yatan gerçek bu alanlardan belli sınıfların sürüleceğidir. Daha önce bahsettiğimiz gibi özellikle 5366 Sayılı Yasa ve 2010 Yasası çerçevesinde bu hedeflerin gerçekleşmesi sürecinin yasal dayanaklar yoluyla da önü açılmış durumdadır.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı tarafından "Sahne Senin İstanbul" sloganıyla Swissotel’de kültür ve sanat dünyasından davetlilerin katıldığı bir gece düzenlenmiş, gecede Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yürütme Kurulu Başkanı Nuri Çolakoğlu, 2010 Avrupa Kültür Başkenti çalışmaları kapsamında kültürel mirasa sahip çıkarak eserleri restore edeceklerini, kentin yetersiz kültür sanat altyapısını geliştirecek yeni yatırımlara destek olacaklarını anlatmış, diğer önemli bir hedeflerinin de bugüne kadar kültür ve sanattan yeterince yararlanamamış insanları sanatla buluşturmak olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁶ Ancak, “Sahne senin İstanbul!” sloganıyla hazırlanan ve kentin her köşesindeki billboardlarda ve TV kanallarında karşılaştığımız reklam filmlerine baktığımızda projenin ortaya konan hedefleriyle çelişen, İstanbul’un iş dünyasının kalbi, projenin İstanbul için bir sıçrama tahtası, katılımcı bir dönüşüm projesi olduğuna yönelik temalar ön plana çıkmaktadır.¹⁷⁷ İstanbul’un 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesinin ardından büyük şirketlerin otel, alışveriş merkezi ve benzeri yatırımları da hız kazanmıştır. 2007 yılında 800 milyon dolar gibi bir rakamla Zincirlikuyu’daki Karayolları arazisini satın alan Zorlu Grubu, 2010 yılında 2 bin 500 kişilik kongre merkezi ile alışveriş merkezi yatırımı gerçekleştirmiş olacağını, Rixos oteller zinciri İstanbul’da 2010’dan önce Rixos markası ile yapacağı yatırım için yer seçtiğini, Şişli’de yeni otelini devreye alan The Marmara Grubu da İstanbul’da 2010 öncesinde yeni oteller açmak üzere arayışlarını sürdürdüğünü duyurmuştur.¹⁷⁸ Başka bir ifadeyle, kültür başkentinin içerik olarak karşılığı küresel kent olmakta, her iki kavrama denk gelen

¹⁷⁵ Evrim Altuğ, “Avrupa 'Tadilat' Başkenti,” *Sabah*, 17 Kasım 2008.

¹⁷⁶ “Sahne Senin İstanbul!,” *Milliyet*, 25 Kasım 2008.

¹⁷⁷ “‘İstanbul’u Nasıl Satmalı” Projesi: 2010,” *Evrensel Kültür*, Ocak 2009.

¹⁷⁸ Yatırımda da “Sahne Senin İstanbul”, (2009).

çalışmalar da aynı küresel politikaların farklı yüzleri olarak kentsel mekânda tezahür etmektedir.¹⁷⁹

2. 5. 3. Bienal ve Festivaller

İstanbul Bienali'nin de parçası olduğu İstanbul festivalleri kentin seçkin kültür-sanat girişimcileri ve tüketicileri için İstanbul'un dünya kültür kentleri arasına girebilmesi düşüncesinin önemli ve büyük bir adımı olarak görülmektedir. Oysa Yardımcı'nın ifadesiyle, bu ve benzeri etkinlikleri siyasi strateji ve ekonomik beklentilerden, kentsel dönüşüm projeleri ve sanat piyasasının küresel ağından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü bu etkinliklerin altında yatan neden etkinlikler yoluyla dünya kamuoyunun dikkatini etkinlik sahibi kente çekebilmek ve böylece dolaşım halindeki sermayenin kente girişini sağlamaktır.¹⁸⁰

Başlarda sadece kent seçkinlerinin ilgi alanında olan festival ve bienaller, Türkiye'de kültür-sanat için ayrılan kamu bütçesinin çok düşük olması nedeniyle, büyük sermaye ve sponsorlar aracılığı ile varlığını sürdürmüştür. Bu durum sadece büyük sermayenin ve kent elitlerinin sanat sevgisinden ileri gelen bir durum değildir. Dünya genelinde ekonomik sermaye kadar kültürel sermayenin de ön plana çıkması ve sermaye sahipleri için olumlu bir imaj yaratması açısından kültür-sanat etkinlikleri, bu etkinliklere ev sahipliği yapacak müze ve sanat merkezleri ve hatta üniversiteler önemli ve gerekli yatırım alanları haline gelmiştir. Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi güçlü sermaye sahipleri 2000 yılı sonrasında İstanbul'da kurdukları müze ve üniversiteler ile güncel kültür, sanat ve eğitim hayatına damgalarını vurmuşlar, birçok banka beraberinde sanat galerileri ve yayınevleri kurmuşlardır. Pera, Sabancı Müzeleri, İstanbul Modern, Sabancı ve Koç Üniversiteleri, Garanti Galerisi, Akbank'ın kurduğu Aksanat ve Yapı Kredi Yayınları ve Kültür Sanat Merkezi bu alanda sayılabilecek örneklerin bir kısmıdır ve bu örnekler ekonomik ve kültürel sermayelerin birbirlerine dönüşebildiklerini ve bu yolla birleşimlerinin daha güçlü ve kuşatıcı iktidar yapılarının inşa edilmesine olanak sağladığını göstermektedir.¹⁸¹ Şirketleşmiş sermaye kültür-sanat alanının her köşesine sızarken, devlet de bu alandaki gelişmelerden daha fazla uzak kalamayacağına kanaat getirmiş ve kültür endüstrileri yoluyla İstanbul'un önemli bir kaynak olarak kullanılabilceği fikrini

¹⁷⁹ ““İstanbul'u Nasıl Satmalı” Projesi: 2010.”

¹⁸⁰ Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm*, s. 12.

¹⁸¹ Agy., s. 95-96.

benimsemiştir. 2004 yılında İstanbul Modern'in açılış konuşmasında Başbakan Erdoğan, Türkiye'de siyaset kurumu ile kültür ve sanat dünyasının yollarının tarih boyunca çok sık kesişmediğini, bu kopukluktan daha ziyade siyaset kurumunun zararlı çıktığını ifade etmiş, müzeler serisine arka arkaya yenilerini ilave edeceklerini söylerken İstanbul Modern'i "gecikmiş bir randevu" olarak nitelendirmiştir.¹⁸² Yerel yönetim de son yıllarda kültür endüstrileri alanında boş durmamış, İBB Haziran 2007'de Hilton Kongre Merkezi'nde "21. Yüzyılda Şehir ve Kültür Endüstrileri" başlıklı uluslararası bir konferans düzenlemiştir. Konferansın amacı, "Uluslararası ve Türkiye'den, kültür ve yaratıcı endüstriler alanında uzman belediyece, uluslararası örgüt yöneticileri, akademisyenler, danışmanlar ve şirket yöneticilerini bir araya getirerek dünyadaki son gelişmeler ve eğilimleri tartışmak" olarak belirtilirken, 21. yüzyılda, bütün önde gelen dünya şehirlerinde kültür ve yaratıcı endüstrilerin, şehirlerin ekonomik kalkınma ve büyümesine önemli katkıda bulunduğu vurgusu yapılmıştır.

Konferans kitapçığı giriş yazısında, Kadir Topbaş kültür endüstrileri sektörünün dünyadaki yükselişine dikkat çekmiş (UNESCO araştırmalarına göre dünya GSMH'nin %7'lik bir bölümünü kültürel endüstriler oluşturuyormuş), ABD, İngiltere ve Çin'in bu alandaki tecrübelerinin aktarılması, oluşturulacak politika ve stratejilerin tartışılması, sonuç olarak kültür endüstrilerinin "geleceğin ekonomisi" olarak nitelendirilmesinin de bu toplantının yapılma sebebi olduğunu belirtmiştir.¹⁸³ Topbaş, İstanbul için "dünya başkenti" sayılan kent ifadesini kullanmış, kültür endüstrileri sektörünün öncelikle ekonomik getirilerine, daha sonra sosyo-kültürel aktivitelerin zenginleştirilmesindeki katkısına vurgu yapmıştır.

Konferansta yapılan sunumların aralarındaki boşluklarda gösterilen slaytlarda İBB'nin İstanbul ile ilgili "Yeniden İstanbul," "Gelişme İçin Kültür Politikaları," "Yaratıcı Şehir Olmak," "Kültür Endüstrilerinden Yaratıcı Endüstrilere" sloganları dikkat çekmiştir.

Konferansta yapılan sunumlarda sık sık tekrarlanan ve İBB yetkililerinin büyük bir dikkatle takip ettiği anahtar kelimeler olan yaratıcı endüstriler, yaratıcı ekonomiler, inovasyon, erişim, rekabet, küreselleşme sürecine entegrasyon, stratejik müdahale, ortaklık, esneklik, yaratıcı kümeler, yaratıcı kalkınma modeli, yaratıcı kentler,

¹⁸² "İstanbul Modern," *Türkiye*, 13 Aralık 2004.

¹⁸³ 21. Yüzyılda Şehir ve Kültür Endüstrileri Sempozyumu, İstanbul, 14-15 Haziran 2007.

yetenek, liderlik, farklılaşma, sürdürülebilir yaratıcı kent, yaratıcı işletmeler, yaratıcı parklar, yerel kimlik, kültürel bölge, kentin pazarlanması, gelecek vizyonu, Dubaileşme ve benzeri kavramlar aslında merkezi ve yerel yönetimlerin bu alandaki mantık ve hedeflerini de özetler niteliktedir. Artık kültürün kenti pazarlama aracı olarak kullanılması, kent imajı üzerinden rant üretme, kent yönetimleri için de stratejik bir karar halini almıştır. Çünkü müzeler, sanat galerileri, festivaller ve bianeller yalnızca turistleri değil, küresel sermayenin yönetici sınıflarını ve nitelikli iş gücünü de kente çekmektedir.¹⁸⁴

2. 5. 4. Nato Zirvesi

28-29 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen NATO zirvesine aralarında ABD Başkanı George W. Bush'un da bulunduğu ittifak üyesi ülkelerin devlet başkanları ve başbakanları ile dışişleri ve savunma bakanlarının da bulunduğu 26'sı üye 46 ülkenin devlet ve hükümet başkanları ve bakanları katılmış, zirvenin toplanacağı Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı ile katılımcıların konaklayacağı 8 oteli içine alan NATO Vadisi dünyanın en "güvenli" bölgesi ilan edilerek, hava, deniz ve karadan "güvenlik şemsiyesi" ile kuşatılan "NATO Vadisi" oluşturulmuştur.

NATO zirvesi için devlet bütçesinden, yaklaşık 25 trilyon ayrılmış, Başbakan Erdoğan'ın çağrıları doğrultusunda özel girişimcilerden de yaklaşık 5 milyon dolarlık ek destek sağlanmıştır. Büyük kaynakların ayrıldığı organizasyondan beklentiler de büyük olmuş, etkinliğin içeriğinden bağımsız olarak tanıtım yoluyla kente sağlayacağı turizm katkısı her fırsatta merkezi ve yerel yönetimlerin tüm kademelerinde yer alan bürokratlar tarafından dile getirilmiştir. Oysa her zaman olduğu gibi tanıtım, reklam, turizme olan etki gibi sonuçları belirsiz, ölçümü yapılamayacak gerekçelerle tüm kamu kaynakları sınırsızca kullanıma açılmıştır. Reklam-tanıtım amacıyla Atatürk Havalimanı'na dev bir reklam panosu yerleştirilmiş, üzerinde Boğaziçi Köprüsü, Ortaköy Camii ve Ayasofya görüntüsünün yer aldığı panoda, "Gel, gel... Burası medeniyetler kenti İstanbul" yazısı Türkçe ve İngilizce olarak yazılmıştır. O dönemde dışişleri bakanı olan Abdullah Gül, hazırlıkları bizzat takip ettiğini ifade etmiş, NATO zirvesinin Türkiye'nin ve özelde İstanbul'un dünyaya tanıtımına en üst düzeyde katkı sağlaması için gerekli olan her

¹⁸⁴ Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm*, s. 68.

türlü tedbirin alındığını zirvenin gerçekleşeceği tarihe kadar defalarca tekrar etmiştir.¹⁸⁵ Hatta İstanbul Emniyet Genel Müdürü Celalettin Cerrah bile zirvenin güvenlik önlemleri ile ilgili beklenen açıklamalarının yanında etkinliğin kente yapacağı katkılardan bahsetmeyi ihmal etmemiştir. NATO Zirvesi'nin Türkiye ve turizm açısından çok önemli olduğunu dile getiren Cerrah, zirve müddetince dünya televizyonlarında devamlı şekilde Türkiye'den bahsedileceğini ve bu durumunun öneminin çok büyük olduğunu tekrar tekrar vurgulamıştır.¹⁸⁶ NATO Organizasyon Komitesi Başkanı Büyükelçi Umur Apaydın sloganlarının "sıfır hata, sıfır risk" olduğunu ve akılda kalır bir zirve yapmak istediklerini, "Delege ve basın mensuplarını geldikleri zaman şaşırtmamız ve 'Demek ki Türkiye bu düzeyde imkânları sağlayabilecek kadar iyiymiş' dedirtmek" gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁷

Zirvenin gerçekleştirildiği tarihlerde kelimenin tam anlamıyla İstanbul'da hayat durdurulmuş, NATO Vadisi içinde ve yakınında oturanların evlerine giriş ve çıkışları polis denetiminde yapılmış, İstanbul'da yaşayanların ev ve iş güzergâhları arasında yolculuk yapabilmeleri için kendi ulaşım eylem planlarını oluşturmaları gerekmiştir.

İBB de 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II toplantısında olduğu gibi, etkinliğe özel göstermelik çevre düzenleme çalışmaları ile kentte yaşayanların gündelik hayatlarını sekteye uğratabilecek çalışmalarını hayata geçirmiştir. Sonu gelmeyen rakamlarla uzun bir liste oluşturan İBB çalışmaları içinde "NATO güzergâhı sınırlarında" 23.417 ton asfalt döküldüğü, 435 adet baca ve ızgara yükseltildiği, 10.677 metre bordür yapıldığı, 76.100 m² üst geçit boyandığı, 8.210 adet ağaç 66.368 adet çalı dikildiği, 200 kişilik ekiple her gün ana arterlerde temizlik çalışması yapıldığı gibi çalışmalar sıralanmıştır."¹⁸⁸

Sonuç olarak normal koşullar altında kentte yaşayanların gündelik hayatlarını insani koşullar altında sürdürmelerini sağlayacak ve belediye görev tanımı içinde olan çalışmalar yalnızca büyük çaplı organizasyonlar gündeme geldiği takdirde yapılmakta, kentte yaşayanların bu hizmetleri devletten alabilmek için ödedikleri bedeller ne yazık ki kendilerine değil ama dünyanın sahnesine çıkacak olan

¹⁸⁵ "Dünya, İstanbul'u izleyecek," *Yeni Şafak*, 27 Haziran 2004.

¹⁸⁶ "İstanbul Emniyet Müdürü: 'NATO Zirvesi Güvenlikli Olacak,'" in *Amerika'nın Sesi-Türkçe* (2004).

¹⁸⁷ "İstanbul NATO zirvesine hazır," *Sabah*, 17 Haziran 2004.

¹⁸⁸ "İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı hazırlıklar," *Sabah*.

İstanbul'un marka-imaj ve getirisi belirsiz tanıtım giderleri için sınırsızca kullanılmaktadır.

2. 5. 5. Dünya Su Forumu

1996 yılındaki HABİTAT'tan sonraki, katılım açısından, en büyük uluslararası toplantı olarak nitelendirilen ve 16-22 Mart günlerinde düzenlenen 5. Dünya Su Forumu, İstanbul'da ilk defa açılacak Sütluçe Kültür ve Kongre Merkezi'nde yapılmıştır. Çok sayıda devlet başkanı, bakan, parlamenter, belediye başkanı, akademisyen ve çeşitli kurumların temsilcisi konferans için İstanbul'a gelmiş, "Farklılıkların Suda Yakınlaşması" temasıyla gerçekleştirilen konferans hem içeriği hem de kentte yarattığı sıkıntılarla gündeme yansımıştır. Su kaynaklarının korunması adı altında özelleştirilmesi konusunun masaya yatırıldığı konferansa 107 ülkeden 20 binden fazla kişinin katıldığı belirtilmiş, Başbakan Erdoğan da toplantının içeriği dışında etkinlikten beklenen getirileri açıkça ifade etmiştir. Toplantıya katılacağını teyit eden 23 bin kişi olduğunu vurgulayan Erdoğan "İşte görüyorsunuz İstanbul'un bütün otelleri fıkır fıkır kaynayacak. Neyle? Düşünceyle. Neyle? Bilimle. Herkes ilmini, düşüncesini, yorumunu burada ortaya koyacak"¹⁸⁹ diyerek yine kültürel ve ekonomik sermayenin flörtüne yüklenen anlamları açıkça ifade etmiştir.

Forum süresince belli sürelerde ve aralıklarda kentin önemli ulaşım yolları olan Atatürk Havalimanı Caddesi, Yeşilköy Bakırköy Sahil Yolu, Kennedy Caddesi, Galata Köprüsü, Meclis-i Mebusan Caddesi, Dolmabahçe Caddesi, Kadırgalar Caddesi, Taşkışla Caddesi, Beşiktaş Meydanı, Çırağan Caddesi ve Barbaros Bulvarı kapatılmış, vapur ve deniz otobüs seferleri de sadece belli saatlerde yapılabilmektedir.¹⁹⁰ Su Forumu nedeniyle İstanbul Emniyeti 4 bin polisle geniş güvenlik önlemleri almış, özellikle misafirlerin kaldığı oteller civarında güvenlik önlemleri daha da sıkılaştırılırken, üst geçitlere ve köprülere de polisler yerleştirilmiştir.¹⁹¹ Forumun yapılacağı merkez yakınında çok sayıda çevik kuvvet polisi ve panzerin hazır bekletilmesi ve Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu'nun foruma yönelik tepkilerine çevik kuvvetin tazyikli su sıkarak cevap vermesi de yine durumun ironisini ortaya koymuştur. Sonuç olarak kent, kentin asıl kullanıcıları için etkinlik nedeniyle kullanılamaz hale getirilmiştir.

¹⁸⁹ "Kağıthane-Piyalepaşa Tüneli Açıldı," (www.netgazete.com, 2009).

¹⁹⁰ "20 bin Dünyalı İstanbul'da Buluşuyor," *Radikal*, 16 Mart 2009.

¹⁹¹ "Dünya Su Forumu Başladı," *Sabah*, 16 Mart 2009.

2. 5. 6. UEFA Avrupa Şampiyonlar Ligi Final Maçı

25 Mayıs 2005 Avrupa Şampiyonlar Ligi final maçı Atatürk Olimpiyat Stadyumu'nda gerçekleştirilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Liverpool-Milan maçı öncesi Olimpiyat Stadı'nın bulunduğu Güvercintepe Mahallesi'nde, stadın manzarasına takılan 220 binanın fotoğraflarını çekerek tek tek tespit etmiş, Avrupalı misafirlerin göz zevkini bozabilecek 220 binanın sakinlerine "makyajlık" boya dağıtılmıştır. Güvercintepeliler'e de "Evlerinizin stadı gören taraflarını boyayın. Evini boyamayan da 3 milyar lira para cezası verecek" denilmiş, boya, fırça ve fırça sapı ihtiyacı belediye tarafından karşılanan semt sakinleri evini boyamaya başlamıştır. Ancak verilen malzeme, stadyum tarafından bakıldığında evlerin görünen cephesine yetecek kadardır. Aldıkları talimat nedeniyle "görünen evlerin görünen yüzleri"nin boyanması için harekete geçtiklerini belirten Sosyal İdari İşler Genel Müdürü Mevlüt Bulut boya ve kirecin Park ve Bahçeler Genel Müdürlüğü tarafından karşılandığını, bu harcamanın da 15 bin YTL'yi geçmeyeceğini ifade etmiştir. Fakat makyaj projesinin nimetleri bununla da sınırlı değildir. Konuyla ilgilenen İBB yetkilisi "Evlerini boyayan mağdur vatandaşlarımıza bu çalışmanın ardından sürpriz bir gıda paketi vereceğiz" demiştir. Oysa basında çıkan haberler Güvercintepe Mahallesi'nin daha derin sorunlar barındırdığını göstermektedir.¹⁹² Mahallede son bir yıl içinde 1050 çocuk okuldan alınıp işe verilmiş ve okullarda yapılan sağlık taramalarında 30 verem vakasına rastlanılmıştır. Ayrıca mahallede sağlık ocağı bulunmamaktadır.

Organizasyon için alınan güvenlik önlemlerine baktığımızda ise tribünleri ve girişteki turnikeleri gözetleyen kameraların sayısı 42'ye çıkartılmış, stadyumun belli noktalarına hareketli kamera sistemi yerleştirilmiş, üç kademeli çit sistemi kurulmuştur. Stadyumun toplam 57 kapısı ve bu kapılarda bulunan 114 turnikenin her birine elektronik barkod sistemi yerleştirilmiştir. Stadyumun dibindeki çelik çitlere ilaveten, 2,20 metre yüksekliğinde ikinci sıra çit yapılarak, tepesine de tırmanmayı engelleyici demir dikenler takılmıştır. Bu güvenlik önlemlerinin bir kısmının Futbol gibi fanatik seyirci çoğunluğu olan ve şiddet olaylarının yaşanabildiği bir spor etkinliği için bu önlemlerin alınması normal olarak karşılanırsa bile önlemlerin asıl hangi gruplara karşı oluşturulduğu da ifade edilmektedir. Çünkü Büyükşehir Belediyesi, stadyumu gecekondu semtlerinden ayırmak için yol kenarına

¹⁹² "Olimpiyat Köyü'ne Turkish Makyaj," *Vatan*, 11 Mayıs 2005.

6 km uzunluğunda bir sıra dikenli tel daha yerleştirmiş ve Bu tellerin çevresinde belediyenin köpekli ekiplerinin devriye gezeceği açıklanmıştır.¹⁹³

2. 6. SONUÇ

Sonuç olarak, daha önce de belirtildiği gibi kentsel dönüşüm projeleri İstanbul'da yeni yeni gündeme gelmeye başlamış projeler değildir, ancak yeni olan 2010 Kültür Başkenti gibi projelerde de görüldüğü üzere kentsel dönüşüm projelerinin büyük ölçekli etkinlikler yolu ile yinelenerek daha şık, parlıtlı bir biçimde ve yeniden sunulmasıdır. Büyük ölçekli kültür, sanat ve spor organizasyonları İstanbul için özellikle son 20 yıldır, küresel kapitalizmin sahnesinde dünya kenti olabilme yarışı adı altında kenti uluslararası sermayenin ihtiyaçlarına göre hazırlamanın ve yeniden yapılandırmanın bir başka biçimde ifadesi haline gelmiştir.¹⁹⁴ Ayrıca bu bölümde ayrıntılı olarak irdelediğimiz büyük ölçekli etkinlik örnekleri dışında, İstanbul'da Eurovizyon, Moto GP, Dünya Mimarlık Kongresi, 2009 Dünya Su Forumu, UCLG, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Konseyi Toplantısı ve Habitat II 1996 ve benzeri büyük ölçekli etkinlikler gerçekleştirilmiş, bu etkinliklerin de benzer mekânsal ve sosyal dönüşüm süreçlerini ortaya çıkardıkları görülmüştür.

¹⁹³ Alp Ulagay, "Olimpiyat Stadyumu Çimlerden Turnikelere Değişti," 8 Mayıs 2005.

¹⁹⁴ ""İstanbul'u Nasıl Satmalı" Projesi: 2010."

BÖLÜM 3: FORMULA 1 VE AKFIRAT'TA KENTSEL DÖNÜŞÜM

3. 1. GİRİŞ

Çalışmanın son bölümünde İstanbul'da gerçekleşen büyük ölçekli etkinliklerin en çok tartışma yaratan örneklerinden biri olarak Formula 1 / İstanbul park ve etkinliğin gerçekleştiği alan olan Akfırat'ın geçirdiği dönüşüm süreci irdelenecektir. Bu çerçevede Formula 1 yarışlarının bölgede yarattığı ekonomik, ekolojik ve mekânsal etkiler üzerinde durulacak ve Akfırat Belediyesi'nin faaliyetleri üzerinden bölgede yerel yönetimin değişen yapısı ve etkinlik sürecindeki rolü tartışılacaktır. Bu bölümde amaç, Formula 1 etkinliğinin İstanbul'da gerçekleştirilme aşamasında yer seçiminden uygulamaya, aktörlerden etkinliğin sunuluş biçimine kadar, geçen sürecin kentte nasıl bir yapının içine yerleştiğini, bu sırada gerçekleşen dönüşümü tam da içinden çıktığı neoliberal şehircilik anlayışının eleştirisi üzerinden değerlendirmeye çalışmaktır. Bu çok katmanlı kentsel yapılanma sürecini, aktörlerini, yerel ve küresel benzer proje örnekleri ile eşzamanlı olarak değerlendirmek de önemlidir.

3. 2. FORMULA 1 ETKİNLİĞİNİN TÜRKİYE'YE GELİŞ SÜRECİ, AKTÖRLER VE YER SEÇİM ÇALIŞMALARI

3. 2. 1. Formula 1 Nedir?

Grand Prix yarışları veya sıklıkla Formula 1 olarak isimlendirilen Formula 1, Federation Internationale l'Automobile (FIA) tarafından her yıl açıklanan tek sürücülü açık tekerlekli otomobil yarışları sınıfında, bir dizi teknik kuralı olan, sınıfının en üst düzeyinde yer aldığı ifade edilen şampiyona olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁵ Yarışın ticari hakları ve işletmesi Bernie Ecclestone başkanlığındaki, FIA'nın Concorde anlaşması ile onayladığı Formula One

¹⁹⁵ *Hızın Tarihsel Serüveni*, (Akfırat Belediyesi Kültür Yayınları, 2007).

Administration Ltd.'in alt kuruluşu olan Formula One Management Ltd. Şirketinin elinde bulunmaktadır.¹⁹⁶

Formula 1, bir sezon süresince Grand Prix adı verilen ve dünyanın çeşitli ülkelerinde özel olarak düzenlenen kapalı yollar veya inşa edilen pistlerde gerçekleştirilen yarışlardan oluşmakta, bu yarışların sonuçlarına göre sezon sonunda dünya sürücüler şampiyonu ile dünya üreticiler şampiyonu ödülleri verilmektedir. Formula 1 Dünya Şampiyonası ilk olarak 1950 yılında ortaya çıkmıştır ve ilk Formula 1 yarışı 13 Mayıs 1950'de Silverstone'de gerçekleştirilen İngiltere Grand Prix'sidir. Toplam 17 yarıştan oluşan bir Dünya Formula 1 Şampiyonası sezonu, 5 kıtada 18 ülkeyi ziyaret etmekte ve etkinlik, antrenmanlar, sıralama turları, yarışlardan oluşmakta, her ülkede toplam 3 gün sürmektedir.¹⁹⁷ Formula 1 yarışları motor sporlarının en önemlisi olarak kabul edilmekte ve en fazla izleyici kitlesine sahip otomobil sporu etkinliği olarak nitelendirilmektedir. Avrupa, etkinliğin en önemli pazarı ve geleneksel merkezi olarak görülmektedir.¹⁹⁸ Dünyanın en pahalı sporu olduğu belirtilen Formula 1'in ülke ekonomilerine büyük katkılar yaptığı, ülke tanıtımları için benzersiz bir platform olduğu, her yıl 1,5 milyar kişi tarafından izlendiği iddia edilmekte ve bu yüzden de yarışların hangi ülkede ve kentte yapılacağına ilişkin finansal ve politik mücadeleler ortaya çıkmaktadır. Formula 1'in Türkiye ayağını FIA adına düzenleme yetkisi Türkiye Otomobil ve Motor Sporları Federasyonu'na (TOMSFED) aittir.¹⁹⁹

3. 2. 2. Formula 1'in Geliş Süreci ve Aktörler

Formula 1 etkinliğinin Türkiye'ye getirilmesi düşüncesine ilişkin açıklamalar 1999 yılı sonu ve 2000 yılı itibarıyla gündeme yansımaya başlamıştır. 2000 yılı başında Formula 1 etkinliği ile ilgili herhangi bir girişim henüz gerçekleştirilmemişken basında ortaya çıkan tartışmalar iki ana başlık üzerinden ilerlemiştir. Bunlardan ilki Türkiye'de Formula 1 etkinliğini takip eden büyük bir kitlenin bulunmayışı, bu sporu takip eden azınlığın Formula 1'i Türkiye'ye getirmek için yeterli olmayacağı üzerinedir. Sadece Formula 1 etkinliği özelinde değil motor sporları, genel olarak

¹⁹⁶ Agy., s. 9.

¹⁹⁷ <http://www.Formula1turkiye.com>.

¹⁹⁸ *Hızın Tarihsel Serüveni*, s. 11.

¹⁹⁹ *Formula 1 Ekonomisi, Formula 1 Petrol Ofisi Türkiye Grand Prix*, (İstanbul: Deloitte, 2006).

Formula 1 yarış pistine sahip olan ülkeleri, bu pistlerin yer aldığı kentleri, yarışların hangi tarihlerden itibaren yapıldığını ve pistlerin yer aldığı ülkelerin dünya üzerindeki dağılımını görmek için, bkz. Ek 1 ve Ek 2.

Türkiye için “sosyete hobisi” olarak nitelendirilmiştir.²⁰⁰ Bu düşüncenin etrafında oluşan söylem, öncelikle Türkiye’de motor sporlarına olan ilginin yaygınlaştırılması ve halkın tabanına yayılmasının sağlanması, bunun arkasından Formula 1 etkinliğini Türkiye’ye getirme çalışmalarına başlanması üzerine kurulmuştur. Daha bu aşamada Formula 1 etkinliğinin ekonomik getirisinin de beklenenden düşük olacağı, pistin senede 1 kere kullanılacak olmasının ekonomik getirisinden büyük bir maliyet ortaya çıkaracağı ifade edilmiştir. Çünkü motor sporlarının yaygın bir şekilde ilgi görmediği bir ülkede, motor sporlarına yönelik yüksek maliyetli bir alanın, yılda sadece tek bir etkinliğe ev sahipliği yapacak şekilde inşa edilmesi önemli ekonomik bir kayıp olarak görülmektedir.

Aynı tarihte tartışmalarda ortaya çıkan ve şiddetle savunulan ikinci düşünce ise yarışların önemli bir ekonomik getirisi olduğu ve Türkiye’nin tanıtımı, turizm gelirlerinin artırılması için Formula 1 etkinliğinin bulunmaz bir fırsat olduğu üzerinedir. Bu söylem herhangi bir somut veriye dayandırılmadığı gibi, etkinliğin ekonomik getirileri üzerine birbirinden farklı ve afakî rakamlar etkinliğin Türkiye’ye gelmesini savunan tüm aktörlerin konuşmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca 2000 yılından önce son yarışın Malezya’da yapılmış olması “Malezya yaptıysa Formula 1 neden Türkiye’de de yapılmasın” şeklindeki bir söylemin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tarihte tüm tartışmalar ve kıyaslamalar Malezya-Türkiye üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tartışmanın bu tarafında olan kesime göre Malezya sahip olduğu olumsuz imajını Formula 1 sayesinde değiştirmiştir ve yarışları izleyen büyük kitlenin zihninde, (Petronas isimli petrol firmasının sponsorluğunda) başarıyla gerçekleştirdiği öne sürülen Formula 1 yarışları ve bu yarışlar sırasında yaptığı tanıtımla yer etmiştir. Pistin her yerine yerleştirilen “Visit Malesia” yazıları, tıpkı Türkiye gibi kendini tanıtmak ve üzerinde var olan “olumsuz imajı” yenilemek için kullanılabileceği düşüncesi,²⁰¹ henüz yarışların Türkiye’ye geleceği belli olmadan ve haliyle yer seçimi bile söz konusu değilken, ilerleyen dönemlerde hararetlendirilen “turizm-tanıtım-imaj-ekonomik getiri” söyleminin ilk nüvelerini oluşturmuştur.

Formula 1 ile ilgili tartışmaların yaşanmaya başladığı 2000 yılında, DSP, MHP ve ANAP’tan oluşan Koalisyon Hükümeti (57. hükümet) görevde ve Başbakan da

²⁰⁰ *Formula 1 ve Türkiye*, (2000), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/99664.asp>.

²⁰¹ Onur Polat, *Türkiye’de Formula. Neden Olmasın?* (NTVMSNBC Spor, 28 Ekim 2000), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/40221.asp>.

Bülent Ecevit'tir. Dönemin Turizm Bakanı Erkan Mumcu, Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Fikret Ünlü ve Kültür Bakanı da İstemihan Talay'dır. İstanbul'un yerel yönetimine baktığımızda ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Fazilet Partisi'nden Ali Müfit Gürtuna'dır.

Formula 1 etkinliğini Türkiye'ye getirme fikrinin sahibi ve 2000-2008 yılları arasında sürecin başında yer alan, Formula 1 patronu ve hükümetle ilişkileri sürdüren kişi Türkiye Motor Sporları Federasyonu Başkanı Mümtaz Tahincioğlu olup, yine aynı tarihlerde Formula 1 patronu da Bernie Ecclestone'dur.

2000 yılında merkezi yönetim açısından Formula 1 etkinliğinin değerlendirilme biçimine baktığımızda, öncelikle yarışların ülkeye getirilebilmesinin, dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in kararıyla doğrudan etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sebebi de Formula 1 yarışlarında mücadele eden takımların ana sponsorluğunun sigara üreticisi firmalar tarafından yapılması, Türkiye'de ise tütün reklamı yapılmasına dair yasağı içeren bir yasanın yürürlükte bulunmasıdır. Tütün yasağı başta etkinliğin önündeki en büyük engel olarak gösterilirken kısa zamanda Mümtaz Tahincioğlu tarafından hükümetten ilk yasal değişiklik istemi dile getirilmiştir. Bu arada Turizm Bakanı Erkan Mumcu Formula 1 etkinliğine Malezya'da Mümtaz Tahincioğlu ile birlikte katılmış, etkinliğin ülkeye getirilmesinin önemini de şöyle ifade etmiştir: "Malezya hükümet yetkilileri ile konuyla ilgili temaslarda bulunduk. Formula 1, dünyada 700 milyon kişinin televizyondan izlediği bir etkinlik. Bu teknolojik bir yarış ve son derece önemli bir tanıtım değeri taşıyor."²⁰²

Tütün yasağıyla ilgili engele geri döndüğümüzde ise Mümtaz Tahincioğlu'nun bu konuda ısrarlı ve iddialı tavrı dikkat çekmektedir. Çünkü Tahincioğlu ABD ve adını belirtmediği diğer birçok ülkede sadece Formula 1 yarışlarının yapıldığı günlere özgü yasal muafiyetin Türkiye'de de benzer bir yolla merkezi hükümet tarafından sağlanarak tütün yasağı engelini aşılabilceği kanaatindedir. Tahincioğlu'na göre kendisi hükümetten bir yasa değişikliği talebinde bulunmamakta, sadece yarış dönemlerinde geçici olarak yasağın askıya alınmasını istemektedir. Dönemin spor bakanı Fikret Ünlü de projeye destek verdiğini açıklamış ve tütün yasağının kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰³

²⁰² *Formula 1'in Türkiye'ye Gelmeye Ecevit'in Elinde*, (Hürriyetim, 6 Kasım 2000, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/11/06/258085.asp>.

²⁰³ Agy.

Tahincioğlu ise bu süreçte Formula 1 patronu Bernie Ecclestone'un Türkiye'ye gelmeyi kabul ettiğini ısrarla dile getirmekte, merkezi yönetimle ve konuyla ilgili bakanlarla müzakerelerini aralıksız sürdürürken, neoliberal sosyo-ekonomik dönüşümün ve kente müdahale biçiminin içerdiği aciliyet ve ekonomik getiri söylemini her fırsatta kullanmıştır. Bu aciliyet söylemi, içerisinde etkinliğe dair hiçbir fizibilite çalışmasını içermediği gibi öne sürülen tüm argümanların varsayımlardan ibaret olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Etkinliğin ülke turizmine ve tanıtımına gerçekten katkı yapıp yapamayacağı, ekonomik getiri ve götürülerinin diğer ülkelerde nasıl olduğu ve bunun Türkiye örneğinde nasıl olabileceği, etkinliğin bu ülkede gerçek bir alıcı kitlesinin olup olmadığı, böyle bir etkinliğin kamu yararı içerip içermediği, bu etkinliğin büyük maliyetlerle ülkeye getirilmesinden önce, benzer maliyetlerle daha aciliyeti olan alanlara yönelmenin doğru olup olmayacağı vb. birçok önemli tartışma konusu başlığı, aciliyet söylemi içerisinde tamamen yok sayılmıştır. Bu tartışmaların yerini ise kaynağı tamamen belirsiz ve süreçte yer alan her aktörün ifadesinde değişen, sadece rakamlardan oluşan bir söylem almıştır.

Tahincioğlu'nun ifadelerinde sıklıkla ve rahatlıkla dile getirdiği "tütün yasağına çare bulunur," "hiçbir milletvekili ülke prestijini artıracak bu projeyi engellemez"²⁰⁴ vb. düşünceler aslında tam da neoliberal ekonomik sistemin yarattığı yapının devlet-sermaye ilişkilerini nasıl yapılandırığının bir göstergesidir. Aslında bu ifadeler aynı zamanda şunu söylemektedir: "Hükümet zaten bizim çekmeyi başardığımız sermaye için her yolu açmakla, yasal engelleri engel olmaktan çıkarmakla, sürece köstek değil destek olmakla yükümlüdür."

Formula 1'in Türkiye'ye getirilmesinin yaklaşık rakamlarla maliyeti, getirildiği takdirde bu maliyetin altından nasıl kalkılacağı, kimlerin bu maliyetinin bedeli altında ezileceği veya halkın ihtiyaçları, bu sporla olan ilgi ve isteği hiçbir şekilde merak edilmeden ve sorgulanmadan, hükümet, bakanlar, turizmciler, iş adamlarının da içinde bulunduğu ve Motor Sporları Federasyonunun da başı çektiği grup 2001 yılına gelindiğinde süreçle ilgili ilk somut adımı atmış ve "Formula 1 ve Türkiye" konulu ilk toplantı Antalya'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda yine somut veriler, çalışmalar üzerinden herhangi bir tartışma açılmamış, etkinliğin Türkiye ekonomisi, turizmi ve tanıtımı için gerekliliği pembe bir tablo ve istatistiki veriye dayanmayan rakamlar ve Malezya örneği ile sınırlı kalmıştır. 2001'den 2008 yılına kadarki

²⁰⁴ Agy.

sürecin kâr-zarar durumuna ve değişen hükümet, yerel yönetim yapısına bağlı olarak ortaya çıkan tartışmalara rağmen, bu toplantıda oluşturulan söylemin içeriğini belirleyen ifadeler önemli bir değişiklik göstermemiş, hatta ilerleyen dönemlerde ana muhalefet partisinin de desteği ve medyanın etkinliği destekleyici ve eleştirileri baskılayıcı tutumuyla etkisini artırmıştır. Bu sebeple 2001 yılı Ocak ayında gerçekleştirilen ilk toplantıda ortaya çıkan ifadeleri, sürecin ilerleyen dönemleri ile kıyaslayabilmek açısından sıralamak yerinde olacaktır;

- * Olimpiyatlar ve Dünya Kupası'nın ardından en çok izleyici çeken organizasyon Formula 1'dir.
- * Olimpiyatların ve Dünya Kupasının 4 yılda bir gerçekleşmesine rağmen Formula 1 her yıl gerçekleşir.
- * Formula 1 organizasyonu her yıl yaklaşık 2 milyon 200 bin kişi tarafından düzenlendiği yerlerde izlenir.
- * 11 ülkede düzenlenen ve bu ülkelerde yıllık toplam 500 milyon dolar izleyici geliri getiren yarışları izlemeye gelen turistler, yalnızca pist çevresinde günde 229 dolar harcama yapmaktadır.
- * Bu “dev” organizasyonu izlemeye gelenlerin % 70-80'ninin yurtdışından geldiği anketlerle ortaya çıkmıştır.
- * Formula 1 her yıl 133 ülkeden naklen olmak üzere toplam 206 ülkede yayınlanmaktadır.
- * Türkiye'de bu organizasyon gerçekleştirileceği durumda özel sektör gerekli 70 milyon doları karşılayacaktır.
- * Malezya'da 80 milyon dolara mal olan pist Türkiye'de 70 milyon dolara gerçekleştirilebilecektir.
- * Acele edersek 2004 yılında yarışları Türkiye'de gerçekleştirebiliriz.
- * Pist bir kere inşa edildiğinde tüm motor sporları için kullanılabilir ve sadece senede birkaç gün Formula 1 etkinliği ile sınırlı kalmayıp kullanımı tüm seneye yayılabilir.
- * Yasalarımızı koşullara uygun olarak yumuşatabiliriz

* Formula 1 in ekonomik getirisi ve ülke tanıtımına etkisi düşünülürse bu yarışlar kesinlikle yapılmalıdır.²⁰⁵

İlerleyen bölümlerde Formula 1 ekonomisi detaylı olarak incelendiğinde, daha yer seçimi ve bu konuda yapılan yarışlarla bu yarışların maliyetleri bile işin içerisine katılmadan, yukarıdaki söylemin boşlukları ve sorunları açık bir şekilde görülebilmektedir. Örneğin Formula 1 etkinliği, patronu olan bir şirket yapılanmasının ürünü ise bu şirketin yatırım yaptığı yerden elde edeceği önemli bir kazanç olmalıdır. Uluslararası yapıya sahip bu şirket yatırım yaptığı yerden zararlar ayrılma riskini büyük oranda alamayacağı bir işe başlar, yatırım kâr etmediği durumda bile zarar etmeden yatırım yaptığı alandan çekilmeyi başarabileceği bir sistemle çalışır. Ve gerektiğinde kâr edemediği pazarı terk eder. Yarattığı zarardan ötürü de hiçbir yükümlülük altına girmemeye özen gösterir. Ama etkinliğe ev sahipliği yapan ülke için bu koşullar geçerli değildir.

Bahsettiğimiz bu toplantıyla birlikte Formula 1 için yer seçim tartışmaları da toplantıya da ev sahipliği yapan Antalya üzerinden başlamış durumdadır. Tahincioğlu'nun ifade ettiği ilk yer ise İstanbul-Kemberburgaz olmuştur.²⁰⁶ Bu öneride kuzey ormanlık alanlarının içinde kalan ve şuan kapalı sitelerden oluşmuş bir kasaba halini alan Kemberburgaz'ın adının geçmesi de, ilerleyen bölümlerde Akfırat'ın yaşadığı dönüşüm görüldüğünde pek de tesadüfi bir seçim olarak nitelendirilemeyecektir.

Fakat aynı yılın sonlarına doğru Formula 1 sürecinde merkezi yönetimden beklenen hızda bir karşılık alınmadığı için Tahincioğlu, Türkiye'nin bu projeye sahip çıkmadığından yakınmaktadır. Oysa zaten bu zamana kadar projeye sahip çıkılmasını gerektirecek nitelikte çalışma, sebep oluşturulmamış ve herhangi bir talep de oluşmamıştır.

2002 yılının başları Formula 1 etkinliğinin Türkiye'ye gelişinin kesinleşmediği fakat yer seçimi tartışmalarının hararetle tartışıldığı bir süreç olmuştur. Yer seçimi başta etkinliğe aday olan şehirler üzerinden gerçekleşmiş, şehrin seçiminden sonra da seçilen kentin hangi bölgesinde yapılacağına ilişkin tartışmalara başlanmıştır. Formula 1 etkinliği için İzmir, Antalya ve İstanbul olmak üzere 3 kent aday

²⁰⁵ "F1 ve Türkiye" Konulu İlk Toplantı, (NTVMSNBC Spor, 28 Ocak 2001, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/59732.asp>).

²⁰⁶ Türkiye'nin Formula 1 Atağı, (NTVMSNBC Spor, 24 Ocak 2002).

olmuştur. Aday olma kriterleri içerisinde etkinliği karşılayabilecek turizm altyapı potansiyeline sahip olma, kültür ve sanat organizasyonları açısından canlılık ve pistin inşa edilebileceği geniş ve görüntü olarak dünyaya sunulacak güzel bir vitrine sahip olma gibi başlıklar bulunmaktadır. Bu süreçte özellikle Antalya ve İzmir yoğun çalışmalar yürütmüş, adı geçen şehirlerin büyükşehir belediye başkanları, valileri, sanayi ve ticaret odaları, sivil toplum kuruluşlarını içine alan gruplar tarafından, Formula 1 etkinliği için neden kendi şehirlerinin seçilmesinin uygun olacağına ilişkin raporlar hazırlanmış, basında “Antalya'nın stratejileri”, “İzmir'in Formula 1 seferberliği” vb. başlıklı haberler önemli yer tutmuştur.²⁰⁷

2002 Nisanı'nda henüz Formula 1 yarışlarının organizasyonu konusunda hangi kurum ve kuruluşlara yetki verileceği belli değildir. Fakat başkanlığını Rıfat Hisarcıkıoğlu'nun yaptığı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ilk defa bu dönemde organizasyon için basında adı geçen kurumlardan biri olmuştur.

29 Nisan 2002'ye gelindiğinde Formula 1 etkinliğinin Türkiye'ye getirilmesi projesi Ankara Sheraton Otel'de gerçekleştirilen bir tanıtım toplantısında Motor Sporları Federasyonu Başkanı Mümtaz Tahincioğlu'nun sunuşu ile TBMM Başkan Vekili Yüksel Yalova, Devlet Bakanları Fikret Ünlü, Tunca Toskay, Sanayi ve Ticaret Bakanı Ahmet Kenan Tanrıku, Kültür Bakanı İstemihan Talay, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Priştina, Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Bekir Kumbul, TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıkıoğlu ve çok sayıda milletvekiline tanıtılmıştır. Bu toplantıda Tahincioğlu daha önce de kullandığı aciliyet söylemi ile iki ay içinde devletin desteğini net bir şekilde açıklaması gerektiğini vurgulamıştır. Tahincioğlu, Uluslararası Motor Sporları Federasyonu (FAO) ile anlaştıklarını ve Formula 1'e talip diğer ülkeler arasından Türkiye'ye öncelik verileceğinin sözünün alındığını, bir an önce gerekli teminatların FAO'ya verilmesinin ve yıllık 13,5 milyon dolarlık aidatın ödeneceğinin garanti edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'deki bütün yasağıyla ilgili olarak da çözüm önerisi olarak şöyle bir açıklama yapmıştır:

Zaten Avrupa Birliği, üye ülkelerin 2006 yılından itibaren spor müsabakalarında sigara reklamı yapmasını yasakladı. Uluslararası federasyon da bu yasağa 2006 yılından

²⁰⁷ *Antalya F1'i getirmek için çalışıyor*, (NTVMSNBC Spor, 17 Nisan 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/147424.asp>, *Antalya, F1 İçin Strateji Belirliyor*, (NTVMSNBC Spor, 27 Nisan 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/148549.asp>, *Antalya, Formula 1'e Talip*, (NTVMSNBC Spor, 15 Mart 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/140940.asp>, *Selçuk'tan Formula 1 Seferberliği*, (NTVMSNBC Spor, 27 Nisan 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/149287.asp>.

itibaren uyulacağını açıkladı. Takımlar, son yıllarda sigara firmalarının yerine iletişim, bilgisayar ve finans firmaları başta olmak üzere diğer sponsorlara yöneldi. Bu konuda herhangi bir endişe yaşanmamalı. Türkiye’de sigarasız Formula 1’i getireceğiz.²⁰⁸

Yapılan bu tanıtım toplantısı aslında merkezi yönetime bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu uyarı bir an önce ülkeye girmeye niyetlenen sermayeye uygun koşulların sağlanması ve sürecin daha fazla uzatılıp sermayenin elden kaçırılmaması gerektiğine yönelik bir uyarı olarak nitelendirilebilir.

24 Temmuz 2002 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile Formula 1 projesinin Türkiye’de gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir. Bu tarihe kadar Tahincioğlu etkinlik için incelemeler yaparak, aday kentlerin hepsine yeşil ışık yakan açıklamalarda bulunmuştur. Bu durum etkinlik üzerinden gerçekleşecek rant savaşlarının da bizzat etkinliğin aktörleri tarafından başlatıldığını göstermektedir. Sonuç olarak, Bakanlar Kurulu kararı ile Formula 1 projesinin 2005’te Türkiye’ye gelmesi kesinlik kazanmıştır.

3. 2. 3. Yer Seçim Süreci ve Tartışmaları

2002 yılının sonlarına kadar Formula 1 etkinliğinin yapıldığı kente getirdiği iddia edilen ekonomik katkı üzerinden oluşturulan söylem medya aracılığı ile de şişirilerek birçok kentin bu rant pastasından pay alma konusunda iştahını kabartmış, İstanbul, Antalya, İzmir gibi iddialı şehirlerden sonra, Kırşehir, Konya, Edirne ve Kayseri de Formula 1 etkinliğine ev sahipliği yapabilmek için hazırladıkları gerekçelerle başvuru yapma isteklerini dile getirmişlerdir.

Kentler arasında yaratılan bu rekabetin, motor sporlarına ilginin az olduğu bir ülkede, etkinliğe yaratacağı rant ekonomisi üzerinden dikkat çekilmesi için bilinçli olarak kurgulandığı düşünülebilir. Tahincioğlu’nun aday kentler konusundaki yorumları bir sene boyunca sürekli değişiklik gösterirken 30 Temmuz 2002’de yaptığı açıklama bu tür bir politikayı destekler niteliktedir. Açıklamasında Tahincioğlu, adayların çoğalmasının hiçbir anlamı olmadığını belirterek, “İstanbul, İzmir ve Antalya dışındaki illerin hiç şansı yok” demiş ve Formula 1 için yer seçimi kriterlerini de ilk defa aşağıdaki açıklamasında dile getirmiştir:

Formula 1 için bazı kriterler vardır. Bunlar arasında havaalanı ve karayolunun piste olan bağlantıları, pistin 4-5 giriş ve çıkışa sahip olması, şehirlerde en az 50-60 bin yatak kapasiteli oteller bulunması, birinci sınıf hastaneler, alışveriş merkezleri, restoran ve

²⁰⁸ *Formula 1, Ankara’da Tanıtıldı*, (NTVMSNBC Spor, 30 Nisan 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/140940.asp>).

organizasyonu izlemeye gelen seyircileri kaldırabilecek bir altyapının olması gerekli. Bu kriterler aday şehirlerde mevcut ise bundan sonra harcanacak rakam 60 milyon dolar civarında. Eğer bunlardan mahrum iseniz bu bütçe 600 milyon dolara kadar çıkabilir.²⁰⁹

Bu açıklamanın ardından, yer seçimi için uygun bulunan üç şehir arasında yaratılan rekabetin aktörü olarak ise Formula 1 patronu Bernie Ecclestone devreye girmiştir. Sonuçta yer seçimine karar verecek kurum uluslararası Formula 1 organizasyonu FAO, dolayısıyla kararın aktörü de Bernie Ecclestone'dur.

Ağustos 2002'de üç aday şehir olan İstanbul, İzmir ve Antalya'yı yer seçimi kriterleri üzerinden incelemek amacıyla Türkiye'ye gelen Bernie Ecclestone, ziyaret ettiği her şehirde birbirine benzeyen olumlu açıklamalar yapmış, her şehri %99 Formula 1 etkinliğinin yapılacağı kent ilan etmiştir. İstanbul'a geldiğinde yaptığı ilk açıklamasında yer seçiminde çok önemli ölçütleri olmadığını ama seçecekleri kentin dünyada tanınmıyor olmasının önemli olduğu ve yarışmacılar, gazeteciler ile izleyicilerin en iyi biçimde ağırlanacağı otellerin belirlenen şehirde bulunmasının önemli olduğunu ifade etmiştir.²¹⁰

Bu açıklamanın alt metnine baktığımızda ise, Formula 1 patronunun "bize en iyi koşulları sunan en kârlı yatırımı sağlayacak alanı arıyoruz ve karar gününe kadar tüm çabaları görmek istiyoruz" mesajı verdiğini ve her kente, tercih edilebilme ihtimali üzerinden ümit vererek rekabeti kendi kurumu açısından şartları iyileştirmenin ve istediği kaliteye ulaşmanın bir yolu olarak değerlendirdiğini söylemek, Ecclestone'un kentlerle ilgili aşağıdaki açıklamalarından sonra çok da yanlış olmayacaktır.

İstanbul gezisi sırasında Ecclestone'a iki yer gösterilmiştir. Bunlardan birincisi Küçükçekmece Belediyesi sınırları içerisindeki Atatürk Olimpiyat Stadı'nın yakın çevres, ikincisi ise Kurtköy'dür. Gösterilen alanları gezen Ecclestone İstanbul için "İstanbul bir adım önde, İstanbul denildiğinde dünyada herkes nerede olduğunu biliyor. ... Olimpiyat köyünün yanındaki arazi de konumu itibarıyla avantajlı" ifadesini kullanırken İzmir gezisinin ardından Efes'e hayran kaldığını ve çok etkilendiğini belirtmiş, Pamukça'da gösterilen arazi için de "mükemmel bir alan"²¹¹ şeklinde bir açıklama yapmıştır. Son olarak Antalya'ya giden Ecclestone'un son

²⁰⁹ *Formula 1 için Formül Aranıyor*, (NTVMSNBC Spor, 30 Temmuz 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/166718.asp>).

²¹⁰ *Ecclestone: Karar Önümüzdeki Ay*, (NTVMSNBC Spor, 14 Ağustos 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169465.asp>).

²¹¹ *Tahincioğlu: Şehri konuşmadık. F1'in Patronu Efes'ten Etkilendi*, (NTVMSNBC Spor, 15 Ağustos 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169768.asp>).

açıklaması yukarıda anlattığımız rekabet durumunu kızıştıracak ve son noktayı koyacak nitelikte görünmektedir:

Ölçütleri değerlendirirken, konaklama tesislerinin, otellerin yeterli olup olmadığını ve kapasitesini ciddi biçimde ele alıyoruz. Antalya’da bu kapasitenin olduğunu gördük. Siz bu ölçütü rahatlıkla karşılayabiliyorsunuz. Başka ölçütler de var ama onları daha sonra değerlendireceğiz. Bizim için önemli olan otel konusunda, şu anda Antalya öne çıkmış durumda.²¹²

Bu arada her gittiği şehirde vali, belediye başkanları, kentin büyük sermaye sahipleri ve bakanlar tarafından karşılanan Ecclestone, tüm gezilerini kentlerin yerel yönetimlerinin veya valiliklerinin sağladığı özel helikopterlerle yaparken, “inceleme yaptığı” şehirlerde gerek kamu kaynakları, gerek büyük sermaye sahiplerinin imkânlarıyla resmi bir ziyaretçi gibi karşılanmış ve ağırlandı.

Nihayet Kasım 2002’de İstanbul, İzmir ve Antalya’da incelemelerde bulunan Ecclestone’un, Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu’na (TOMSFED) gönderdiği yazısında yer alan açıklaması ile birlikte resmi olarak İstanbul Formula 1 etkinliğinin yapılacağı kent olarak seçilmiştir:

Antalya’nın tanıtımı, otellerinin imkânları beni etkilemiş olsa da İzmir’in mükemmel çekiciliğine rağmen, ben İstanbul’da karar kıldım. Bu kararında sadece İstanbul’un dünya çapında bir şehir olması değil, aynı zamanda takımların lojistik ihtiyaçları da etken olmuştur.²¹³

Bu açıklamanın yapıldığı aynı haber içerisinde Formula 1 pisti için yer seçiminin de birden netleştiğini ve pist alanının Kurtköy Tepeören mevki olarak belirlendiğini öğreniyoruz. Seçeneklerden bir diğeri olan Atatürk Olimpiyat Stadı’nın yanındaki arazinin ise hangi tartışmalar ve süreç sonunda saf dışı bırakıldığını veya neden sadece iki alan belirlendiğini konusunda bir bilgiye ulaşamıyoruz. Yer seçimi açıklaması ile birlikte ünlü pistlerin mimarı olarak nitelendirilen Alman mimar Hermann Tilke’nin de yapılacak pistin mimarı olarak seçildiği ve en kısa zamanda çalışmalara başlanacağı ilan edilmiştir.

Gelinen tarihe kadar İstanbul’un seçilmesi konusunda çok kaygı duymadığı ve verilen kararın kendisine sürpriz olarak görünmediği yaptığı açıklamalarda göze çarpan İBB başkanı Ali Müfit Görtuna İstanbul’un seçilmesinin ardından

²¹² *Bernie Ecclestone’un Oyu Antalya’ya*, (NTVMSNBC Spor, 15 Ağustos 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169821.asp>).

²¹³ *Formula 1, 2005’te İstanbul’da*, (NTVMSNBC Spor, 20 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/188827.asp>).

organizasyona her türlü desteği vermeye hazır olduklarını belirterek şu açıklamayı yapmıştır:

Bu tür organizasyonlar ülkeye duyulan güveni artırır. O ülkeyle ekonomik işbirliğine, turizme ve kongrelerin yapılmasına katkı sağlıyor. Tüm bu atmosferler de güven duygusunu artırır. Onun için bu tür organizasyonları faydalı görüyorum. Hayırlı olsun.²¹⁴

İstanbul'da pistin inşası için Tepeören mevkiinin seçilmesi konusuna tekrar döndüğümüzde bu seçim Tahincioğlu tarafından,

- * Pistin yapılacağı alanın İstanbul'un en sakin semti olması,
- * TEM ve E5 karayollarıyla bağlantılarının bulunması,
- * Kullanılmayan Sabiha Gökçen Havaalanı'na çok yakın olması,

gerekçeleriyle temellendirilmiş, ana hedeflerinin de gelen turistleri şehrin içinde yatırmak ve onların alışveriş yapmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir.²¹⁵

Formula 1 pisti projesini de İstanbul Ticaret Odası (İTO), Mehmet Yıldırım başkanlığında üstlenmiştir. Aynı zamanda 2002 yılının kasım ayında erken genel seçime gidilmiş, bu seçimde AKP 58. hükümeti oluşturma yetkisini almıştır. Bu nedenle süreçle ilgili bakanlar değişmiş, AKP'nin neoliberal ekonomi politikalarıyla yeni ve güçlü bağı, kentsel politikalarına da yansımıştır.

Kasım ayında ise Formula 1 patronu Bernie Ecclestone'un yarışların yapılması için İstanbul'un seçildiğini duyurmasının ardından, İTO da organizasyonu gerçekleştirmeyi üstlenmiş ve Formula 1 yarış pisti ve tesislerinin yapımı için İTO ayrı bir şirket kurmuştur. İlerleyen bölümlerde de anlatıldığı gibi yarış pistinin yapılması için seçilen arazi üzerinde hak iddia eden Tuzla, Orhanlı ve Akfırat belediyelerinin rant amaçlı kavgaları mahkemeye taşındığı için arazi ruhsatının alınması süreci de kilitlenmiş, İTO başkanı Mehmet Yıldırım ise bu rant savaşlarının diğer bir aktörü olarak ruhsat meselesinin çözülememesi yüzünden pistin inşaatının başlatılamamasından uzun süre şikayet etmiştir. Yani pastanın büyüklüğü olayların içindeki birçok aktörün iştahını kabartınca süreç bürokratik olarak tıkanmıştır.

Kasım 2002'de pistin mimarı, Tuzla ilçesine bağlı Akfırat Belde Belediyesi sınırları içerisinde ve aynı zamanda Ömerli Barajı su toplama havzası içinde kalan pistin

²¹⁴ *İstanbul Belediyesi: Formula 1'e Desteğe Hazırız*, (NTVMSNBC Spor, 20 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/188844.asp>).

²¹⁵ *Tahincioğlu: F1 kontratı 7 yıllık*, (NTVMSNBC Spor, 22 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/189134.asp>).

yapılacağı “orman” alanını helikopterle incelemiş ve bölgede var olan İstanbul için son derece önemli doğal çevreden, pistin bu çevreyle olan ilişkisinden bahsetmeden arazinin tepelerden oluşan yapısını çok iyi bulduğunu ve bu tepelerle birlikte yüksek hız yapılacak düz alanların da bulunduğunu yerin seyirciler açısından çok iyi olacağını, heyecanı yüksek, atmosferi güzel bir pist inşa edebileceğini dile getirmiştir.²¹⁶

Bu gelişmelerin arkasından yer seçimine itirazlar başlamış, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, Orman Mühendisleri Odası Marmara Şubesi, Ziraat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, ÇEKÜL, Türkiye Doğayla Barış Derneği, Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği, Çevre Gönüllüleri Platformu ve TEMA Vakfı gibi oda, vakıf ve sivil yapılanmalar arazinin Formula 1 pist yapımı için uygun olmadığıyla ilgili raporlar hazırlamış, kampanyalar başlatmış aynı zamanda yaşanan ihlallere karşı da davalar açarak bu sürece dahil olmuşlardır. Bahsedilen muhalefet grupları tarafından ortaya konulan temel itiraz pistin yapımıyla beraber, ekonomik, sosyal ve çevresel maliyetlerin büyük ve geri dönülemez olacağına dayanmaktadır. Formula 1 etkinliğinin, AB normlarına ve uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak gerçekleştirilmesi ilkesi kabul edilmek suretiyle etkinliğin farklı bir alanda gerçekleştirilmesi de sakıncalı bulunmamaktadır.²¹⁷

Bu noktada başa dönüp sürecin gidişatına baktığımızda Bernie Ecclestone’un yeni pistler için Asya ülkelerine yöneldiğini açıklaması ve İstanbul’u yarış takvimine alması aslında ne federasyonun büyük çabasının sonucu, ne de İstanbul’un yarışları gerçekleştirebilecek altyapıya sahip olmasından dolayı değildir. Özetle, bu seçim bir tesadüf değildir. Tam da AB normlarının sürecin belirleyicisi olmadığı, yasaların ve her türlü kentsel mekânın sermayenin hizmetine sunulabildiği yeni ve ucuz pazarların ve bu alanlarda yaratılacak uluslararası gayrimenkul piyasalarının Avrupa ülkeleri ve ABD dışındaki ülkelerde mevcut ve kullanıma hazır olması, buralardaki merkezi ve yerel yönetimlerin de “dünya kenti yarışına katılabilme” hevesleriyle bu projelere tam desteklerini sunmalarından kaynaklanmaktadır.

²¹⁶ *F1 Pisti için Çalışmalar Başlıyor*, (NTVMSNBC Spor, 26 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/189592.asp>).

²¹⁷ “Formula 1 İçin Kullanılmak İstenen Alanla İlgili Basın Açıklaması,” TMMOB, ÇEKÜL, Türkiye Doğa ile Barış Derneği, Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği, Çevre Gönüllüleri Platformu, TEMA (İstanbul: 2003).

Bu arada temeli atılamayan pist alanının ruhsat sorunlarından ötürü yaşanan gecikmelerle ilgili İTO Başkanı şöyle diyor:

Bir yıldan beri İTO Başkanı olarak ben bile ülke yararına olacak bir yatırımı gerçekleştiriyorum. Türkiye’de niye yatırım yapılmıyor’un cevabı açıktır [...] İTO olarak Formula 1’in inşaatını başlatmak amacıyla 1 yıldır bürokrasiyle savaşıyoruz. Bugüne kadar toplam 176 imza topladık, 6 bakanlıktan geçtik ve kazma vurmadan 10 trilyon lira harcadık. Ama yine de ruhsat alamadık.²¹⁸

Ağustos 2003 tarihine gelindiğinde, Formula 1 Türkiye projesinde uzun süredir beklenen anlaşma Formula 1’in patronu Bernie Ecclestone’un Londra’daki ofisinde imzalanmış, işletme sözleşmeleriyle de birlikte Türkiye, 2005 yılından başlayarak 7 yıl boyunca Formula 1’e ev sahipliği yapmaya “hak kazanmıştır.” İmza törenine Kurtköy pistinin yatırımcısı İstanbul Ticaret Odası’nın Başkanı Mehmet Yıldırım, TOFD Başkanı Mümtaz Tahincioğlu ve Türkiye Formula 1 Derneği üyeleri katılmış ve 60 milyon dolara mal olması beklenen Kurtköy Pisti’nin temelinin 10 Eylül’de Formula 1’in patronu Ecclestone’un da katılacağı bir törenle atılacağı duyurulmuştur. Anlaşmaya göre pist en geç 31 Mart 2005’te yarış yapılacak halde teslim edilecek ve Türkiye, 2005 yılından itibaren Formula 1 takviminde yer alacaktır. Formula 1 yatırımının 3,5 yılda geri dönmesi beklendiği de bu toplantıda dile getirilmiştir.²¹⁹

Arazi ile ilgili sıkıntıları çözmek üzere yapıldığı söylenen yasal değişikliklerle ilgili olarak Formula 1 konusunun “hassasiyetini” bakanlara aktardıklarını ve arazinin turizm alanı olmasını istediklerini belirten İTO başkanı şöyle diyor: “Bunun üzerine Turizm Bakanlığı, Turizm Teşvik Kanunu’nda değişiklik yaparak, birden fazla belediyenin hak iddia ettiği arazilerde ruhsat verme izni Turizm Bakanlığı’na geçmiş oldu. Kanundaki bu değişiklik 1 Ağustos’ta Resmi Gazete’de yayınlandı.”²²⁰

Neoliberal kentleşme pratikleri içerisinde devlet-sermaye ilişkisine dair önemli bir örnek teşkil ettiğini düşündüğüm bu duruma İTO başkanının ruhsat ile ilgili sorunlarda sona yaklaştıklarını ve Formula 1 projesinin temelinin 10 Eylül 2003’de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından atılacağını belirtmesi aynı zamanda arazinin altyapı çalışmalarını Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın üstlenmesi ve yukarıda bahsedilen yasa ve plan baypasları ile ilgili açıklamaları bu karmaşık ilişkiler ağını billurlaştırmaktadır. 10 Eylül 2003 tarihinde Başbakan Recep Tayyip

²¹⁸ “Yağmacılar Cirit Atıyor Formula 1 Ruhsat Gözlüyor,” *Hürriyet*, 8 Ağustos 2003.

²¹⁹ *F1 Türkiye için Resmi Start Verildi*, (NTVMSNBC Spor, 29 Ağustos 2003, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/229941.asp>).

²²⁰ “Yağmacılar Cirit Atıyor Formula 1 Ruhsat Gözlüyor.”

Erdoğan ve Bernie Ecclestone da yer aldığı bir törenle “ruhsatı olmayan” pistin temelleri atılmıştır.

3. 3. FORMULA 1 VE AKFIRAT’TA KENTSEL DÖNÜŞÜM

3. 3. 1. Akfırat’ın İdari ve Mekânsal Yapısı

Akfırat, coğrafi konum olarak İstanbul’un İzmit sınırında yer alan ve bağlı olduğu Tuzla ilçesinin 19 km kuzeyinde; 5.280 hektar arazi üzerine kurulmuş olan bir beledir. Bölge, engebeli bir arazi yapısına sahip olup, 1800 hektarlık kısmı makilik ve yer yer de ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Yerleşik ve gelişme alanları 3.547 hektar olan beldenin, deniz seviyesinden yüksekliği ise ortalama 250 metredir. Doğusunda Kadıllı ve Balçık köyleri, güneybatısında Tuzla ilçesi ve Orhanlı Beldesi, batısında Kurnaköy, kuzeyinde ise Ballica ile Göçbeyli köyleri bulunmaktadır. Fırat ve Tepeören olmak üzere iki mahalleden oluşan beldenin nüfusu, yaklaşık 13 bin kişidir.²²¹ Ömerli Havzası’nın güneydoğusunda yer alan beldenin kuzeyinde “İstanbul Park” tesisleri bulunmaktadır.

Bölge halkının çoğunluğu çevre ilçelerin merkezlerinde ve organize sanayi bölgelerinde çalışmaktadır ve bölgede hizmet sektörü gelişmemiştir. Tepeören mahallesinde ise başlıca geçim kaynağı tarım olmakla birlikte hayvancılıkla da uğraşmakta, ayrıca bu alanda küçük ölçekli atölye-sanayi alanları bulunmaktadır.²²²

²²¹ Akfırat Belediyesi, www.akfirat.bel.tr.

²²² Dursun Zafer Şeker, Füsün Balık Şanlı ve Nebiye Musaoğlu, “Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları” (İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul, 13-15 Eylül 2007), s. 499.

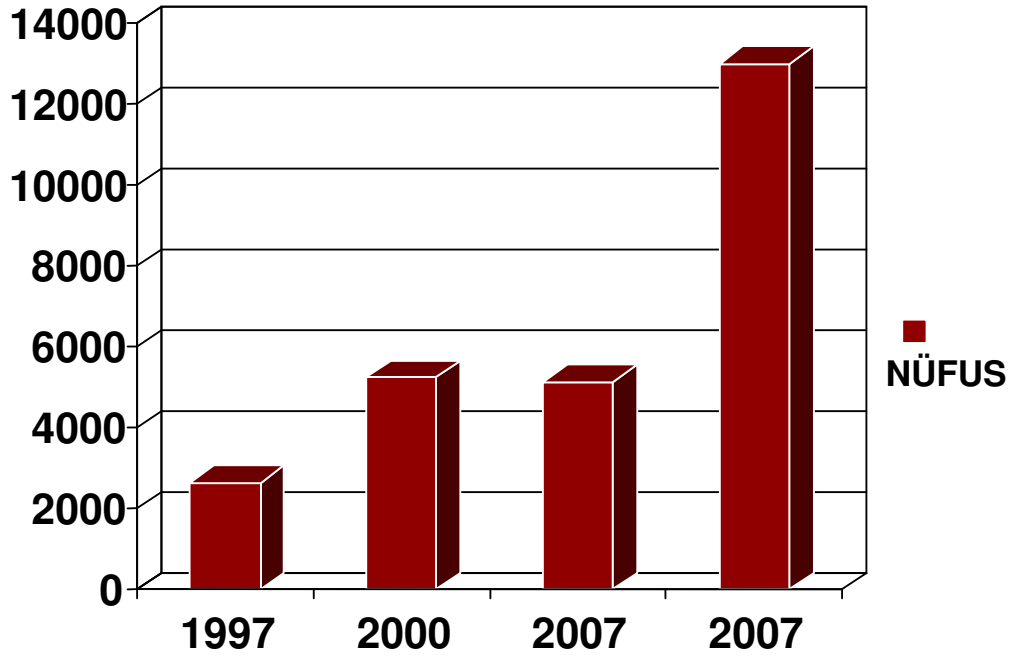

Harita 9: Ömerli Barajı ve Akfırat'ın Konumu²²³

Arazisi Tepeören köylülerinden satın alınarak 1978 yılında kooperatif niteliğinde Kartal'a bağlı bir mahalle olarak kurulan Akfırat, Daha mahalle konumundayken mevzi imar planları 1982 yılında yapılarak Türkiye'nin ilk planlı mahallesi olma özelliğini kazanmıştır. 1987 yılında İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut döneminde bölgeye Akfırat ismi verilerek bu mahalle, köy statüsü kazanmış, 1988 yılında ise Pendik ilçe statüsüne kavuşunca, bu ilçeye bağlı köy statüsü devam etmiştir. Ancak 1992 yılında Tuzla ilçe olunca Akfırat da Tuzla'ya bağlanmış ve köy statüsü bu dönemde de devam etmiştir. 1998 yılında "belde belediyesi" olma hakkı kazanmasına rağmen 1999 yılı yerel seçimlerine kadar köy tüzel kişiliği statüsünü sürdüren Akfırat 1999 yılında "belde belediyesi" olurken, beldenin katıldığı İlk yerel seçimlerde ANAP'tan Tali Kut belediye başkanı seçilmiştir. 2004 Yerel Seçimlerinde AKP'den Hilmi Yıldız belediye başkanı olarak Akfırat'ta göreve

²²³"Formula 1 Flora 0," (İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği, 2004).

gelirken, 2008’de değişen yasa ile birlikte²²⁴ Akfırat Tuzla’ya bağlanarak ilk kademe belediyesi statüsü mahalle olarak değiştirilmiştir.²²⁵

Kaynak: TÜİK

Akfırat’ın nüfus değişim tablosuna baktığımızda ise 2007 yılı bölgedeki ani nüfus artışı bakımından göze çarpmaktadır. Formula 1 etkinliğinin bölgede yer seçimi ile artan emlak değerleri ve inşa edilen birçok konut nüfus artışında kendini göstermiştir. Tabloda yer alan nüfusa ilişkin rakamlarda dikkate alınması gereken diğer ayrıntılar ise şöyle sıralanabilir: 1997 yılında Tepeören köyü, Akfırat Beldesi’ne bağlı değildir. Akfırat da köy statüsündedir ve nüfusu 2656 olarak kayıtlara geçmiştir; 2000 yılında Akfırat “belde belediyesi” olmuştur ve nüfusunun 5140 olduğu belirlenmiştir; 2007 yılına gelindiğinde ise adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre Akfırat’ın nüfusu 5133’tür. Ancak bu tarihte Akfırat Belediyesi’nden öğrenilen nüfus 12.370’dir; 2008 yılına ait çeşitli yayınlarda Akfırat’ın nüfusunun 20.000’lere ulaştığından bahsedilmektedir.

²²⁴ TBMM, “5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,” (2008).

²²⁵ “Hizmete Devam,” *Yeni Asya*, 11 Nisan 2006.

3. 3. 2. Formula 1 Projesi Öncesi Akfırat'ta Rant Savaşları

Akfırat 2003 yılı Ocak ayında “şeriat köyü”²²⁶ “İslam köyü”²²⁷ tanımlamalarıyla gazete haberlerine konu olmuştur. Daha önce Akfırat Beldesi'nin kuruluş sürecinde 1980'li yıllarda kooperatif niteliğinde Kartal'a bağlı bir mahalle olarak bahsettiğimiz şimdiki Akfırat Beldesi, Tepeören köylülerinden satın alınan araziler üzerinde yapılaşmaya başlamış, beldenin 2003 yılı başında jandarma operasyonu ile tekrar gündeme gelmesiyle de Akfırat üzerine 80'li yıllara dayanan beldenin kuruluş süreci ile ilgili bilgiler açıklık kazanmıştır. Bu haberlere göre Kasımpaşa'da “edep grubu” adı altında bir cemaat oluşturan Yaşar Yılmaz, o tarihteki ismi “Mustafa Kemal Mahallesi” olan (diğer bir gazete haberine göre “Gazi Mustafa Kemal Paşa Mahallesi”)²²⁸ Akfırat'a gelerek geniş araziler satın almıştır. 1980 yılında “Edep Cumhuriyeti”²²⁹ kooperatifini kuran Yaşar Yılmaz, yaptığı iki katlı evleri müritlerine satmış, Mustafa Kemal köyünün isminin de Yılmaz'ın hocası Mekkeli Osman Hacı Akfırat'ın (diğer habere göre Medineli Hacı Osman Akfırat)²²⁹ ismini alarak belde olduğu ifade edilmiştir.²³⁰ Kooperatifin kurulduğu alan da bugünkü Fırat Mahallesi'dir.²³¹

2004 yılı yerel seçimlerinde Ak Parti'den aday olan Hilmi Yıldız'ın %96 oy ile belediye başkanı seçilmesi ve belediye gelirinin 4 yılda 150 bin YTL den 24,5 milyon YTL ye çıktığı belde yönetiminin arkasında da Edep tarikatının etkisinin olduğu söylenmiştir.²³² Aynı zamanda asıl görevi öğretmenlik olan Hilmi Yıldız'ın da olayların içinde olduğu, tarikattan şikâyetçi olan kişilerin ifadelerinde yer almıştır. Örneğin 9 yaşından itibaren babasının Edep tarikatına katılması ile yaşamı Şeyh Yaşar Yılmaz'ın kurallarına göre geçen Hülya Altıntaş ifadelerinde sekiz yıllık zorunlu eğitime geçildiği zaman şimdiki belediye başkanı Hilmi Yıldız'ın o tarihlerde okul müdürü olduğunu ve kız çocuklarının sekiz yıl okumaması için üçüncü, dördüncü sınıfta onları okulu bitirmiş gibi gösterdiğini iddia etmiştir. Altıntaş, kendi kızlarını da tarikatın talimatıyla okuldan aldıklarını ve Yaşar Yılmaz'ın kızlarını daha 15 yaşındayken, hiç görmedikleri, tanımadıkları 29 yaşında

²²⁶ “Akfırat'ta çok ‘Şeyhler’ Oluyor,” *Milliyet*, 21 Ocak 2003.

²²⁷ “F1 Beldesine Şeyh mi Hâkim?,” *Radikal*, 6 Ocak 2007.

²²⁸ “Akfırat'ta Şeyh Korkusu,” *Radikal*, 21 Ocak 2003.

²²⁹ Agy.; “F1 Beldesine Şeyh mi Hâkim?”

²³⁰ “Akfırat'ta çok ‘Şeyhler’ Oluyor.”

²³¹ “F1 Beldesine Şeyh mi Hâkim?”

²³² Agy.

biriyle evlendirdiğini ifadelerine eklemiştir.²³³ Bu olayları takiben Belediye Başkanı Hilmi Yıldız, görev yaptığı okulda 3.sınıftaki kız öğrencileri ilkokuldan mezun ettiği gerekçesiyle görevden alınmış ve mahkeme kararıyla meslekten men edilmiştir. Akfırat Belediye Başkanı Hilmi Yıldız bu operasyondan bir yıl sonra talihi döndürülen beldeden bahsederken, geçmişe hiç değinmek istemediğini belirtiyor. Yıldız, "Formula 1 benim projemdi. Motor sporları, araba ve hız hastasıyım! Göreve geldikten kısa bir süre sonra bu konu gündeme gelince çok sevindim. Gökte aradığımı yerde buldum" diyor²³⁴ ve konuyla ilgili sorulara ise şöyle yanıt veriyor:

Akfırat'ı İstanbul'un Monaco'su yapacağım [...] Şu an burada tarikat yok. Kim bulursa görevden istifa edeceğim. Öğretmenlik yaptığım zamanlarda da şahit olmadım. [...] İnsanlar "Buranın çağ atlaması lazım, burada o kafalardaki önyargılardan silecek, entelektüel çalışmalarda önümüzü açacak biri lazım. O da sende var" dedi. Çünkü burada 200 haneli köy varken ben 30 derslikli okul yaptım. Ben çok radikal adamımdır. Bana iki kere baskı yapıldığı zaman bütün medyayı çağırır, ortahğı ayağa kaldırırm. Ben devrimci ruha sahip bir insanım.²³⁵

Bu gelişmelerin ardından 2008 yılında Belediye Başkanı Hilmi Yıldız beldede yaptığı imar yolsuzlukları sonucu görevden alınıyor ve partisinden de ihraç ediliyor.

Coğrafi konum olarak Orhanlı ve Akfırat belde belediyelerinin arasında konumlanmış olan ve bölgenin en eski yerleşim alanı olan Tepeören Mahallesi son yasal değişikliğe kadar (Akfırat Tuzla'nın mahallesi olana kadar) Akfırat belediyesine bağlı iki mahalleden biridir. Akfırat Belediyesi'ne bağlı bulunan Fırat ve Tepeören Mahalleleri Formula 1 yarışlarının yer seçiminin arkasından önemli ve hızlı dönüşümlerin yaşandığı mahalleler haline gelmiştir. Aslında bu iki mahallenin, etkinliğin bölgeye girişinden önce var olan temel yapılarında önemli bir değişiklik olmasa da bu küçük iki mahallenin etrafında bulunan geniş arazilerde önemli dönüşümlerin yaşandığı söylenebilir. Arazi tapularında hızlı el değiştirmelerin yaşandığı, lüks ve korunaklı sitelerin konumlandığı ve "villalar bölgesi" olarak adlandırılan alanın ortaya çıktığı, Ömerli Havza koruma sınırları içinde yaşanan ve yasallığı sorgulanacak farklı boyutta birçok değişimin yaşandığı bölgede, saydığımız ve daha sonra detaylı bir biçimde incelenecek başlıkların öncesinde, Tepeören mahallesi üzerinden, iki belde belediyesi arasında gelişen önemli bir rant savaşına dikkat çekmek önemlidir. Bu olay, uluslararası organizasyonlardan biri olan Formula 1'in bölgeye girişi ve kentsel toprağın değer kazanması ile birlikte değişen yeni

²³³ Agy.

²³⁴ "Formula'nın Şampiyonu Şimdiden Belli: Akfırat," *Radikal*, 5 Ağustos 2005.

²³⁵ "F1 Beldesine Şeyh mi Hâkim?"

yönetişimci belediyeçiliğin karakteristik özelliklerinin görülebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Öncelikle, Orhanlı ve Akfırat 1999 yerel seçimleri ile birlikte belde belediyesi olmuşlardır. En son yasal düzenlemeyle mahalle olmadan önce Orhanlı Belediyesi'ne bağlı 5 mahalle (Anadolu Mahallesi, Fatih Mahallesi, Merkez Mahallesi, Mescit Mahallesi ve Orta Mahalle) Akfırat Belediyesi'ne bağlı ise 2 mahalle (Tepeören ve Fırat mahalleleri) bulunmaktaydı.²³⁶

Ancak 1999 yılında Orhanlı ve Akfırat belde belediyesi olduktan ve yeni başkanları göreve geldikten sonra 2000 yılı itibarıyla iki belediye sınırları arasında kalan Tepeören köyü üzerinden, köyün iki belediye arasındaki paylaşım savaşı da başlamıştır (İlk başta, TEM yolunun kuzeyi "Akfırat," güneyi ise "Orhanlı" olmak üzere iki belde belediyesine ayrılırken, "Tepeören" köy olarak kalmıştır). Bu tarih aynı zamanda Formula 1'in Türkiye'ye getirilmesine ilişkin düşüncelerin basına yansıdığı tarihtir. 3 yıl süren yasal sürecin genel hatlarından bahsettikten sonra, kentsel toprak rantının yerel yönetimler için anlamının nasıl değiştiği daha net görülebilir hale gelecektir. Çünkü bu hukuki mücadele, aktörler, mahallenin el değiştirme süreci, kentsel toprak üzerinde hem sermaye-devlet-yerel yönetim ilişkisini hem de bu ilişkinin daha önce üzerinde durduğumuz neoliberal şehircilik şemsiyesi altında nasıl yerine oturduğunu gösterecektir.

1999 yılı depreminden sonra zeminin sağlam olduğu gerekçesiyle konut için kent dışı alanlara yönelim çeşitli pazarlama stratejileri ile birlikte ve kentsel dönüşüm süreçlerini meşrulaştırıcı bir nedeni de içine alarak artmıştır. Ama lüks konut vb. inşaatların orman alanları ve su kaynaklarına yakın, sağlam zemine sahip olduğu belirtilen kentin çeperine doğru yayılmasının tek gerekçesinin deprem olduğu söylenemez. Burada ikinci önemli nokta 1999-2000 yıllarında Orhanlı ve Akfırat'ın belde belediyesi olmalarıdır. Bu şu açıdan önem taşımaktadır: 2004 yılına kadar 3030 Sayılı Belediye Yasası yürürlükte kalmıştır. Bu yasaya belde belediyeleri dahil değildir. Bu yüzden de belde belediyelerindeki İmar Planları 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 8. maddesine göre belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe girerken, İBB'nin bu alanlarda yetkisi bulunmamaktadır.

²³⁶ Orhanlı Belediyesi, www.orhanli.bel.tr.

Ancak 2004 yılında, Kadir Topbaş'ın belediye başkanı olduğu dönemde 5216 Sayılı Belediye Kanunu 3030 Sayılı Kanun'un yerini almış ve bu yeni yasayla İBB'nin sınırları 1864 km²'den 5343 km²'ye çıkarak yetki alanı il sınırlarına kadar genişlemiştir.

Yasaya göre ilk kademe belediyeleri, Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir ilçe belediyeleriyle aynı yetki, imtiyaz ve sorumluluklara sahip belediyeler olarak tanımlanmıştır (Madde 3, d Bendi). Yasanın İBB'nin imar denetim yetkisi başlıklı bölümüne baktığımızda ise Büyükşehir Belediyesi'nin artık ilçe ve ilk kademe belediyelerinin imar uygulamalarını denetlemeye yetkili kılındığını görülmektedir (Madde 11).

2004 yılındaki Belediye Yasası öncesinde, yani 3030 Sayılı Belediye Kanunu'na göre daha önce belirtildiği gibi belde belediyeleri, Belediye Yasası kapsamı dışında ve İmar Kanunu'nun 8. Maddesine tabiydiler. 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu kapsamı içinde kalan belediye ve mücavir alan sınırları içinde yapılan imar planları bu kanunun 6. Maddesi a Bendi ve 14. Maddesi hükümleri gereğince İBB tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Belde belediyeleri ise 3030 Sayılı Kanun'un kapsamı dışında kaldığından, yapılan planlar 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 8. Maddesi gereğince Belediye Meclisi'nce onaylanarak yürürlüğe girmektedir.²³⁷ 8. Madde, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nâzım ve uygulama imar planlarının ilgili belediyelerce yapılabileceğini veya yaptırılabilceğini, planların belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe girebileceğini ifade etmektedir. Son olarak da bu planların onay tarihinden itibaren belediye başkanlığınca tespit edilen ilan yerlerinde bir ay süre ile ilan edileceği bilgisi verilmiştir.²³⁸

Özetleyecek olursak, 2004 yılına kadar Köy İşleri, Turizm ve Orman Bakanlığı, valilik, belde belediyesi, ilçe belediyesi, İBB bu bölgedeki idari ve hukuki yapıda söz sahibi olmuş, belde belediyesi olmasıyla imara açılan alanlar denetimden uzak kalarak yapılaşma fırsatı bulmuştur.²³⁹

Yasal süreçte yaşanan değişimden sonra şu an Akfırat Belediyesi'nin iki mahallesinden biri olan Tepeören, 2000 yılında henüz köy statüsündedir. Aynı zamanda bölgede imara açılmamış önemli bir arazi stoku bulunmaktadır. 2000 yılı

²³⁷ Tuba İnal Çekiç ve Ferhan Gezici, "İstanbul Metropolitan Kent Çeperindeki Yeni Kullanıcılar: Lüks Konut Alanları," *Kent Gündemi*, no. 6 (2004).

²³⁸ TBMM, "3194 Sayılı İmar Kanunu," (1985), Madde 8.

²³⁹ Daniş ve Pérouse, "Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları," s. 92.

ANAP dönemi Orhanlı Belediyesi, Bayındırlık Bakanlığı'na başvurarak köyü mücavir sahası içine almış ve bu dönemde Tepeören'de büyük miktarda arazi el değiştirmiştir. Orhanlı Belediyesi bölgede imar planı olmamasına rağmen mevzii imar planlarını onaylamaya başlamıştır. Tepeörenliler, 20 Haziran 2000'de yapılan referandumda yüzde 87'lik oranla Akfırat'a bağlanmak istediklerini ortaya koyarken, İstanbul Valiliği ve İçişleri Bakanlığı'nın onayından sonra Danıştay Birinci Dairesi, Tepeören'in Akfırat Belediyesi'ne mahalle olarak alınmasına karar vermiştir.²⁴⁰ Bu süreç sonunda ilgili karar 25 Aralık 2000'de *Resmi Gazete*'de yayımlanırken, Orhanlı Belediyesi, Tepeören'in Akfırat'a bağlanmasına ilişkin kararı bozmak için İstanbul 5. İdare Mahkemesi'nde yürütmeyi durdurma davası açmıştır. Mahkeme, başvuruyu kabul ederek yürütmeyi durdurmuş ve karar üzerine, imar verme yetkisi tekrar Orhanlı Belediyesi'ne geçmiştir. Danıştay ise daha sonra Bölge İdare Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararı vermeye yetkisi olmadığını karara bağlamıştır. Bu süreçte Danıştay 8. Dairesi, Tepeören'in Akfırat'a bağlanması hakkında yürütmeyi durdurma kararı verip kararın gerekçesinde de Tepeören Köyü ile bağlandığı Akfırat arasında kanunen 2 bin 500 metre mesafe bulunması gerekirken uzaklığın 2 bin 567 metre olduğu ve yerel kamu hizmetlerinin götürülmesi bakımından da kamu yararı bulunmadığını belirtmiştir.²⁴¹ Bu 2003'teki son durumdur.

Sonuç olarak bir köy, iki belediye arasında 3 yıl boyunca 5 defa el değiştirmiştir. Arazilerin değerlendirilmesi, tapuların el değiştirmesi ve Formula 1'in bölgeye girişi, bütün bu süreçlerin tarihleri ve etkileri üst üste konulduğunda ortaya net bir tablo çıkacaktır. Ama şunu söylemek gerekir ki bölgedeki rantın ve arsa spekülasyonunun ortaya çıkışı sadece Formula 1 etkinliği ile olmamıştır. Yasal imar boşluklarının varlığı, Formula 1'in bölgeye gelişinden önce Sabiha Gökçen Havalimanı'nın inşası ve Kurtköy'ün konut alanı olarak yükselişi Akfırat'ın da keşfedilmesine ve geniş yatırım alanı olarak görülmesine neden olmuştur. Ama öte yandan Formula 1 etkinliği ile ilgili olarak siyasiler tarafından erken dönem alınmış kararların büyük sermayedarlar tarafından biliniyor olmasına ilişkin sebebin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

²⁴⁰ "Rantın adı Akfırat," *Yeni Şafak*, 21 Ocak 2003.

²⁴¹ "2 Belde Rant Yüzünden Köyü Paylaşamıyor," *Zaman*, 26 Temmuz 2003.

Tuzla Asliye Hukuk Mahkemesi Akfırat Belediyesi'nin açtığı dava sonucunda, 2005 yılı Nisan ayında "Akfırat Beldesi'nin dışında Formula 1 pistinin hiçbir ilçe ve beldeye sınır olmadığı, pistin tamamının Akfırat belgesi sınırları içerisinde kaldığı, dolayısı ile pistin bir başka ilçe, belde ya da mahalle adıyla anılamayacağı"ni karara bağlanmıştır.²⁴²

3. 3. 3. Formula 1 Pisti Arazisinin Tarihi

Formula 1 pistini içine alan İstanbul Park kompleksinin yapıldığı arazi tapu sicil kayıtlarına göre Hazinedar Sadri Ali Mehmet Süheyl Vakfı'na ait olsa da arazinin sahiplik ve kullanım hakkı durumu ile ilgili hukuki sürecin 2003 yılı öncesinde bir dizi davayı içerdiği görülmektedir. Bu sebeple arazinin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Formula 1 İstanbul A.Ş.'ye tahsis edilmesinin, süreç içerisinde giderek artan sorunların başlangıç noktası değil mevcut sorunların devamı niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Söz konusu arazinin sahibi olarak görünen vakıf Osmanlı döneminde kurulmuş olan vakıflardan biridir. Mütevelliler arasındaki birtakım problemler nedeniyle yönetim durumunda oluşan belirsizlikler (vakfa 10 sene müteveli tayini yapılmaması) vakfa devlet tarafından el konulmasına neden olmuş ancak vakfın İstanbul'da ve ABD'de yaşayan muhataplarının bulunması dikkate alınmamıştır.

Vakıflar Kanunu'na göre vakfın yönetimi vakfeden kişinin evlatlarına bırakıldığı için vakıf, mülhak vakıf tanımı içerisine girmektedir. Mülhak vakıflarda da gelirlerin ya da işlerin yönetiminin tamamen vakıf evlatlarınca ve vakıf senedi çerçevesinde yapıldığı bilinmektedir. Mülhak vakıfların kanunen ve fiilen hizmetlerini yerine getirmediğinin saptandığı durumlarda ise Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıf yönetimine el koyma hakkına sahiptir. Yani vakıf bu gibi durumlarda mazbataya alınmış olmakta ve gelirlerden pay alabildiği halde yönetime karışmamakta²⁴³ böylece vakıf devlet idaresine geçmiş olmaktadır. Mehmet Süheyl Efendi Vakfı da ilki 1963, ikincisi de 1984 yılında olmak üzere farklı sebeplerden ötürü mazbataya alınmış, son olarak 2002 yılında vakıf ailesinin en büyük evladı Dr. Naci Yıldızalp tarafından vakfın mazbutiyetine itiraz edilmiştir. 5. İdare Mahkemesi tarafından itiraz

²⁴² "Formula 1'in Akfırat'a Olduğu Mahkeme Kararıyla Tescillendi," *Zaman*, 13 Nisan 2005.

²⁴³ TBMM, "4690 Sayılı Vakıflar Kanunu," (2001), Selçuk Uysal, "Vakıf Mirasına Formula 1 Kondu," *Aksiyon*, 11 Temmuz 2005.

yerinde görülüp mazbuciyet kararı 25 Mart 2004'te iptal edilerek vakfın mütevelliliği Dr. Naci Yıldızalp'e verilmiştir.²⁴⁴

Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde olan parsellerin, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin tarafından 24.04.2003 gün ve 1746 sayılı olurla, 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu uyarınca ve 20 yıl süreyle "Formula 1 Yatırım A.Ş."ye yap-işlet-devret yöntemiyle kiraya verilmiştir.²⁴⁵ Formula 1 pistinin ruhsat durumuna baktığımızda ise Akfırat Belediyesi tarafından 29.11.2004 tarihinde söz konusu pistin ruhsata bağlandığı görülmektedir.²⁴⁶

Formula İstanbul yatırım A.Ş.'ne ait "Formula İstanbul Otomobil ve Diğer Motorlu Araçlar Spor ve Yarışma Alanları Yapımı" projesine valilik oluru ile "ÇED gerekli değildir kararı" verilmiştir. Belgeyi veren kurum T.C. İstanbul Valiliği Çevre ve Orman İl Müdürlüğü olup belgenin karar tarihi 05.12.2003'tür.

Çevresel etki değerlendirmesi yönetmeliği (06.06.2002 tarih ve 24777 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir) Madde 4, c Bendinde "Çevresel Etki Değerlendirmesi" (ÇED),

Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalarını ifade eder²⁴⁷

şeklinde tanımlanmıştır. Oysa Ömerli Havzası gibi ekolojik açıdan İstanbul için önemi tartışılmayacak nitelikteki bu alan için ÇED gerekli değildir belgesi verilmiştir.

Bu belge 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu uyarınca, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 31.10.2003 tarihinde verilmiştir. Belgede yatırımın türü "özel tesis" olarak, belge sahibi de "Formula 1 İstanbul Yatırım A.Ş." olarak belirtilmiş, belgede tesisin kapasitesi 120 kişilik çok amaçlı salon, 100 kişilik 2 adet konferans salonu, 800 kişilik konferans salonu, yönetim ofisleri, 400 kişilik 4 adet 1. sınıf lokanta, 3000 kişilik yemekli seyir terası, Formula 1 yarış pisti, go-cart pisti, helikopter pisti (8 adet), çevre ve servis yolları, 11.000 araçlık otopark, 20.000 kişilik

²⁴⁴ Uysal, "Vakıf Mirasına Formula 1 Kondu." Formula 1 alanı parsel bilgileri için, bkz. Ek 3.

²⁴⁵ "CHP İzmir Milletvekili Erdal Kardemir'in Basın Açıklaması ve Soru Önergesi," Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi (İstanbul: 2004).

²⁴⁶ "Akfırat Belediyesi: Formula 1 Pistinin Ruhsat Sorunu Yok," *Zaman*, 16 Şubat 2005.

²⁴⁷ Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği," (2003).

ana tribün, 85.550 kişilik geçici tribünler, araç bakım ve servis alanları, acil yardım ve sağlık merkezi ve yarış kontrol merkezi alanları olarak gösterilmiştir.

Bölgeyle ilgili olarak 13 Mayıs 2004 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayınlanan 2004/7214 Sayılı 28.04.2004 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca kabul edilen "İstanbul Tuzla Akfırat Tepeören Turizm Merkezi" kararı mevcuttur. Alan 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu'na göre "turizm merkezi" ilan edilmiştir.

Bir bölgenin turizm bölgesi olarak ilan edilmesi için Turizm Bakanlığı'nın önerisi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı gerekmektedir. Formula 1'in yapıldığı bölge "turizm bölgesi" ilan edildiğinde Bayındırlık Bakanlığı yol, su ve elektrik gibi yatırımlarda bölgeye öncelik ve bölgedeki yatırımcılara "gizli destek" olarak adlandırılan genel imar hükümlerinden bağımsızlık tanımaktadır. Bu durum aynı zamanda uygulamalarda da birtakım esnekliklerin önünü açmaktadır. Örneğin bir alanın turizm bölgesi ilan edilmesi durumunda inşa edilen yapılarda bölgenin genel yapısından bağımsız olarak yüksek kat çıkmada serbestlik sağlanabildiği gibi genel imar planlarına uyulması gerekliliği de ortadan kalkmaktadır. Ayrıca atık su ve elektrik kullanımında yatırımcılara özel tarife uygulanmakta ve en önemli teşviğin de vergi sürecinde devreye girmesiyle bölgeye yatırım yapan işadamları, yatırım tutarının tamamını kurumlar vergisinden düşebilmektedirler. Bu durumda da yaptıkları tek şey stopaj ödemekle sınırlandırılmıştır.²⁴⁸

3. 4. AKFIRAT'TA YENİ BELEDİYECİLİK VE FORMULA 1'İN MEKÂNSAL, EKONOMİK VE EKOLOJİK ETKİLERİ

3. 4. 1. "Elit" Bir Tabakanın Etkinliği Olarak Formula 1 ve Yeni Belediyecilik Anlayışı: "İstanbul Park'ın Belediyesi"

Tüketim alışkanlıklarının markalar dünyasının hâkimiyeti altında çeşitlendiği günümüzde Formula 1 yarışları da temsil ettiği değerler ile çoğunluğunu yüksek gelir gruplarının oluşturduğu bir tüketici kitleye sahiptir. Bu gruplar, TV aracılığıyla 150'ye yakın ülkede canlı olarak yayımlanan Formula 1 yarışlarının izleyicilerinden farklı olarak, organizasyona yapıldığı ülkede katılma imkânı bulabilenlerdir. Küreselleşme kavramının kapsadığı değerler olarak hız, yarışmacılık, çabukluk, güç,

²⁴⁸ "Manşetin Sırrı," *Sabah*, 17 Ağustos 2003, TBMM, "2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu," (1982).

para, teknoloji, şöhret aynı zamanda Formula 1'in de tüketimi prestij sağlayan bir marka olarak inşasını gerçekleştiren değerlerdir.²⁴⁹

Şatafatlı açılış ve kapanış törenleri, bu törenlere katılan politikacı ve ünlülerin görüntüleri, büyük ölçekli etkinliklerin içerik ve kapsamlarına göre dünya ülkelerinde de naklen yayınlanır. Örneğin ilk kez düzenlenen yarışlarda Türkiye Grand Prix'sini kazanan kişiye birincilik kupası Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, ikincilik kupası ise İBB Başkanı Kadir Topbaş tarafından verilmiştir.²⁵⁰ Daha sonraki yarışlarda ise birinciye kupasını Cumhurbaşkanı Abdullah Gül vermiştir. Etkinlikler bu yolla birer gösteriye dönüşürken, gösterinin aktörleri ve etkinliklerin sponsorları reklam sektörünün tüm olanaklarını kullanarak sahne alırlar. Ünlü markalar, etkinliklerin aktörleri ve tüketicileri Formula 1 arabalarının birer reklam panosuna dönüşmesi gibi hareketli reklam panoları olarak gösterinin bir parçası olurlar.²⁵¹

İstanbul'un Formula 1 aracılığı ile tanıtımı ve etkinliğin festivalleştirilmesinin de “Doğu-Batı sentezini” ön plana çıkartma amacıyla düzenlenen çeşitli “yerel” organizasyonlarla sağlandığını söyleyebiliriz. Örneğin 2005 yarışları öncesinde Türk yıldızları olarak adlandırılan Formula 16 uçakları gösteri yaparken, yarış öncesinde İstiklal Marşı da sanatçı Sertap Erener tarafından okunmuş ve aynı zamanda Anadolu Ateşi isimli dans topluluğu da yarış öncesi gösteri yapmıştır.²⁵²

Ayrıca yerli ve yabancı ünlü sanatçıların da etkinliğe katılımlarının haber yapılması, etkinliğin tanıtım ve festivalleştirilmesi aşamasında bir araç olarak kullanılmıştır. Bu yöntem aynı zamanda etkinliğin “seçkinliğine” vurgu yaparken sanatçılar aracılığı ile yarışlara hem maddi yetersizlikler nedeniyle katılamayan ya da bu spora özel bir önem atfetmeyen halkın da sempatisini ve desteğini kazanmayı amaçlıyor gibi görünmektedir.

Öte yandan yine Formula 1 yarışlarına ilgi duymayan ancak yerli ve yabancı ünlülerle aynı ortamı paylaşmayı bir fırsat olarak sunarak seyirci çekebilmek yine bu tür haberlerin bir diğer amacı olarak dikkat çekmektedir. Örneğin:

Formula 1 Grand Prix'i için dünya ve Türkiye'nin ünlü isimleri İstanbul Park pistine geldi. Dünyaca ünlü sinema yıldızları Bo Derek, Ursula Andress ve Mike Tyson'ın yanısıra, Kenan Doğulu, Gülben Ergen ve Mustafa Erdoğan gibi birçok ünlü isim

²⁴⁹ Hayri Kozanoğlu, Nurullah Gür ve Barış Alp Özden, *Neoliberalizmin Gerçek 100'ü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), s. 221.

²⁵⁰ “Kupayı Başbakan Verdi,” *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

²⁵¹ Iain Borden'dan aktaran, Yardımcı, *Kentsel Değişim ve Festivalizm*, s. 38.

²⁵² “Türk Yıldızları Sahnede,” *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

yarışları izledi. Beşiktaş'ın yıldız futbolcuları Ailton ile Cordoba da yarışı izleyenler arasındaydı.²⁵³

Bunun yanında etkinliğin dzenlendiği bōlgede yaşayan, etkinliğe katılımları maddi olanaksızlıklar, ilgi duymamaları veya etkinliğe katılan seyirci grupları ile aralarındaki tüketim kalıpları ve yaşam tarzlarına yönelik derin farklılıkların ortaya çıkardığı görünmez sosyal bariyerler etkinliğin sahipleri için sorunlu bir alan yaratır. Ev sahibi kent sakinlerinin büyük çoğunluğunun gözünde etkinliğin her anlamda meşruiyetinin sağlanmasına ve sahiplenilmesine büyük önem atfetildiği için, bu doğrultuda merkezi ve yerel yönetim tarafından hızla birtakım stratejiler üretilmeye çalışılmaktadır.

Örneğin, Akfırat Belediyesi tarafından Formula 1 etkinliğinin halk tarafından benimsenmesi ve öğrenilebilmesi amacıyla Formula 1 etkinliğinin tarihi ve oyunun kurallarını içeren bir kitapçık hazırlanmıştır. Eski Belediye Başkanı Hilmi Yıldız bu kitapçık içerisindeki giriş yazısında, kitabı vatandaşlarına sunmaya karar vermesinin nedenini beldede yaşayan ve bu spora merak saran, ancak kurallarını bilmeyen pek çok izleyicinin var olduğunu keşfetmesi olarak belirtmiştir. Formula 1 motor sporunun tam bir kurallar bütünü olduğu ifade eden Yıldız, “bilinçli seyirci” oluşturmanın kaçınılmaz olduğunun altını çizerken, bu spor dalının dünyada bir prestij unsuru, eğlence kültürünün gelişmesi ve “elit” bir topluluğun organizasyonu olarak görüldüğünü de vurgulamıştır.²⁵⁴

Yöneticilerin etkinlik alanlarından uzaklaştıramayacakları, “modernleştirme” sürecinden henüz geçmemiş kır-kentliler için de çözümleri yok değildir. Bu gruplar, etkinliklere festival havası veren geleneksel özellikleriyle (yerel kıyafetlerle yapılan halk oyunları, bölgeye özgü yeme-içme ürünlerinin satışı), yani yabancı katılımcılara samimi geleceği düşünölen kurmaca bir yerellik vurgusuyla etkinliğin parçası haline getirilmişlerdir. Geleneksel Türk kültürüne özgü bir unsur olarak misafirperverlik söylemi etkinlik yolu ile yeniden üretilirken, etkinliğin gerçek tüketici kesimi ile ev sahibi gruplar arasındaki sosyal farklılıklara da vurgu yapılmaktadır. Etkinliğin tüketicisi üst gelir gruplarından oluşan elit bir tabaka olarak tarif edilirken, etkinliğin ev sahibi yerel halkın da seçkin olamasa da geleneksel kimliğinde var olan misafirperverliği ve sıcakkanlılığı ile durduğu yeri bilerek üstüne düşen “misafir

²⁵³ “Ünlüler Geçidi,” *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

²⁵⁴ *Hızın Tarihsel Serüveni*, s. 6-7.

ağırlama” görevini layıkıyla yerine getireceği beklenmektedir. Eski Belediye Başkanı Hilmi Yıldız açıklamalarında bu beklentiye şöyle ifade etmiştir:

Türkiye gibi tanıtıma ihtiyaç duyan ve bu konuda büyük paralar harcayan ülkeler için, Formula 1 yarışları ideal bir reklam aracıdır. Bu nedenle önemli olan, ülkemizde yapılan Formula 1 organizasyonlarını kusursuz gerçekleştirmek ve özellikle gelecek yabancı turistleri Türk misafirperverliği ile karşılayıp uğurlamaktır. Formula 1 izleyicilerinin “etkin” ve “elit” bir tabaka olduğunu hesaba katarsak ülke turizmine yapacakları katkıyı tahmin etmek hiç de zor değil.²⁵⁵

Sonuç olarak Formula 1 sporunun gerçek sahipleri bu sporun ortaya çıkış ve uygulama biçiminde tanımlanmış, geriye kalan da “öteki” kitlelere bu sınıfsal farklılığın açıklanması olmuştur:

Türkiye’de son yıllarda motor sporlarına olan ilgi gözle görülür bir şekilde artmaktadır. Bunun nedeni iş ve evleri arasında sıkışıp kalan insanların hız, adrenalin ve sıra dışılık özelemlerini gidermek istekleri olarak yorumlanabilir. Yapılan araştırmalar da bu yorumu doğrular nitelikte motor sporlarına ilgi duyan asıl kesimin orta ve üst gelir düzeyindeki insanlar olduğunu ortaya koymaktadır.²⁵⁶

Yukarıda bahsettiğimiz misafirperverlik söylemine paralel olarak aynı zamanda etkinlik tesislerinin bulunduğu bölgede yaşayan “yerli halkımızı da önemsiyoruz” söylemi kendini göstermektedir. İstanbul Park’ın içine giremeyip tanıtım çadırında bedava çay eşliğinde yarışları izleme fırsatının sunulması da, turistlere karşı misafirperverlik (“Türk misafirperverliği”) gösterileri gibi “önemli” bir işin Akfırat’ın yerlisine yüklenmesi ve onların mobilize edilmesi olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken bir başka strateji de etkinliğin yerel yüklenicileri/sahipleri tarafından, bölge halkına, “buradaki artacak değeri,” “rantı,” fark edin mesajının verilmesidir. Etkinliğe ev sahipliği yapan bölge halkına benimsetilmek istenen etkinliği sahiplenin düşüncesinin alt metninde “değerlenen arazilerinizi büyük sermayeye satın ve kentin çeperlerinde kendi yaşam tarzınıza göre yeni konut alanlarına gidin” gibi bir mesajın yer aldığı söylemek de mümkündür.

Öte yandan kentin çeperinde kapalı-güvenlikli kasabaların oluşumu için inşaat şirketlerini alana çekmeye yönelik belediyecilik anlayışı, neoliberal şehirciliğin yerel yönetim anlayışının bir yüzünü oluştururken buna eşzamanlı olarak İstanbul örneğinde de görebileceğimiz gibi özellikle kentsel dönüşüm alanı ilan edilen diğer bazı kent alanlarında müdahaleci bir belediyecilik anlayışıyla da karşılaşırız. Kapalı sitelerin yaygınlaştığı alanlarda belediye ile ilişkiler site yönetimleri

²⁵⁵ Agy.

²⁵⁶ *Formula 1 Ekonomisi, Formula 1 Petrol Ofisi Türkiye Grand Prix.*

tarafından yürütülürken, belediye tüm kamu hizmetlerini bu özel alanların özel yönetimlerine ve güvenliklerine terk etmiş durumdadır. Bu sitelere ulaşım, altyapı gibi temel hizmetleri sağladıktan sonra kenara çekilebilmektedir. Örneğin eski Akfırat Belediye Başkanı Hilmi Yıldız şöyle diyor:

Yerel yönetimlerde bürokrasiyi neredeyse sıfıra indirdik. Bugün git, yarın gel felsefesini belediye lügatinden tamamen kaldırdık. Çünkü yatırımcı, bürokrasiden bıkmış durumda. Adam yatırımını yapacaksa, tüm kanuni işlemlerini tamamlamışsa neden yarın gel diyeyim ki? Düşünün, Formula 1 alternatif yollarını tamamlamışız, 2 yarıya ev sahipliği yapmışız, bu yolların yapım izni bize 1,5 yıl sonra geliyor. Bu vahim bir durum.²⁵⁷

Akfırat ve Göktürk örneklerinde²⁵⁸ de görülebileceği gibi bu belediyelerin bölgenin yerlisi düşük gelir gruplarına yönelik rutin belediyeçilik hizmetleri dışında ciddi bir çalışmaları yoktur. Vitrini düzenleyici faaliyetlerle yoğunluklu olarak alt gelir gruplarının oluşturduğu eski mahalle yerleşimlerine yönelik birtakım kısa vadeli çalışmalar yürütülmektedir. Bunlar da yine yeni belediyeçiliğin “sayılabilir” olarak faaliyetini gösterme anlayışı ve basılı belediye yayınlarıyla sınırlı kalmaktadır. Örneğin eski Akfırat Belediye Başkanı Hilmi Yıldız bu konuda şöyle diyor:

Öncelikle burada arazisi olan vatandaşlarımız inanılmaz bir kâr marjı yakaladı. Eskiden metrekaresini 5 dolara sattıkları yere, şimdi 100 dolar istiyorlar. Bütün tarlaları artık arsa niteliği kazandı. Türkiye'nin önde gelen şirketleri beldemizde büyük yatırımlar gerçekleştirdi, gerçekleştirmeye de devam ediyor. Formula 1 ve bölgemize yapılan yatırımlarla birlikte çeşitli iş imkânları doğdu. Bölgemize gelen yatırımcılara ilk şartımız, kuracakları fabrika ya da inşaat şantiyelerine alacakları elemanların beldemizden sağlanması oluyor. Bu yolla beldemizdeki 800 kişiye iş imkânı sağladık. Şu anda Akfırat'ta tek bir işsiz kişi varsa, yanıma gelsin. Çünkü yok. [...] Öğrencilerimiz lise bulamazken, üniversite kapımıza kadar geldi. Kadınlarımıza yönelik dikiş-nakiş, bilgisayar ve İngilizce kursları açarak eğitim seviyesini yükselttik. Bu kurslarımız herkese açık olarak şu an devam ediyor. Artık vatandaşlarımız Akfırat'ta oturmayı kendileri için bir ayrıcalık olarak görüyor.²⁵⁹

Burada belediye başkanının “kapımıza kadar geldi” dediği üniversite devlet üniversitesi değil, özel Okan Üniversitesi'dir. Ayrıca kaynağı belirtilmemiş, devamlılığı gözlemlenmemiş rakamlar “kamu yararı”nın ne kadar gözetildiği üzerine yalnızca altı boş bilgiler olarak kalmaktadır.

Diğer yandan kentsel dönüşüm alanlarındaki belediyeçilik mekanizmaları bu sistemin tersi bir şekilde insanların hayatlarının merkezinde, onlar adına karar veren, iyiyi, medeni olanı yaptığını ısrarla vurgulayan bir dille gündelik hayatın ortasında

²⁵⁷ “Bir Köyün Kent Olma Hikayesi ‘Akfırat’,” *Sektörel*, 31 Mart 2008.

²⁵⁸ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, “Emerging Spaces of Neoliberalism.”

²⁵⁹ “Bir Köyün Kent Olma Hikayesi ‘Akfırat’”

müdahaleci bir rolde karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁰ Küçükçekmece Belediyesi'nin Bezirgânbahçe toplu konutlarında yürüttüğü, Maltepe Belediyesi'nin Başbüyük, Gülsuyu, Gülsu Mahaleleri ve Fatih Belediyesi'nin Sulukule'de gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşüm projeleri bu belediyecilik anlayışının örnekleridir. Her biri kendi içinde farklı dinamikler ile ortaya çıkmış ve farklı direnişleri, deneyim biçimlerini yaratmış olsalar bile ortak yönleri olarak ifade edebileceğimiz nokta yerel yönetimlerin çoğu zaman merkezi yönetim ve özel sektörle işbirliği sonucu ortaya çıkan yeni belediyecilik faaliyetleri ve özelleştirilmeye çalışılan kent yönetimidir.

Sonuç olarak, Akfırat'ta belediye kendi varlığını ve hizmetlerini büyük ölçüde lüks konut alanları ve Formula 1 alanı üzerinden tanımlanmıştır. İBB'den daha ihtişamlı bir yapı olarak yükselen Akfırat Belediyesi binası da bunun bir göstergesi niteliğindedir. Çünkü Fırat ve Tepeören mahallerinin bu yatırımlardan ve hizmetlerden yararlandığına dair bir emare bulmak yol, ulaşım, çevre düzenleme hizmetlerine bakıldığında neredeyse yok denecek kadar az ya da göstermelik olarak tanımlanacak ölçüde yetersizdir.

Neoliberal dilin yerel yönetimlerde görünür hale gelmesi kentsel yönetim modelinin de dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Yerel yönetimler, geleneksel belediyecilik hizmetlerini belediyenin görev tanımında küçük ve önemsiz ayrıntılar olarak sınırlandıran yeni bir belediyecilik anlayışının üreticileri ve uygulayıcıları olmuşlardır. Daha önceki bölümlerde de üzerinde değinildiği gibi vizyon-misyon-katılım gibi anahtar kavramları içeren, yapılan kamusal hizmetlerden çok hizmetlere dair rakamlardan oluşturulmuş bir yeni bir belediyecilik dili kurulmuştur. Örneğin, Küçükçekmece Belediye Başkanı Aziz Yeniay "Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi" ile ilgili olarak katıldığı "16. Uluslararası Baucon Yapex-Yapı Malzemeleri, İnşaat Teknolojileri ve Yapı Yenileme Fuarı"nın açılışında yaptığı konuşmasında anlayışlarının farklı olduğunu dile getirip, yeni belediyecilik vizyonu ve kentsel dönüşüm projesiyle ilgili bilgi verirken, bir yandan da bu yeni söyleme ve dile iyi bir örnek vermiştir:

Eskiden belediyecilik denildiğinde yol, su, kaldırım hizmetlerini gerçekleştiren bir kamu kurumu anlaşılırken, günümüzde bu kavrama çok daha geniş bir anlam yüklendi. Belediyecilik kavramının içeriği değişti, artık vatandaşa bir müşteri gibi yaklaşan ve onun memnuniyetini en üst düzeyde tutan kurum yaklaşımı oluştu [...] Biz bu

²⁶⁰ Bartu-Candan ve Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism," Ayfer Bartu-Candan ve Biray Kolluoğlu, "Güvenlikçiye Güvenmeyenler: Kapalı Siteler ve Sosyal Tabakalaşma," (Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, İstanbul: 2008).

kapsamda önemli bir proje olan Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm projesini gerçekleştirdik.²⁶¹

Yeniay'ın konuşmasında da görüldüğü gibi yerel yönetimlerin asli görevleri artık eski belediyeçilik anlayışının kalıntıları ve belediyeler için bir yük olarak görülmekte, kenti pazarlayacak strateji ve kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi ise şirket gibi çalışmayı hedefleyen belediyelerin en önemli gelir kaynakları olarak yeni görev tanımlarının içeriğini oluşturmaktadır.

“Kamu kaynaklarının sınırsızca kullanımı hiçbir şeydir tanıtım ve prestij her şey” temalı, Akfırat Eski Belediye Başkanı Hilmi Yıldız'ın da, Başbakan Erdoğan gibi tekrarladığı bir söylem de göze çarpmaktadır. Çünkü burada üstü kapatılmaya çalışılan kamu yararı içermeyen bir projenin büyük kaynaklar aktararak yapıyor olmasına rağmen kamu yararınaymış gibi gösterilme çabasıdır. Çevre Düzeni Planı'nda, İstanbul'un içme suyunun önemli bir bölümünün sağlandığı Ömerli Barajı etrafındaki gecekondu yapılaşması, önüne geçilmesi gereken bir felaket olarak gösterilirken Formula 1 sebebiyle Akfırat-Kurtköy'ün gelişimi “cazibe merkezi” olarak ilan edilmelerinin yanında, bu bölgede gelişen lüks konut alanlarının doğal çevreye verdiği/vereceği tahribat yok sayılmaktadır. Çevre Düzeni Planı üzerinden de net bir şekilde görülebilen bu büyük çelişkinin arkasında sermaye-devlet arasındaki ilişkinin farklılaşması ve bunun hâkim kentsel dönüşüm söylemiyle birlikte planlama çalışmalarına ve yasalara etkisini görebiliriz.

Bir yandan yatırımcıları, yönetiminde bulunduğu ilçeye çekmek için şirketleşme mantığından süzölmüş stratejilerle çalışan belediyeler diğer yandan sosyal belediyeçilik söylemi ile neoliberal kentsel yönetim modeli içerisinde aynı anlayışın farklı mekânlarda, farklı yansımalarını göstermeye başlamışlardır. İşler bir sistem olarak sunulan sosyal belediyeçilik anlayışı gerçekte parti tabanını korumaya yönelik, sadaka kültürünü besleyen, sosyal patlamalarının önünü kesmeye yönelik “sus payı” olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede Akfırat Belediyesi'nin sosyal belediyeçilik olarak tarif ettiği alanda gerçekleştirdiği hizmetlere baktığımızda çok azı hayata geçmiş, ancak tamamı belediye tanıtım kitapçığında ve belediyenin internet sitesinde yer almış çalışmalarla karşılaşılmaktadır. Bölgenin demografik yapısıyla ilgili bir proje hazırlamak, anket çalışması yaptırarak işsiz sayısını, öğrenci sayısını, dul yetim sayısını, maddi

²⁶¹ “Küçükçekmece'nin Çehresi Değişti,” *Türkiye*, 31 Ekim 2008.

yardıma ihtiyaç duyan vatandaşların sayısını belirlemek, 5 bin aileye gıda ve kömür yardımında bulunmak, lise ve üniversite öğrencilerine burs vermek, 550 çocuğu “gösterişten uzak bir şekilde” sünnet ettirmek vb. çalışmalar, sosyal belediyeçilik faaliyetleri olarak sunulmaktadır.²⁶²

Yeni belediyeçilik anlayışı içerisinde mega projeler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu projeler aynı zamanda kentsel dönüşüm projeciliği anlayışının da bir parçasını oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm alanı olarak belirlenen bölgelerde, yunus parkları, büyük akvaryumlar, eğlence alanları, dev alışveriş-gezi mekânları üretme projeleri sıklıkla dile getirilmektedir. Bu büyük projelerin tanıtımları yapılırken de yapılacakları çevreyle ilişkileri gibi özelliklerine değil, Avrupa ve dünyanın “en büyük,” “en uzun,” “en geniş” benzer alanlarıyla karşılaştırmalarına vurgu yapılmaktadır. Projeler içinde en çok bahsi geçen yunus parkları ve devasal akvaryumlardır. Ancak neredeyse kentsel dönüşüm lafının geçtiği her bölgenin bağlı olduğu belediye tarafından bu ve benzeri projelerden bahsedilmesi ilginçtir. Örneğin yakın zamanda Haliç’te açılan yunus eğlence parkı tek başına düşünüldüğünde yatırım değeri, yer seçimi ve amaç olarak kendi içinde çeşitli tartışmaları gündeme getirip olumlu kentsel gelişmeler arasında sayılabilir. Fakat Florya sahil şeridinde inşaatı devam eden ve Avrupa'nın en büyük akvaryum projesi olarak tanıtılan proje, Küçükçekmece, Halkalı bölgesinde ihalesi henüz gerçekleştirilemediği için yapımı geciken yunus parkı projesi gibi örnekler duruma başka bir açıdan bakmamız gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle İstanbul’da son bir yıldır yaşanan ve yaşanmaya devam edeceği şimdiden belli olan su sıkıntısı sorunu karşısında bu tür projelerin neredeyse her semte yayılacak kadar artırılmak istenmesi belediyelerin ısrarla vurguladığı sürdürülebilirlik anlayışı ya da sosyal belediyeçilik anlayışı ile nasıl bağdaştırılabilir? İşte söylem ve eylem arasındaki bu ciddi ayrılık ve tutarsızlık neoliberal şehirciliğin yeni belediyeçilik anlayışının önemli zaafı ve boşlukları olarak göze çarpmaktadır.

Benzer bir projecilik örneği Akfırat Belediyesi’nin de gündemindedir. Eski Belediye Başkanı Hilmi Yıldız Formula 1 ve İstanbul Park tesisleri ile ilgili düşüncelerini aktardığı röportajlarından birinde hayata geçirmeyi düşündüğü diğer mega projelerle ilgili olarak şöyle diyor:

²⁶² “Bir Köyün Kent Olma Hikayesi ‘Akfırat’”

Bizim “Disneyland” gibi muhteşem bir projemiz var. Bunu özel sektörle birlikte yapacaktık. Finansmanından projesine kadar her şey hazır durumda. Tam 2,5 milyar dolarlık bir proje. Ancak yer konusunda ufak tefek sıkıntılar mevcut. Aştığımız zaman bu projeyi mutlaka hayata geçireceğiz. Projenin gerçekleşmesi halinde 10 bin kişi istihdam edilecek. Avrupa’nın en büyük Disneyland projesi.

İkinci önemli bir projemiz, “Teknokent” projesidir. Okan Üniversitesi’yle ortaklaşa yürüteceğimiz bir çalışma. Projeye ilgili fizibilite çalışmaları tamamlandı. Üçüncü projemiz ise “Park Orman Projesi.” Orman Bakanlığı’ndan kiraladığımız 700 hektarlık Karaağıl Devlet Ormanı’nda proje çalışmaları başladı. Bu alan içerisinde suni göller, bisiklet parkurları, mesire alanları, açık düğün ve toplantı alanları olacak. Kısacası büyük bir doğal park projesi. Tamamlandığında yaklaşık 30 bin kişi aynı anda piknik ya da herhangi bir etkinlik yapabilecek”²⁶³

3. 4. 2. Formula 1’in Ekonomik Etkileri

Formula 1’in küresel bir marka olmasının yanında kendi isminin altında geniş bir sektör olduğu da söylenebilir. Formula 1’in ekonomik bir yapı olarak var olmasını sağlayan bileşenler aynı zamanda Formula 1’in marka değerinden faydalanarak prestij sağlamayı amaçlayan farklı sektörlerden markalardır. Örneğin Formula 1’e yatırım yapan takımların bu yatırımlarının başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi AR-GE çalışmaları için Formula 1’e özel tasarlanmış pistleri kullanabilmek ve kendi alanlarında deneyim üretmek, yeni teknolojilerin yarışlarda denenmesi ile ileriye dönük üretime birikim oluşturmak (takımların çoğunun sadece Formula 1 araçlarına motor ve yedek parça üretmek için yüksek sayılı çalışanları olan fabrikalarının bulunduğu bilinmektedir), ikincisi ise prestij kazanmaktır.²⁶⁴ Farklı sektörlerden sponsorluk yoluyla yapılan yatırımlara baktığımızda ise Formula 1’in önemli bir tanıtım aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Yıllık ortalama 150 sponsorun yarışlara dahil olması da bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Öyle ki bu sponsor şirketlerin de büyüklüklerine göre Formula 1 içinde hiyerarşik bir yapılanma oluşturdukları görülmektedir. Örneğin yarış otolarının üstünde verilen reklamların bu hiyerarşik yapının en üst noktasını temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda Formula 1 araçları dünyanın en hızlı ve pahalı reklam panolarıdır diyebiliriz.

Dünyanın bir numaralı motor sporları organizasyonu olarak görülen Formula 1’in en büyük sponsorlarının sigara şirketleri olması ve yarışların bu şirketlerin reklamlarıyla özdeşleşmesi de ironiktir. Birbirine göbekten bağlı diye nitelendirebileceğimiz bu marka-sponsor ilişkisi dünya sağlık örgütünün sigara ve tütün reklamlarını spor organizasyonlarında yasaklaması için aldığı kararlardan sonra kesintiye uğramıştır.

²⁶³ Agy.

²⁶⁴ Kozanoğlu, Gür ve Özden, *Neoliberalizmin Gerçek 100’ü*.

2007 yılı itibarıyla Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde Formula 1 yarışlarında sigara reklamlarına yasak getirilmesi ile ünlü tütün firmaları olan *American Tobacco* ve *Mild Seven* yarışlardan çekilmiştir.²⁶⁵ Ama bu yasaklara karşı direnç gösteren ünlü firmalar olmuş, örneğin *Marlboro*, sigara paketlerinin üzerine *Ferrari* Formula 1 araçlarının resimlerini koyarak marka-sponsor ilişkisindeki bağı kendini sistem içinde nasıl sınır tanımadan farklı yollarla yeniden üretebildiğinin bir göstergesi olmuştur.

Formula 1 etkinliğinin ekonomik getirisi üzerine kurulan söylem sürecin aktörleri tarafından kâr-zarar hesapları yerine, hesaplanabilirliği belirsiz ve muğlak bir alan olan reklam/tanıtım ve turizm üzerinden kurulmaktadır. Ülkenin tanıtımı, bir “marka” olabilmesi, paha biçilemez, ekonomik olarak ölçülemez, ölçülmemesi gereken çok değerli bir karşılık olarak ifade edilmektedir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Formula 1 pistinin açılış konuşmasında “burada tek amacımız Türkiye'nin ve İstanbul'un tanıtımıdır. Öyle şeyler vardır ki, orada paranın hesabı yapılmaz, ülke tanıtımı yapılır”,²⁶⁶ ifadesiyle vurgulamak istediği de Formula 1 pistine ilişkin eleştirel sorgulamaların önemsizliği ve gereksizliğidir. Bu söylemde Formula 1'in ve İstanbul Park tesislerinin ekonomik yapısının tartışılmasının önü kesildiği gibi ekolojik maliyetinden de hiç bahsedilmemektedir. Çünkü ödenen ekolojik bedelin karşılığında Akfırat'ta yaşanan mekânsal dönüşüm, yani kentsel toprak üzerinde yeni yatırım alanlarının ortaya çıkması devlet ve büyük sermaye açısından asıl arzulanan ve hedeflenen durumdur. Bu sebeple eleştirilere kulak tıkayarak reklam-turizm-imağ değerleri üzerinden üretilen söylem ile yapılmak istenen kamu kaynakları kullanılarak gerçekleştirilen fakat kamu yararı bulunmadığı gibi birçok açıdan zararlı sonuçlanan ve kanun dışı yollarla gerçekleştirilen bir etkinliğin kamu yararı olarak gösterilme ve aynı zamanda olası ekonomik zararların ve bunun sonucunda oluşabilecek negatif eleştirilerin önünü kesmeye çalışmaktır.

İBB Başkanı Kadir Topbaş, dünyada artık şehirlerin yarıştığını ve konuşulduğunu belirtiyor ve İstanbul'un Türkiye'yi taşıdığını söylüyor. İBB olarak 90 trilyon lira harcayarak Formula 1 pistine 22 km yeni yol yaptıklarını, 6 ayı güzergah yolunu yenilediklerini, 300 bin m² yeşil alan hazırladıklarını ve 30 bin ağaç diktiklerini ifade ediyor ve şöyle devam ediyor;

²⁶⁵ Agy.

²⁶⁶ İBB İstanbul Bülteni, Ağustos 2005.

İBB olarak diğer ilgili kuruluşlarla birlikte işe sahip çıktık, adeta işin delisi olduk [...] Sayın Başbakanımızın talimatları doğrultusunda bölgeye 10 ayrı helikopter pisti de inşa ediyoruz [...] Formula 1'in şehrimize reklam ve tanıtım girdisi bizim harcadığımız paranın çok çok üstünde olacak ve İstanbul kazanacak. Bu organizasyonun İstanbul'un turizmine ve ekonomisine çok büyük katkıları olacak.²⁶⁷

Türkiye Grand Prix öncesinde İstanbul'a gelen Bernie Ecclestone finansal konulardaki endişelerle ilgili olarak şöyle diyor;

Formula 1 Türkiye'ye prestij kazandıracak. Çok memnun olmalıyız. Türkiye Formula 1'deki en iyi anlaşmaya ve koşullara sahip. Bunun nedeni de çok basit. Buraya yalnızca para kazanmaya gelmedik. Geliş nedenimiz Türkiye'yi kucaklamak, Avrupa'ya almak ve yeni yerlere açılmak.²⁶⁸

İBB'nin Formula 1 etkinliği için yaptığı hazırlıklar diğer herhangi bir kentsel hizmette olmadığı kadar büyük bir coşku ve övgüyle yine daha önce bahsettiğimiz neoliberal yönetim dili kavramları kullanılarak duyurmuştur. "İstanbul, Formula 1 için afiş ve pankartlarla donatıldı..." başlıklı haberde İBB'nin yoğun hazırlıkları arasında billboardlara, İETT, İDO, metro istasyonlarına, üst geçitlere, elektrik direklerine Formula 1 yarışları süresince kalacak tanıtıcı afiş ve pankartlar asılması, öte yandan, İngilizce ve Türkçe olmak üzere Formula 1 alanına giden güzergâhları gösteren 100 bin ulaşım broşürü ile Formula 1 ve takımlarının tanıtıldığı broşürlerin, organizasyon süresince "I was there" temalı, Kız Kulesi silueti ile hazırlanmış, içinde bir İstanbul Guide'nin yer aldığı 50 bin hediye paketinin dağıtılması gibi çalışmalar sıralanmıştır. Ayrıca havaalanında ve İstanbul genelindeki meydanlar da dahil olmak üzere 13 noktada Formula 1 konseptiyle hazırlanmış standlar kurulmuş ve bu standlarda İngilizce bilen görevliler, İstanbulluları ve gelen turistleri Formula 1 hakkında bilgilendirmişlerdir.²⁶⁹

İBB, Formula 1 Türkiye Grand Prix'sinden hemen önce Çırağan sarayında bir kutlama partisi vermiş ve partiye Bernie Ecclestone, milletvekili Nevzat Yalçıntaş, TOMSFED Başkanı Mümtaz Tahincioğlu, TOBB Başkan Vekili Faik Yavuz ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri katılmıştır. İBB'nin Formula 1 etkinliğine yönelik olarak ayırdığı kaynaklar sınırsızca kullanılmış, hiçbir yan etkinlik ve organizasyon masrafından kaçınılmamıştır. İBB bütçesinin bu kadar rahat ve sınırsızca

²⁶⁷ Agy.

²⁶⁸ Agy.

²⁶⁹ Agy.

kullanılmasının sebebi açıktır, çünkü İBB de Formula 1 organizasyonuna %15 hisseyle ortak olmuştur.²⁷⁰

2003 yılında temelleri atılan İstanbul Park 2005 yılında tamamlanmıştır. 2 milyon 215 bin metrekarelik bir alana yayılmakta olan İstanbul Park pistinin, çevre yollarla birlikte maliyeti 220 milyon doları bulmuştur.

Formula 1 pistini içine alan “İstanbul Park” tesisi İTO, TOBB, İBB ve İstanbul Valiliği'nin ortak olduğu “Formula İstanbul Yatırım A.Ş.’nin (FİYAŞ) bir kuruluşu olarak oluşturulan Motor Sporları ve Organizasyon A.Ş. (MSO) tarafından 2005 yılına kadar işletilmiştir. Formula 1’in Türkiye’ye getirilme sürecinde oluşturulan Formula 1 Derneği’nin de MSO’da belli bir payı bulunmaktadır.

“The business of Formula One,” *Sportbusiness Group* yazarlarından Christian Sylt ve Caroline Reid tarafından hazırlanmış bir başka rapordur. Ücretsiz olarak sadece üç sayfalık özetine ulaşılabilen bu rapor 895 Pound karşılığı satılmaktadır. 2005 Formula 1 yarışları sonu gelir tablosuna baktığımızda,

- * takım sahiplerinden 1,3 milyar dolar
- * sponsorlardan 880 milyon dolar
- * TV yayın hakları ve bilgisayar isim haklarından 395 milyon dolar
- * bilet gişe hasılatından da 285 milyon dolar

kazanç elde etmiş olduğu görülmektedir.²⁷¹

2005 yılında İstanbul Park'ta gerçekleştirilen ilk Formula 1 yarışları sonucunda elde edilen veriler ile Deloitte Ekonomik Danışmanlık Şirketi tarafından hazırlanan *Formula 1 Ekonomisi Raporu*,²⁷² bu anlamda somut rakamlarla oluşturulmuş tek rapor niteliğindedir. Ancak 2003–2008 yılları arasında geçen süre içerisinde gerek gazete haberlerinde gerek Formula 1 sürecinin aktörleri ile yapılan birebir görüşmelerde birçok rakamın telaffuz edildiği görülmüştür. Bu amaçla öncelikle rapordan çıkan rakamların dökümü ve değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır. Formula 1 yarışlarının 1 yıllık televizyon yayın ve reklam hakları gelirinin 2 milyar doları bulduğu, Her bir yarışı 150'yi aşkın ülkeden 2 milyara yakın insanın izlediği ön kabulleri üzerinden hareket eden raporda, Formula 1 yarışlarını izlemek için kente

²⁷⁰ “Çırağan Sarayında Gala,” *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

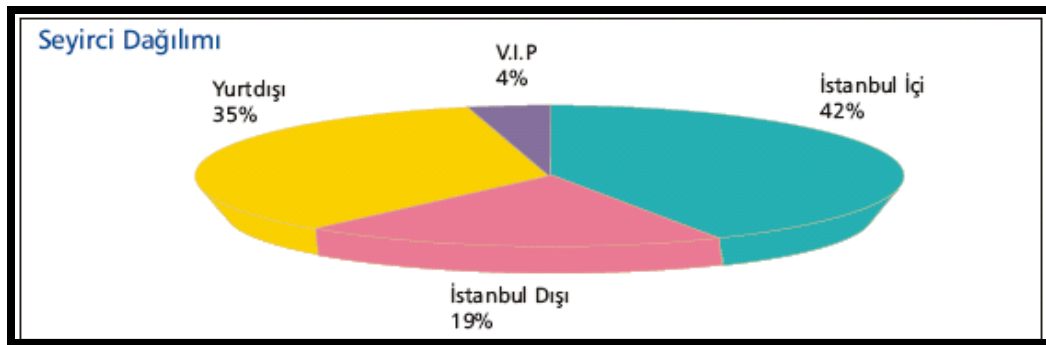
²⁷¹ Kozanoğlu, Gür ve Özden, *Neoliberalizmin Gerçek 100'ü*, s. 221-222.

²⁷² *Formula 1 Ekonomisi, Formula 1 Petrol Ofisi Türkiye Grand Prix*.

gelen izleyicilerin yalnızca 3 günde yapacakları tahmini harcamaların baz alınacağı belirtilmiştir. 2005 yazında da İstanbul, Formula 1'e ev sahipliği yapmış olduğu için faydalanılan rakamların çoğunlukla somut verilerden yola çıkılarak elde edilmiş rakamlar olduğu da vurgulanmıştır.

Raporda, Formula 1 ekonomisi üzerine hesaplamalar yapılırken gelir sağlanan üç grup/kalem belirlenmiştir. Bunlardan birincisi seyirciler/katılımcıların oluşturduğu grup, ikincisi takımların yaptığı harcamalar, üçüncüsü ise organizasyon için gelen basın mensuplarının ve VIP konuklarının yapacakları harcamalar olarak belirtilmiştir. İncelenen en büyük grup olarak ifade edilen seyirciler ise üç ayrı kategoriye ayrılmış ve bu üç kategoriye giren grupların harcamaları, bilet, konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer harcamalar olarak belirtilen kalemler üzerinden sınıflandırılarak sonuçta toplam bir gelir miktarı oluşturulmuştur. Üç ayrı ayrılan seyirci grupları, seyircilerin "optimum" sayıları ve harcamaları şöyle belirtilmiştir:

- * Yurt dışından gelecek seyirci sayısı: 45.000
- * İstanbul dışından gelecek seyirci sayısı: 25.000
- * İstanbul içinden gelecek olan seyirci sayısı: 55.000
- * Yurtdışından gelmesi beklenen yabancı basın mensuplarının sayısı: 350
- * Yerli ve yabancı toplam VIP konukları sayısı: 5.000

Tablo 8: 2005 İstanbul Grand Prix'si Seyirci Dağılımı

- * Tüm seyirci harcamaları 43 milyon Euro civarında hesaplanmaktadır.

* Takımların yarış alanı içi ve dışındaki harcamalarının takımlara göre değişkenlik gösterdiği ifade edilmekle birlikte takım başına ortalama harcama 650.000 Euro ve 11 takımın toplam harcaması yaklaşık 7 milyon Euro olarak hesaplanmıştır.

	Tribün Kapasitesi	Kombine (YTL)	Yabancı yüzdesi	TOPLAM (YTL)	Yabancı toplamı (YTL)
Super Gold	6200	580	50%	3.596.000	1.798.000
Super Gold Junior	620	290	30%	179.800	53.940
Gold 1	7200	530	50%	3.816.000	1.908.000
Gold 1 Junior	720	265	30%	190.800	57.240
Gold 2	4780	460	50%	2.198.800	1.099.400
Gold 2 Junior	480	230	30%	110.400	33.120
Silver 1	7500	360	40%	2.700.000	1.080.000
Silver 1 Junior	750	180	20%	135.000	27.000
Silver 2	5000	300	40%	1.500.000	600.000
Silver 2 Junior	500	150	20%	75.000	15.000
Silver 3	16500	250	40%	4.125.000	1.650.000
Silver 3 Junior	1650	125	20%	206.250	41.250
Bronze	21000	170	45%	3.570.000	1.606.500
Bronze Junior	2100	85	30%	178.500	53.550
Açık Alan Cuma	1000	20		20.000	0
Açık Alan Cumartesi	1000	30		30.000	0
Açık Alan Pazar	10000	75		750.000	0
Açık Alan Kombine	35000	90	34%	3.150.000	1.071.000
Açık Alan Kombine Junior	5000	45	24%	225.000	54.000
TOPLAM (YTL)				26.750.550	11.148.000
TOPLAM (EURO)				13.344.380	5.561.125

Tablo 9: Bilet Gelirleri Hesaplanırken Kullanılmış Olan Rakamlar

OTEL FİYATLARI			
KATEGORİ	KAPASİTE (Kişi)	FİYAT (3 GÜN)	TOPLAM TUTAR
1 YILDIZ	3500	€ 100	€ 350.000
2 YILDIZ	11000	€ 150	€ 1.650.000
3 YILDIZ	13000	€ 200	€ 2.600.000
4 YILDIZ	12000	€ 300	€ 3.600.000
5 YILDIZ	16000	€ 700	€ 11.200.000
GENEL TOPLAM			€ 19.400.000

Tablo 10: Konaklama Harcama Tablosu

SEYİRCİ DAĞILIMI				
İSTANBUL İÇİ	55.000			
İSTANBUL DIŞI	25.000	Konaklama imkanı olan	17.500	70%
		Konaklama imkanı olmayan	7.500	30%
YURTDIŐI	45.000			
V.I.P.	5.000	Konaklama imkanı olan	2.000	40%
		Konaklama imkanı olmayan	3.000	60%
Konaklama imkanı olmayan toplam (kişi)			55.500	

Tablo 11: Otelerde Konaklayacak Seyirci Dağılımı

Yabancı Seyirci	
Harcama Türü	Harcanan Miktar
Bilet	5.561.125 €
Otel	15.730.000 €
Yeme İçme	4.320.000 €
Ulaşım	562.500 €
Diğer	562.500 €
TOPLAM	26.736.125 €
İstanbul Dışından Gelen Yerli Seyirci	
Harcama Türü	Harcama Miktarı
Bilet	2.373.000 €
Otel	2.622.000 €
Yeme İçme	2.025.000 €
Ulaşım	900.000 €
Diğer	312.500 €
TOPLAM	8.232.500 €
İstanbul Seyircisi	
Harcama Türü	Harcanan Miktar
Bilet	5.410.310 €
Yeme İçme	1.980.000 €
Diğer	687.500 €
TOPLAM	8.077.810 €

Tablo 12: Seyirci Kategorisi Bazında Yapılan Harcamalar

Bu rakamlar sonucunda bir de Formula 1 sürecinde etkinliğe katılım anlaşması (Formula 1 Federasyonu Başkanı Bernie Ecclostone ile MSO arasında 29 Ağustos 2003 tarihinde yapılan bir anlaşma vardır) koşullarına bakmak yerinde olacaktır;

- * FOA' ya her yıl 13,5 milyon dolar katılım payı ödenmektedir.
- * Bilet gelirlerinin % 45'i FOA'nın olmaktadır.
- * Ana sponsorluk anlaşmasının % 75'i FOA'ya aktarılmaktadır.
- * Yarışlarda İstanbul Park'taki bütün yiyecek içecek stand geliri FOA'ya ait olacaktır.
- * MSO, F1 yayın hakkının satışından elde ettiği gelirden 4 milyon doları FOA'ya aktarır.

Ayrıca anlaşmanın taraflarından biri olan TOMSFED Başkanı Tahincioğlu anlaşma ile ilgili olarak şöyle diyor:

Bakin her şey karşılıklı. Birbirimizi bağlayan, 7 yıllık bir kontratımız var. Bu kontratta iki tarafa dönük cezai müeyyideler olan maddeler var. Bizim yapabileceğimiz hatalar var. O hataları yapmadığımız müddetçe, karşı taraf niye sizden bu yarış alsın, bir. Almaya kalkarsa, onun da ağır bir cezai müeyyidesi var. Onun için her şey doğru yapılırsa, 7 yıl hiçbir şey olmaz, 7 yıldan sonra nasıl olur? İyi giderse, herkes birbirinden memnunsunsa, 5 yıl uzatma hakkına sahipsiniz. Daha evvelki Belçika ve Kanada örneği çok önemli örnekler. Bu duruma düşmememiz lazım. Onun için hem ülke olarak, hem hükümet olarak çok dikkatli olmamız lazım. Söylediğimizi yapmamız lazım. Her yıl bu projeye daha fazla katkıda bulunmamız lazım, geliştirmemiz lazım. Her yıl bir yenilik düşünerek projeyi genişletmemiz, projenin daha da büyümesi için her türlü imkânı ülke olarak sağlamamız lazım, bir iki kişi değil. Hükümetin de burada kendisine düşen vazifesi olacaktır, özel sektörün de, halkın da...²⁷³

Sadece yukarıda hesapladığımız seyirci ve takımların harcamalarını ele aldığımızda bile 50 milyon Euro gibi bir rakam ortaya çıkmaktadır.

Bu rakam, Türk ekonomisine direkt kazandırılan para olmamakla beraber, Türkiye'ye kalan gelirlerin her yıl FOA'ya ödenen 13,5 milyon Euro'yu amorti ettiği ve üstüne artı gelir bıraktığı öngörülmektedir.

Öncelikle bütçeye değinelim.

Bütçeden, 60 milyon veya bu tutarın biraz üstünde bir rakamdan, kesinlikle projenin mal sahibi olan İstanbul Ticaret Odası'nın kurmuş olduğu şirket, Formula İstanbul A.Ş. sorumlu olacak.

İşletme ise yine Ticaret Odası'nın kurduğu Formula Yatırım A.Ş. (%60) ve Formula 1 Derneği'nin (%40) ortak kurduğu Motor Sporları ve Organizasyon A.Ş.'ye ait olacak.²⁷⁴

Formula 1 pistinin de içinde bulunduğu İstanbul Park Tesisleri ve etkinliğin diğer gelir giderlerine ilişkin yapılan hesapların sonucunda gelinen nokta durumu özetlemek açısından önemlidir:

Tabloyu bir bütün olarak incelediğimizde ortada bir gerçek vardır ki Türkiye'nin İstanbul Park için yaptığı masrafı (220 milyon Euro) çıkarıp kâra geçebilmesi için daha uzun yıllar gerekecektir. Peki, ekonomik boyutundan da öte bu organizasyona ev sahipliği yapmayı sevindirici kılan unsur nedir? Elbette ki her yıl 3 gün boyunca dünyanın gözünün İstanbul'a çevrilecek olması ve paha biçilmez bir Türkiye tanıtımının

²⁷³ *En İyi F1 Pisti Bizimki Olacak*, (NTVMSNBC Spor, 10 Kasım 2003, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/234556.asp?cp1=1>).

²⁷⁴ Agy.

yapılacak olmasıdır. Organizasyon için yurtdışından her yıl gelmesi beklenen 45-50 bin yabancı seyircinin Türk turizmine kazandırılması bile başlı başına bir değerdir.²⁷⁵ Formula 1, Olimpiyatlar, Dünya Kupası gibi çok uluslu spor organizasyonlarının kendi içlerinde bir ekonomisi vardır. Katılım, izlenme konularında rekorlara imza atan bu organizasyonların bir de sahne arkasında kalan ekonomik boyutları vardır ki asla küçümsenmemesi gereken bir husustur. Ancak bu ekonomik boyutunu değerlendirirken çıkabilecek yanlısamlardan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü bu gelirlerin tümü ev sahibi ülkeye hiçbir zaman gitmez, çeşitli kuruluşlar, ülkeler, organizasyonda emeği geçenler arasında belli bir kurala göre paylaşılır.²⁷⁶

2005 Mart ayında gerçekleştirilen İTO başkanlığı seçimlerinde FİYAŞ'ı zarara uğrattığı eleştirileri üzerinde toplanan Mehmet Yıldırım'ın yerine, AKP'li Murat Yalçıntaş oy çokluğu ile göreve getirilmiştir. Murat Yalçıntaş'ın göreve gelmesi ile birlikte Formula 1'in Mehmet Yıldırım döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler, harcamalar, maliyetler mercek altına alınıp değerlendirilmiş ve Formula 1'in zarar ettiğine ve buna da eski başkanın neden olduğuna dair eleştiriler basına yansımaya başlamıştır.²⁷⁷ Bu görev değişikliği aynı zamanda Formula 1'in ekonomik arka planının kurmaca bir söylem üzerinden işlediğinin ve her geçen gün zarar ettiğinin, kamu kaynaklarının kamu yararı içermeyecek biçimde boşa harcandığının ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Ancak bu noktada da hükümet kendini bu zarardan muaf tutmanın yolunu tek suçlu olarak Eski İTO Başkanı Mehmet Yıldırım'ı göstererek bulmuştur. Oysa Mehmet Yıldırım'ın hiçbir ön çalışma yapmadan ifade ettiği 60 milyon dolara pistin yapılabileceği iddiasına rağmen pistin 230 milyon dolara mal olmasıyla birlikte nasıl bir zararın ve hatanın ortaya çıktığı açık ve netse, aynı şekilde projeye destek olan, kamu kaynaklarını anlaşma koşullarının ağırlığının bilinmesine rağmen projeye aktaran AKP hükümetinin de Formula 1 ekonomisinin düşüş sürecinde payı büyüktür. Ayrıca projenin mutlaka Türkiye'ye getirilmesi ihtiyacı ve aciliyeti söylemini, Formula 1 patronu Ecclestone'un “başarılı bir biçimde” yönlendirmesi ile oluşturan yerli destekçilerin, Mümtaz Tahincioğlu, Nuri Çolakoğlu, Cem Hakko, Mehmet Karabeyoğlu gibi iş adamlarının da sürecin zaten büyük bir ekonomik kayıpla başlayacağını bilmemeleri olanaksız gözükmektedir.

Yine de kâğıt üzerinde yolsuzluk iddiaları 2005 yılı Nisan ayında İTO Başkanı Mehmet Yıldırım ve yönetim kurulu üyelerinin de içinde bulunduğu 17 kişi hakkında yolsuzluk davası açılması ile gündeme gelmiştir. İstanbul Cumhuriyet Savcısı Doğan Korkmaz tarafından tamamlanan soruşturmada pist ve tesislerin inşaatını yapmak

²⁷⁵ *Formula 1 Ekonomisi, Formula 1 Petrol Ofisi Türkiye Grand Prix.*

²⁷⁶ Agy.

²⁷⁷ Esin Gedik, “‘F1 Kasamızı Boşalttı' Dedi Seçim Startı Verdi,’ *Akşam*, 15 Ocak 2009.

için kurulan Formula 1 İstanbul Yatırım A.Ş.'nin 11 milyon YTL zarara uğratıldığı belirtilmiştir.²⁷⁸

2005 yılında göreve gelen yeni İTO Başkanı Murat Yalçıntaş aynı yıl içerisinde ilk yarışların ardından İstanbul Park tesisinin zarar tablosuna çok fazla değinmeden İstanbul Park işletmesinin özel sektöre devredilmesi gerektiğine yönelik fikirlerini açıklamış, özel sektöre devir düşüncesini ise şöyle gerekçelendirmiştir: "Her işletmenin kendi mantığı içinde çalıştırılması gerekir. İstanbul Park da özel sektör tarafından işletilmesi gereken bir kurumdur. Bu şekilde işletilmesi daha doğrudur ve verimlidir."²⁷⁹

Yalçıntaş'ın "kâr amacı gütmeyen kurumlar" olarak nitelendirdiği kurumlar ise İTO, TOBB, İBB ve İstanbul Valiliği'dir. Oysa bu kurumların asli görevleri olan kamu hizmetinin yer almadığı böyle bir projede bulunmaları asıl sorgulanması gereken noktadır.

2007 yılına gelindiğinde İstanbul Park tesisinin zarar rakamları İTO Başkanı Yalçıntaş tarafından rakamlarla ifade edilirken zarardan çıkış yolu olarak tesisin işletme hakları 2021 yılına kadar FAO'ya ve dolayısıyla Formula 1 patronu Ecclestone'a devredilmiştir. Devir işlemleri sonrasında yapılan basın açıklamasında İTO Başkanı Yalçıntaş ekonomik olarak gelinen noktayı aktarırken İstanbul Park'tan çift rakamlı milyon dolar zarar ettiklerini ve bu yeni anlaşma ile pistin FAO'ya devredilmesinin temiz bir sayfa açmak olduğunu söylemiştir.²⁸⁰

Formula 1 patronu ise yaptığı anlaşmadan hiç kâr etmediğini, bu anlaşmayı pisti çok beğendiği ve gerçekten burada iyi işler gerçekleştirebileceğini düşünerek imzaladığını belirtmiştir. Bu anlaşmayla beraber İstanbul Park tesisi ve Formula 1 pisti kullanımı Türk motor sporcularına ve etkinliklerine ücretli olmak koşuluyla açık bir hale gelmiştir. Sonuç olarak zaten kamu yararı içermeyen proje, yabancı bir sermayenin tüm kamu olanaklarını kullanarak ve anlaşmanın yerel tarafının zarar edeceğini bile bile girdiği bir yatırımdan, son derece kazançlı çıkmasıyla sonuçlanmıştır. İstanbul'un en önemli havza alanı tahrip edilmiş, yoğun yapılaşmanın baskısı altında bırakılmış, geri dönüşü mümkün olmayan bir zarar sürecine sadece ekonomik değil ekolojik olarak da girilmiştir.

²⁷⁸ "Formula 1 Pisti için Yolsuzluk Davası Açıldı," *Zaman*, 12 Nisan 2005.

²⁷⁹ "İstanbul Park'a 6 Talip Çıktı," *Sabah* 22 Ekim 2005.

²⁸⁰ *Formula 1 İstanbul Park Pisti El Değiştirdi*, (2007), <http://www.haber34.com/formula-1-istanbul-park-pisti-el-degistirdi-594-haberi.html>.

Neoliberalizmin ahlaksız ekonomisinin (“immoral economy”)²⁸¹ kentte ortaya çıkardığı büyük rantla beraber yolsuzluk davalarının arkası kesilmemiş ve 2008 yılında imar yolsuzluğu yaptığı gerekçesiyle Akfırat Belediye Başkanı Hilmi Yıldız görevden alınmış ve aynı zamanda bulunduğu partiden (AKP) de ihraç edilmiştir.

Medyada olduğu gibi İBB bültenlerinde de yapılan bir diğer vurgu da katılımcı sayısının çokluğu üzerinedir. Seyirci katılımının çokluğunun, etkinliğin ekonomik paya ve kentin tanıtımına katkısı gibi gerçekliği muğlak, rakamlarla kanıtlanamamış ve hatta ileriki bölümlerde üzerinde durulacağı gibi etkinlik alanının zarar ettiğine dair bilgilere rağmen, bu tip haberler yine abartılı bir coşkuyla okuyucuya aktarılmaktadır. Örneğin:

büyük yarışa sporseverler büyük ilgi gösterirken, yaklaşık 100 bin kişinin mücadeleyi izlediği bildirildi. Özellikle son günde bilet satışlarının arttığı ve Formula 1’cilerin İstanbul Park pistine geldikleri ifade edilirken, çok sayıda biletsiz seyirci de pistin çevresindeki yüksek yerlerden yarışları izleme fırsatı yakaladı.²⁸²

Ancak yarışlara yoğun ilgi gösterilmiş olmasını, etkinliğin ekonomik katkısının direkt göstergesi olarak görmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Çünkü bu düşünce, etkinliği sahiplenilenlerin, bu etkinlikten kazançlı çıkacak grup ve kişilerin, Formula 1’in hakkında yaygın kanı haline gelmesini istedikleri söylemin bir parçasıdır. Yarışların senede bir gibi az sayıda tekrarlanıyor olması, Formula 1 etkinliği dışında pistin kullanım sirkülasyonunun sağlanamıyor olması, etkinlik amaçlı gelen yerli ve yabancı seyircilerin ekonomik getirisinin önemli bir bölümünün etkinlik alanı giderleri ve Formula 1 patronu ile yapılan anlaşmalar sonucu gelirlerin belli kurum ve kişilere geri dönmesi gibi sebeplerden ötürü seyirci çokluğuyla ekonomik getiri arasında kurulacak direkt bir sebep sonuç ilişkisinden bahsedilmesi oldukça zor görünmektedir.

3. 4. 3. Formula 1’in Ekolojik Etkileri

Formula 1 pist alanı Ömerli Havzası’nın güneydoğusunda yer almaktadır. Bu alan aynı zamanda 1/25.000 ölçekli Ömerli İçme Suyu Havzası Çevre Düzeni Koruma

²⁸¹ Ayşe Buğra, "The Immoral Economy of Housing in Turkey," *The International Journal of Urban and Regional Research*, no. 22 (1998).

²⁸² “100 bin Seyirci Vardı,” *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

Planı'nın uzun mesafeli koruma kuşağında, kısmen dere mutlak koruma kuşağı içinde, kısmen de orman sayılan alan içerisinde kalmaktadır.²⁸³

Formula 1 pistinin inşaatına başta Doğal Hayatı Koruma Derneği olmak üzere gösterilen tüm tepkilere rağmen başlanmasının ardından gerçekleştirilen "Formula 1 Flora 0" isimli kampanya çalışmalarına ait raporda da belirtildiği gibi Ömerli Havzası çok zengin bir habitata ve tür çeşitliliğine sahip bir alandır. Havza nadir ve endemik bitki türlerine ev sahipliği yapan, orman, fundalık, mera, turbalık ve sulak alan habitatlarının bir karışımını içermekle birlikte Türkiye çapında nadir 37'den fazla çiçekli bitki ve eğrelti yetiştiği tespit edilmiş nitelikte bir bölge olmakla beraber bunlardan yaklaşık 10'u Türkiye'ye endemiktir (dünyanın başka hiçbir yerinde doğal olarak yetişmez). Ömerli Havzası aynı zamanda Türkiye'nin, taraf olduğu uluslararası Bern Sözleşmesi gereği korumakla yükümlü olduğu 6 bitki türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Raporda aynı zamanda Ömerli Havzası'nda halen baltalık olarak işletilen meşe ağırlıklı ormanlara Avrupa çapında çok nadir olarak rastlandığı da belirtilmektedir.²⁸⁴

2003 yılında İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü Formula İstanbul Yatırım A.Ş. için hazırladığı idare görüşü dilekçesinde,

21/02/2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren İçme Suyu Havzaları Koruma ve Kontrol Yönetmeliği'ne göre: Uzun (2000-5000m) mesafeli koruma alanlarında ilgi (a) Yönetmeliğin 10 (e) maddesi "Bölgenin ihtiyacını karşılamak üzere poliklinik, sağlık ocağı, ilköğretim okullarına, lise, meslek liselerine, P.T.T., doğalgaz, spor tesislerine, cami v.b. kamu yararına olan konut dışı yapılara verilebilir" hükmündedir. Bu yönetmelik şartlarına uyulması koşulu ile yarış pisti ve tesisleri yapılmasında bir sakınca yoktur.²⁸⁵

şeklinde bir açıklama yapmıştır. Ancak Formula 1 etkinliği daha önceki bölümlerde de üzerinde durulduğu gibi kamu yararı içeren bir etkinlik ve İstanbul Park alanı da kamu yararı için inşa edilmiş bir etkinlik alanı değildir. Bölgede yaşayan insanların ihtiyaçlarına cevap veren bir nitelik de taşımamaktadır. Bununla birlikte ilgili yönetmeliğin uzun mesafeli koruma alanını düzenleyen 10. maddesinin (b) fıkrasında bu alanlarda sosyal mesken, her türlü sanayi, turizm alanları ve serbest bölgeler kurulamaz ifadesi yer almaktadır.

²⁸³ "Akfırat Belediye Başkanlığı Fen ve İmar Müdürlüğü 23.01.2003 Tarihli İmar Durumu Belgesi," Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi (İstanbul: 2004).

²⁸⁴ "Formula 1 Flora 0."

²⁸⁵ "İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü Formula İstanbul Yatırım A.Ş. için hazırladığı idare görüşü dilekçesi," Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi (İstanbul: 2003).

İstanbul'un su havzaları etrafında oluşan kaçak yapılaşma bugüne kadar yerel yönetimler tarafından havzaların en büyük sorunu olarak gösterilmiş, gecekonduların su havzalarını nasıl tükettiği ve ekolojik dengeye zarar verdiği teması basında çıkan haberlerle de pekiştirilmiştir. "Gecekondular kullandığımız suyun kaynağına doğru indi," "istila etti," "ahtapot gibi sardı," söylemi yakın zamana kadar sıkça gündeme getirilmiştir.²⁸⁶ Fakat kent çeperinde, depreme bağlı olarak sağlam zemin, ormanlar açısından yoğun yapılaşmadan uzak temiz yeşil alan arayışı ile lüks konutların, kapalı sitelerin yayılması bu tartışmalara dahil edilmemiştir. Aynı zamanda sürecin baş aktörlerinden biri olarak İSKİ'nin de başarısız politikaları sürecin su havzalarının aleyhine gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yaygın kanının benzeri biçimde İSKİ de tek sorumluyu gecekonduların yapılaşması olarak görmüş, havzaları koruma alanlarına ayırarak, kullanıma bağlı uygulama farklılıkları getirmiş ve ana havzayı besleyen yukarı havzalara gereken önemi vermemiştir.²⁸⁷

Formula 1 pistini de içine alan İstanbul Park tesislerinin yapılmış olduğu alan 1995 tarihli 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı'nda orman alanı olarak görülmektedir.

²⁸⁶ "Tükenişim Fotoğrafi," *Sabah İstanbul*, 22 Aralık 2000.

²⁸⁷ Ertan Eruz, "Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı İçin: İstanbul'un Suyu ve Ekolojik Yaklaşım," *İstanbul Dergisi*, no. 57 (2006).

seçilen Akfırat ve Formula 1 alanının da içinde bulunduğu Anadolu yakası için şöyle denmiştir;

...doğu yakasında Ümraniye ve Dudullu'nun yanı sıra, yeni küresel çekim ve prestij faaliyetlerine yönelik olarak Formula 1 Alanı ve Olimpiyat Köyü gelişmeleri ile sanayinin ve taşımacılığının Hadımköy'e odaklanması, üst gelir düzeyi konut alanlarının Çekmeköy gibi orman alanlarına yönelik yer seçiminde bulunması ve tüm bu yapılaşmaların su havzalarına ve orman alanlarına doğru kaymasının önüne geçilmesi gerekmektedir.²⁸⁸

Plan raporunda bu tespitlerin yanında, çözüm önerileri olarak da kağıt üzerinde çok anlamlı görünen fakat pratikte karşılığının olmadığını gördüğümüz, doğal alanların ve ekolojik kaynakların korunması, birim enerji tüketiminin ve emisyonların azaltılması, atıklarda doğal döngülerin kapanması, insan yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, doğa ve insan kaynaklı risklere karşı önlemlerin alınması, doğanın maliyetlendirilmesi, çevrenin izlenmesi, çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve çevre yönetişiminin gerçekleştirilmesi gibi stratejiler de sunulmaktadır.

Yine plan raporunun analiz bölümüne baktığımızda Formula 1 pistinin ve yol açtığı yapılaşmayla yapılaşmaya devam eden alanın da içinde bulunduğu Ömerli Havzası ile ilgili detaylı analiz uyarı ve önlemlerin yapıldığını görüyoruz. Su kaynaklarının sürdürülebilirliğine ilişkin analizlerin yer aldığı bölümde üzerinde durulan yine iki önemli tema bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İstanbul'un artan nüfusuna karşın yeterliliği belirsizlik taşıyan su kaynaklarının önemi ikincisi ise su kaynakları olarak kullanılan barajların ekosistemleri, kaçak yapılaşma durumları ve İstanbul için taşıdıkları önemdir.

İşte bu noktada Ömerli Havzası bu değerlendirmelerin içerisinde İstanbul'un su kaynakları ve sahip olduğu ekosistemin niteliği bakımından incelenen alanlardan biridir. Buna göre Ömerli Havzası kirlenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan su havzalarının başında yer almaktadır.

Ömerli Barajı'nın İstanbul'un Anadolu yakasındaki en büyük su rezervi olmasının yanında bir diğer önemi de plan notlarında da üzerinde durulduğu gibi Ömerli baraj havzasının büyük bir bölümünün asidik fundalıklardan oluşmasıdır. Türkiye'nin ve Doğu Avrupa'nın en geniş bozulmamış fundalıkları bu alanda bulunmaktadır.²⁸⁹ Ayrıca bu alan Türkiye'nin de dahil olduğu uluslararası Bern Sözleşmesi ile türleri giderek azaldığı için koruma altında bulunan ekolojik alanlardan biridir. Ayrıca

²⁸⁸ "İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı," İMP (İstanbul).

²⁸⁹ Agy.

havza alanının batısı önemli göçmen kuşların geçiş alanlarından birini konumundadır.²⁹⁰

Plan raporunda belirtilen fakat daha sonra pratikte yine bir çelişkiyi somutlaştıracak bir başka bilgi ise şöyle ifade edilmiştir;

Dünya Bankası tarafından yaptırılan bir araştırmada, su havzalarının korunmuş ormanlık alanlardan oluşmasının yüksek kaliteli içme suları elde edilmesinden büyük öneme sahip olduğu belirtilmektedir.²⁹¹

Ayrıca raporda havzalarda olumsuz etki yaratan diğer bir önemli faktör olarak da havzaların çevresinden geçen karayolları ile araç trafiğinden kaynaklanan kirletici emisyonlar gösterilmiş, Araçların geçişlerinin özellikle Nox, HC, CO ve kurşun kirlenmesine sebebiyet verdiği belirtilmiştir.²⁹²

Yine plan raporu üzerinde çok anlamlı görünen, daha sonraki süreçlerde çalışma alanı ile ilgili kararlarda ve çözüm önerilerinde adı geçen kurum ve aktörlerin de içinde bulunduğu analizler dikkat çekiyor. Örneğin üretilecek konutların mekânsal dağılımı başlıklı bölümde İstanbul'da gerek büyük ölçekli toplu konut projeleri, gerekse küçük ölçekli sitelerin yeni, boş arazileri tercih ettikleri, boş arazilerin kentleşme maliyetinin kamuya getirdiği yüke ilave olarak İstanbul'un değerli tarım arazilerini, orman alanlarını, içme suyu havzalarını tehdit ettiği belirtilmiştir. Bu yeni konut tercihinin sosyal olarak yarattığı ayrılmaya da dikkat çekilerek özellikle küçük siteler şeklinde üretilen konut alanlarının çevrelerine kapalı özel alanlar oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu yeni kapalı lüks konut alanlarının büyük bir bölümünün Kemerburgaz, Ömerli, Çekmeköy, Akfırat gibi ormana yakın alanları tercih ettikleri de yine plan notlarında dile getirilmiştir.²⁹³

Bu geldiğimiz noktaya kadar tüm analizler tartışılabilir ve alternatifleri ortaya konulabilir yapıda veriler olsa da anlamlı ve alanla ilgili önemli bir bütün oluşturmaktadır. Ancak Formula 1'in bölgeye gelişi ve Akfırat'ın yaşadığı dönüşüme ve bu dönüşümün plan kararlarıyla olan çelişkisine bakmadan önce plan notlarının kendi içinde ciddi bir çelişki içerdiğini görüyoruz. Bu sebeple önce plan notlarında bölge ile ilgili diğer kararları inceleyip daha sonra alanda yaşanan dönüşümü ele almak yararlı olacaktır.

²⁹⁰ Agy.

²⁹¹ Agy.

²⁹² Agy.

²⁹³ Agy.

Turizm ve kültür endüstrileri açısından İstanbul'un değerlendirildiği bölümlerde ön plana çıkan en önemli tema, “cazibe merkezi,” “çekim alanları,” “kültür mahalleleri,” “24 saat yaşayan kent,” “kültür kenti,” “happening city,” “prestij projeleri” vb. gibi anahtar kavramlar kullanılarak kentin nasıl markalaştırılacağı ve dünya kenti olma yolunda bahsettiğimiz bu kavramlar çerçevesinde nasıl stratejiler belirleneceği üzerine kurulmuştur. Ana hedef İstanbul’un küresel turizm pazarında rekabet gücünü artıracak ve kenti daha cazip kılacak stratejilerin oluşturulması, bu stratejilerle İstanbul’u daha cazip bir hale getirerek turistlerin İstanbul’da kalış süresini artırmak veya tekrar gelmelerini sağlamak olarak ifade edilmiştir. Festivaller, uluslararası büyük kültür-sanat-spor organizasyonları ve etkinlikler de belirlenen hedefe ulaşmanın önemli aşamaları olarak ortaya konmuştur.

Planın bütününde İstanbul’un sanayisizleştirilmesi ve hizmet sektörüne yönelik bir gelişmenin öngörüldüğü kültür ve turizm odaklı bir kent olma hedefi zaten belirgin olduğundan İstanbul için düşünülen bu temalar yeni ve şaşırtıcı değildir. Kentin kültür-sanat etkinlikleri üzerinden yeniden şekillendirilmesi sürecinde planın önerdiği stratejiler çalışmanın bu aşamasında tartışılmayacak ancak Formula 1 etkinliği ile ilgili olan kavram ve öneriler değerlendirilecektir.

İşte belirlenen bu hedefler doğrultusunda büyük organizasyonlar için geniş arazilerin bulunabileceği kentin çeperindeki alanlar kültür ve turizm odaklı “cazibe merkezleri”nin yaratılabilmesi için kullanılacak alanlar olarak gösterilmiştir.

Bu işlev için (daha büyük alana gereksinimi olan büyük etkinlikler) İstanbul’un Doğu ve Batı yakasında kentsel dönüşüme konu olan proje alanları söz konusu olabileceği gibi Hezarfen Havaalanı, Formula 1 alanı ve Maltepe Bölge Parkı da uygun seçeneklerdir.²⁹⁴

Yani sonuç olarak baktığımızda Formula 1 alanı açık bir şekilde çekim merkezi olarak ilan edilmiş, bununla birlikte plan paftasına baktığımızda Akfırat Beldesi’nde bulunan Formula 1 alanı “kültür-turizm amaçlı kullanımlar ve turizm merkezi” olarak belirlenmiştir.

Bu noktada ortaya çıkan şudur ki Formula 1 pistinin yer seçimi ve inşası sürecinde alanın tabii olduğu ve buna rağmen ihlal edilen, değiştirilen, sürecin gidişatına göre yeniden üretilen yasalara bile bakmadan İstanbul Çevre Düzeni Planı kendi içinde bu bölgeyle ilgili olarak önemli problemler barındırmaktadır. İstanbul’un

²⁹⁴ Agy.

sürdürülebilirliği açısından hayati önemi olduğu belirtilen, ekosistemlerinin her türlü dış faktörlere ve özellikle yapılaşmaya karşı korunmasının şiddetle tavsiye edildiği su havzalarından en önemlisi olan Ömerli Havzası, planın bir başka bölümünde tam da bahsedilen korumanın imkânsız hale geleceği bir gelişimin ve dönüşümün yaşanacağı bir alan olarak ilan edilmiştir.

2003 yılında söz konusu Formula 1 pisti alanı 3030 Sayılı Yasa'da belirtilen "Büyükşehir Belediyesi sorumluluk alanı" dışında olup, Akfırat Belde Belediyesi sınırları içinde kalmaktadır. 3030 Sayılı Belediye Yasası'na göre belde belediyelerinde plan yapma, yaptırma ve onama belde belediyesinin görev ve yetkisindedir.²⁹⁵ Alanın turizm merkezi ilan edilmesinden önce, 09.09.2003 tarihinde 1/50.000 ölçekli Metropolitan Alan Nazım Plan tadilatı, 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1.000 ölçekli Uygulama İmar Planı Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca onaylanmıştır.²⁹⁶

Plan kararlarında yapılan değişikliklerle ilgili olarak 13 meslek odası, sendika ve STK'nın oluşturduğu platformun hazırladığı raporda ise, projenin İmar Yasası'na aykırı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca alan için İTO Yönetim Kurulu'nca 15 Ağustos 2003'te İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nâzım İmar Planı değişikliği istenmiş ama ilgili kurumların onay ve oluru alınmamış olduğundan plan değişikliğinin yapılmamış olması, üst ölçekli plan değişikliği olmadan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı'nın onaylanması, projenin tasdik edilmesi ve ruhsat verilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Sonuçta alanın, 1/25000 ölçekli Ömerli İçme Suyu Havzası Çevre Düzeni Planı'na göre orman ve ağaçlandırılacak alan kapsamında kalması nedeniyle parsellerin büyük bölümünün kamulaştırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.²⁹⁷

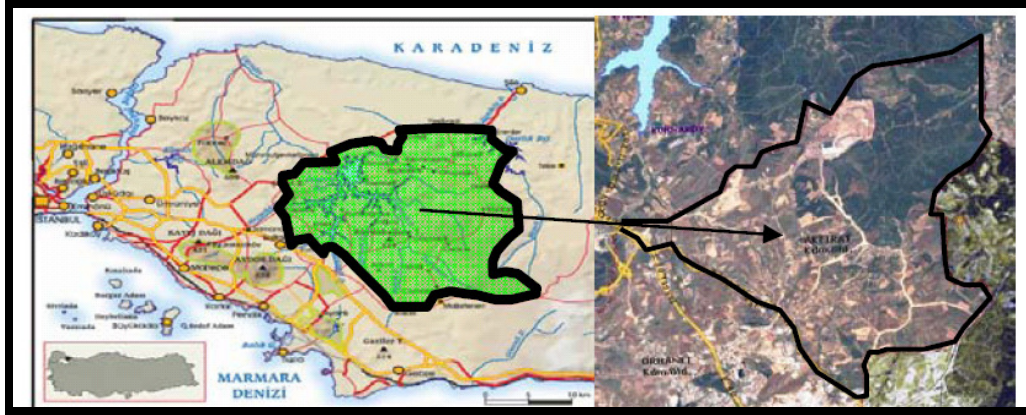
Sonuç olarak sadece 4 yıl içerisinde (1997-2001 yılları arası) 141,8 hektar olan kırsal yerleşim niteliğindeki bölgede 2004 yılında yapılan imar planları ile yerleşim alanı yaklaşık 3.200 hektara çıkmıştır. 2.826 hektarlık yeni yerleşim-imar alanı ise bölgenin güneyinde kalan ve bölge halkının önemli geçim kaynaklarından biri olan

²⁹⁵ "İBB Planlama İmar ve Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü'nün Mimarlar Odasına gönderdiği metin," Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi (İstanbul: 2003).

²⁹⁶ "Erdal Karademir'in soru önergesine Kültür ve Turizm Bakanlığında verilen cevaplar," Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi (İstanbul: 2003).

²⁹⁷ Uçkun Geray, "Formula 1 İçin Konusunda Basın Açıklaması," Orman Mühendisleri Odası (İstanbul: 2003), İbrahim Günel, "Çevreciler: F-1 Yanlış Yerde," *Radikal*, 13 Eylül 2003.

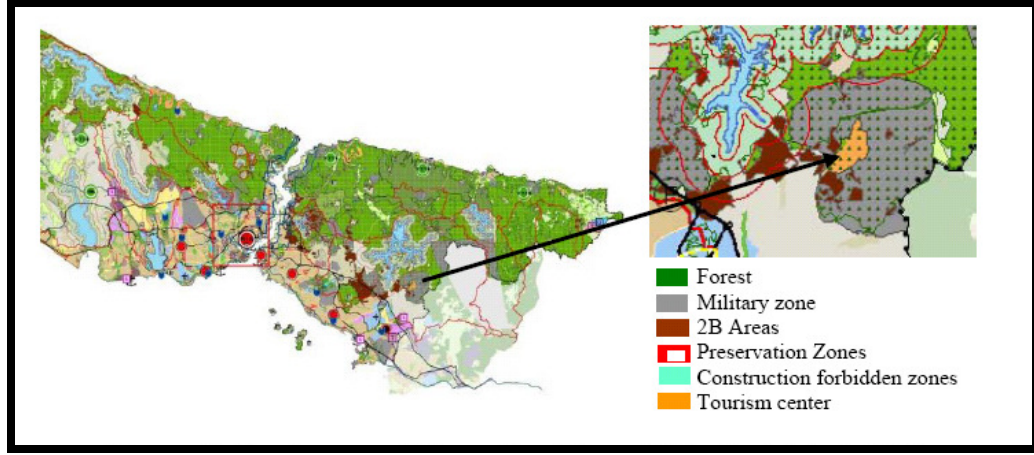
tarım arazilerinin imar parsellerine dönüştürülmesi yolu ile elde edilmiştir.²⁹⁸ İmar planı yapma yolu ile kaçak yapılaşmanın önüne geçilmeye çalışılırken aslında yasal olan yapılaşmanın da geldiği nokta pek farklı olmamıştır. Çünkü bölgede ortaya çıkan rant amaçlı imar uygulamaları, tüm tarım alanlarının imar planı içine alınarak yerleşim sınırlarının Ömerli Su Toplama Havzası orta mesafe koruma kuşağına bitişik bir hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum bölge açısından önemli çevresel riskler-tehditler taşımaktadır. 2B orman alanlarının imara açılması ile ilgili yasanın meclisten geçmesiyle birlikte yeni rant alanları yaratılmış, bu durum kuzeye doğru yapılaşmanın önünü açarken, İstanbul'un önemli su havzalarını çevreleyen yeşil alanların da tehdit edilmesi anlamına gelmektedir. Oysa Orman toprağının, doğal bir filtre işlevi görerek yağmur sularından topladığı mineral ve organik maddelerle zenginleşmesini sağlarken, havzadaki su verimini ve kalitesini artırıcı önemli bir etkisi de bulunduğu bilinmektedir.²⁹⁹

Harita 11: İstanbul Park Tesislerinin içinde bulunduğu Ömerli Barajı havza sınırları

²⁹⁸ Şeker, Şanlı ve Musaoğlu, "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları", s. 503.

²⁹⁹ Erüz, "İstanbul'un Suyu ve Ekolojik Yaklaşım," s. 20-23.

Harita 12: İstanbul Çevre Düzeni Planı 2006

2006 yılında tamamlanan İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planına baktığımızda ise bölgenin kültür ve turizm amaçlı kullanım alanı olarak belirlendiği gösterilmiştir.

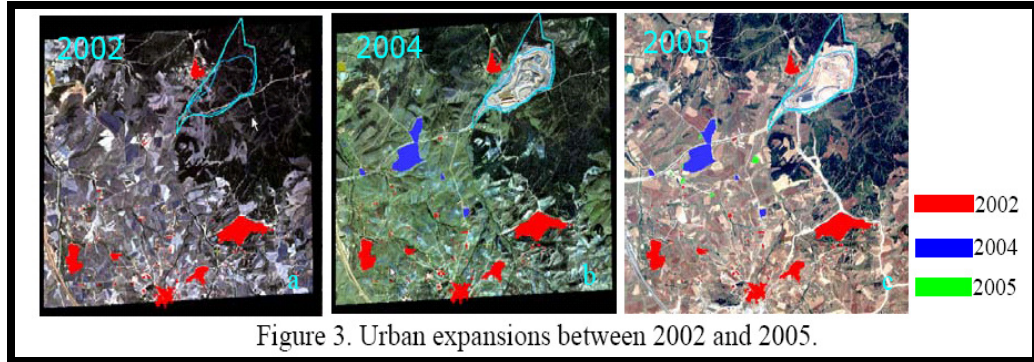
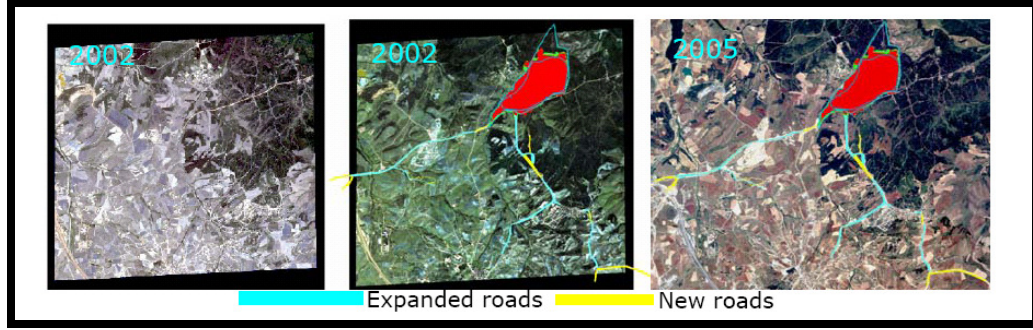

Figure 3. Urban expansions between 2002 and 2005.

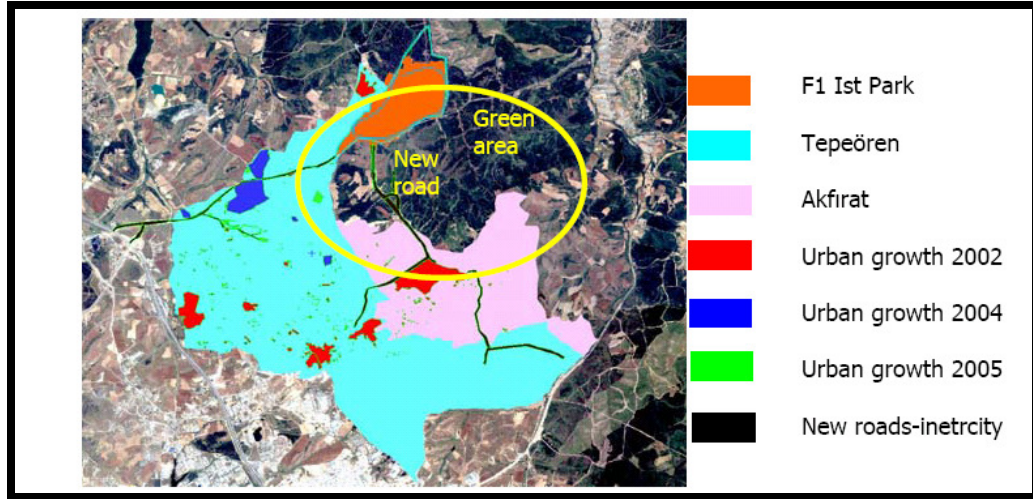
Harita 13: 2002-2005 Yılları Arası Kentsel Genişleme

2002 tarihli görüntüde mavi ile sınırları çizilmiş olan alan Formula 1 pistinin içinde bulunduğu “İstanbul Park” tesisini göstermektedir. Alanın o tarihte ormanla kaplı olduğu görülmektedir. Oysa 2004 ve 2005 yılı görüntülerine baktığımızda orman alının yerini alan İstanbul Park ve buraya ulaşımın sağlanması için açılan yeni yolların aldığı görülebilir.

Harita 14: 2002-2005 Arası Genişletilmiş ve Yeni İnşa Edilmiş Yollar

İstanbul Park etkinlik alanına ulaşmak için yapılan yeni yolların mavi ile belirtildiği görüntüde 2004 ve 2005 yıllarındaki yoğunluk göze çarpmaktadır. Bu dönemde bölgede var olan ulaşım aksları olan D-100, TEM ve Şile otoyollarına ek olarak bu ana akslarla bağlantıları kuvvetlendirmek amacıyla 2 adet çevre yolu ile iç yolları tribün alanlarına bağlayan, 1 adet medya ve 1 adet elektrik tüneli olmak üzere 4 alt geçit ve yaya ulaşımı için 3 adet üst geçit inşa edilmiştir.³⁰⁰ Toplam 23 km uzunluğunda, ortalama 35 m genişliğinde alternatif yolların yapıldığı söylenebilir.³⁰¹

Harita 15: 2005 Yılı Sonu Arazi Tepeören ve Akfırat Kullanım Durumu

³⁰⁰ F1 İstanbul Park, www.formula1-istanbul.com.

³⁰¹ Murat Akan, *Basında Akfırat* (İstanbul: Akfırat Belediyesi).

Harita 16: Kentsel Gelişim Planları

Sonuç olarak, Formula 1 pisti yapımı projesini üstlenen İTO'nun başkanı Mehmet Yıldırım'ın çevrecilerin yer seçimine yönelik itirazlarına verdiği yanıt, kapitalizmin ve neoliberal kentsel politikaların nasıl insanı ve doğayı yok sayan, çevreyle ilişkisiz bir anlayışı beslediğini ortaya koymaktadır:

Pistin yapılacağı yerde önce “ağaçlar var” dediler, yok. Sonra oradaki fundalar için “özel fundalar” dediler. Çalının özeli mi olur? “Özel kelebekler var” dediler. Kelebek sabah doğar, akşam ölür. Bu ülkede bir şey yapmaya çalıştığınız zaman böyle şeylerle karşılaşıyorsunuz. Arazide “kelebek var” diyorlar; 2.200 dönüm arazide elbette kelebek olacak. Kelebek dediğin sabah kozadan çıkar, akşam da ölür. Kelebeği daha uzun yaşatmak için elimizde bir şey yok.³⁰²

Öte yandan İBB'nin, Formula 1 İstanbul yarışları öncesinde tanıtım amaçlı yaptığı görsel şov, pistin yaratmış olduğu ekolojik tahribatı tüm tezatlığı ile ortaya koyabilecek bir çalışma niteliğindedir:

İBB Park ve Bahçeler Müdürlüğü çalı türü bitkileri şekillendirerek Formula 1'de *pit stop* yapan bir yarış arabası ile lastik değiştiren bir ekip figürü yaptı. 2 adet yapılarak Taksim ve Sultanahmet Meydanları'nda sergilenen otomobiller vatandaşların ve Formula 1 için İstanbul'a gelen turistlerin yoğun ilgisini çekti.³⁰³

³⁰² “Pistin Maliyeti 60 milyon Dolar,” *Hürriyet*, 6 Mayıs 2003.

³⁰³ “Formula'ya Özel Bitkisel Otomobil...”, *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.

Fotoğraf 3: Havza ve Orman Alanında Gerçekleştirilen Ekolojik Tahribatın Görüntüsü

Bir diğer önemli konu da İstanbul’da son iki yıldır yaşanan su sıkıntısı ve bu soruna yönelik yapılan çalışmalardır. İstanbul’un susuzluk sorununa çözüm bulmak amacıyla Ekim 2007’de Melen Çayı, Ömerli Barajı’na bağlanmıştır. Devlet Su İşleri Müdürlüğü ve İBB ortak projesi olarak gerçekleştirilen ve “Su kesintisi yok! Melen Çayı İstanbul’da” sloganıyla kentteki billboardlarda yerini alan Melen projesi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Çünkü bir yandan İstanbul’un en önemli su kaynağı olan Ömerli Barajı Formula 1 İstanbul Park tesisleri ve beraberinde ortaya çıkan yapılaşma ile devlet eliyle tahrip edilirken, diğer yandan büyük bütçeler harcanarak bu sorun ‘zararı zararla giderme’ olarak nitelendirebileceğimiz bir yöntemle çözülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bahsettiğimiz zararın yalnızca ekonomik değil önemli bir ekolojik boyutu da bulunmaktadır. Çünkü Melen Çayı kaynağının Düzce’den Ömerli Barajı’na aktarılması için kuzey orman kuşağının içinden boru hatları geçirilmiş ve bu çalışma esnasında ormanlar yapılan kazı çalışmaları ile tahrip edilmiştir. Tüm bu sorunların yanında bir de melen çayından taşınan suyun kalitesi ile ilgili insan sağlığını tehdit edebilecek problemlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Melen Çayı havzası etrafında konumlanmış olan sayıları 400’ü bulan fabrikaların atıkları nedeniyle havzada önemli bir kirlilik söz konusudur. Melen suyunun kalitesi ile ilgili olarak Sakarya ve Abant İzzet Baysal Üniversiteleri

tarafından 2001 yılında bölgede yapılan araştırmaya göre Melen suyunun ikinci kalite olduğu ve arıtma sistemine tabi tutulmadan kullanılmasının insan sağlığı için sakıncalı olduğu belirtilmiştir.³⁰⁴ Öte yandan İTÜ Çevre Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. İzzet Öztürk, Melen projesinin içinde su havzasının korunmasına yönelik bir bütçe ve planlamanın öngörülmediğini, bu durumun sonradan farkına varıldığını, suyun arıtmadan kullanılmasının riskli olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁵ Yaşanan tartışmalar üzerine Melen'den taşınan su güzergâhı üzerine arıtma sistemleri kurulmasına karar verilmiştir. Ancak görüldüğü gibi projenin maliyeti her geçen gün biraz daha artmakta ve sorunun çözümü yanlış yerlerde aranmak istendiği için ve tercih edilen yöntem büyük kazı, dolgu vb. aşamalardan oluşan altyapı çalışmalarını içerdiğinden Melen projesi ile başlı başına ihale yoluyla birçok firmayı sevindirecek geçici sektörel bir canlanmanın sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Neoliberal kentsel politikaların sorunlara gerçek çözümler üretmeyen bir kısır döngüyü sistemin işleyişini sağlayan bir iktidar stratejisi olarak kullandığı görülmektedir.

Bu durumun bir başka göstergesi ise Mart 2009 tarihinde İstanbul'da da düzenlenmiş olan 5. Dünya Su Forumu'dur. Bu forum, küresel su aktörlerinin gelecek döneme ait politikalarını dünya kamuoyuna duyurmaları açısından önemli bir platform olarak görülmektedir. Dünya nüfusunun hemen hemen çeyreğini oluşturan 1,4 milyar insanın içme suyu kaynaklarından mahrum olduğu, 2,4 milyar insanın su yetersizliği nedeniyle hijyen sorunları yaşadığı ve her yıl beş milyondan fazla insanın suyla ilişkili hastalıklar nedeniyle öldüğü bilinmektedir.³⁰⁶ Bu duruma paralel olarak su kaynaklarının giderek tükenmesi, kapitalist sistem mekanizmalarını harekete geçirmiş, suyun paylaşımı ve özelleştirilmesi gibi "çözüm" önerileri su politikalarına yön veren küresel kurum ve su piyasasında faaliyet gösteren tekeller tarafından Dünya Su Forumu gibi platformlarda tartışılmaya başlanmıştır. Yani dünya su kaynaklarının ne şekilde ve nasıl bir sistemle tüketileceği konusu küresel ekonomik ve politik dengelerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır.³⁰⁷ Sonuç olarak, "Geçen yüzyılın savaşları petrol için verildiyse, bu yüzyılın savaşları su için

³⁰⁴ Tahir Öngür, "Melen Suyu," *Ne Mene Bir Alternatif?* (Sol, 10 Temmuz 2008).

³⁰⁵ Agy.

³⁰⁶ Water First International, available from <http://www.water1st.org>.

³⁰⁷ Mehmet Ümit Taner, *Kapitalizm Kaynakları Tüketirken Su Değerleniyor* (BİA Haber Merkezi, 16 Mart 2009).

verilecektir" diyen Dünya Bankası 2. başkanının bu değerlendirmesi yaşanmaya başlanan ekolojik krizi özetler niteliktedir.³⁰⁸

3. 4. 4. Formula 1'in Mekânsal Etkileri

Formula 1 etkinliğinin bölgeye girişi ile önemli bir mekânsal dönüşüm gerçekleşmiş, bölgedeki arazi el değiştirmeleri artış gösterirken, emlak değerleri hızla yükselmiştir. Tarım arazilerinin imara açılması yolu ile geniş konut alanları yaratılmış, bu alanlar üst sınıflara hitap eden çok sayıda kapalı site inşaatı ile doldurulmuştur. Topbaş'ın ifadesiyle "cazibe merkezi" olan Akfırat'ta arazilerin bire on değer kazandığı büyük bir başarı örneği olarak sürecin tüm aktörleri tarafından dile getirilmiştir.³⁰⁹

Fomula 1 öncesi metrekaresi 5 dolar olan arsalar bir yıl içinde 20 kat değerlendirilerek 100 dolara çıkmıştır. Büyük bölümü dev holdingler tarafından kapışılan arsaların tümüne villa ruhsatı verilmiştir. Belediyeden alınan villa ruhsatı 2005 itibari ile 1127'ye ulaşmış, villa fiyatları ise 500 bin Euro'ya yükselmiştir.³¹⁰

Sabancı Holding	270	As İnşaat	280
Koç Holding	400	Ertaş İnşaat	100
Ülker Grubu	1000	Okan Holding	160
MilPa	140	Nevak İnşaat	100
MNG Holding	1000	Çiftçiler İnşaat	100
Yapı Merkezi	350	D İnşaat	150
Aziz Yıldırım	280	Tır Defsan	100
Korkmaz Yiğit	200	Enka	50
Mustafa Özkan	10,000	Saray Halı	100
Yalım Erez	600	Çelik İnşaat	50

Tablo 13: Hangi Şirketler Kaç Dönüm Yer Satın Aldı?

2005'in Ağustos ayı itibari ile arsaların dönümünün 20 bin ila 100 bin YTL'ye yükseldiği gözlemlenmiştir. Bir yılda 7.800 tapu el değiştirmiş ve ortalama 3 bin hektar arazi satılmıştır. Bölgede iş yapan bir inşaat şirketinin ortağı olan Engin Hacıhasanoğlu, Tepeören yolu üzerine 2003 yılında başladığı villanın değerinin iki kat arttığını belirtirken, üç yıl önce 400 bin avroya aldığı ve üzerine 34 villa inşa ettiği arazisi, söylendiğine göre şimdi 1,5 milyon Avro değerinde olduğunu ifade etmiştir. Formula 1 ile beraber bu arsa'daki villa değerleri 80-100 bin TL'den 120-200 bin TL'ye yükselmiş durumdadır. İki yıl öncesine kadar salatalık yetiştirip

³⁰⁸ Joel Kovel, *Doğanın Düşmanı. Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu?* (İstanbul: Metis Yayınları, 2005).

³⁰⁹ İBB İstanbul Bülteni Formula 1 Özel Sayısı Ağustos 2005.

³¹⁰ "Akfırat'a F1 Piyangosu Vurdu," 23 Mayıs 2005.

Kadıköy Sebze Hali'ne satarak ve mandıracılık yaparak geçinen 1.500 nüfuslu köy, Naim Bürce'nin deyiimiyle Formula 1'den çok nasiplenmiştir. Köyün tapusuz arazileri iki kat değerlendirilerek 15-25 bin YTL'ye alıcı bulmaktadır.³¹¹

22 Ağustos 2005 tarihinde bölgede bulunan sitelerin ev sayısı ve fiyat aralığı bilgileri açıklanmıştır.³¹² Buna göre:

Site adı	Ev sayısı	Fiyatı
Akfirat Evleri	143	138-177 bin Avro
Tepeören Villaları	101	200-350 bin Dolar
Millenium Park	219	659-975 bin TL
Dumankaya	25	250-380 bin Dolar
Serdanlı Konakları	13	230-450 bin Dolar
Korçam Konakları	10	190-300 bin Dolar
Gizli Bahçe	375	70-250 bin Dolar
Arkeon Evleri	319	172-330 bin Avro
Gıda Toptancıları	88	80 bin Dolar
Yapıcılar	86	75 bin Dolar
Tanay Konakları	48	378-500 bin Dolar
Demirciler	40	100-120 bin Dolar
Enginsu	34	120 bin Dolar
Senkron Konakları	18	260 bin Dolar
Harmandere Atlas	140	80-205 bin Avro

Tablo 14: Akfirat'ta İnşa Edilen Konutların Fiyat Aralıkları

2007'nin Temmuz ayına geldiğinde ise bölgedeki villalar için satış fiyatlarının 200 bin-700 bin Avro aralığına yükseldiği, kiralarn ise 1200 YTL'den başlayıp 2500 YTL'ye kadar uzandığı gözlemlenmektedir.³¹³ 2007'de, yukarıda verilen villaların yanı sıra, Ecesan Villaları, Sultan Konakları, Kanarya Evleri, Kuru Evleri, İspanyol Evleri, F2 Evleri, Korupark Evleri, İstanbul Park Konakları'nın da adları telaffuz edilmektedir. 2008 yılı itibarıyla sitelerde belirgin bir artış gözlemlenmektedir³¹⁴ Mevcut sitelerden geriye kalan 50 bin dönümlük alana 150 bin konut yapılması bekleniyor.³¹⁵

³¹¹ "Formula'nın Şampiyonu Şimdiden Belli: Akfirat," *Radikal*, 5 Ağustos 2005.

³¹² "Formula 1'in Altyapı Çalışmaları Akfirat'taki Villalara Yaradı," *Vatan* 34, 22 Ağustos 2005.

³¹³ "Formula 1 Bereketi," *Hürriyet*, 24 Temmuz 2007.

³¹⁴ "Akfirat'ın 'İstanbul Park' İsyanı," *Hürriyet*, 8 Mayıs 2008.

³¹⁵ "İstanbul Gayrimenkul Piyasası," *Milliyet Emlak*, 26 Eylül 2007.

ADI	VILLA SAYISI	FİRMA
Arkeon Evleri	329	Yapı Konut
Akfırat Evleri	143	D-Yapı
Royal Park Residence	72	Kuryap-Royal
Millenium Park	219	A. Yıldırım
Kuğu Evleri	98	Tırsan-Bautek
Tepeören Villaları	101	Yon Konut
Koru Evleri	22	Ertaş
Sultan Konakları	23	Sıdıklar
İstanbul Park Konakları	55	İnmaş
F2 Evleri	314	CE Yapı
Kırklar Vadisi	34	Şanlı
Akfırat Villaları	29	Eren
Kanarya Konakları	15	Uzunal
İspanyol Evleri	10	Tümak
Proje aşamasında	-	İnanlar
KoruPark Evleri	165	Marmara Konutları
Ecesan Villalar8ı	104	Ecesan
TepePark	42	Yuvataş

Tablo 8: Akfırat'ta İnşa Edilen Kapalı Siteler

Belde civarındaki arsalar değer kazanarak peynir ekmek gibi satılmaya başladı. Aralarında Yön konut, Yapı konut A.Ş, D inşaat, As inşaat gibi isimlerin bulunduğu 17 şirket, toplam 3.690 dönümlük arazi satın aldı. Talep o kadar fazla ki, beldede satılacak arsa kalmadı. Bunun yanı sıra beldede biri Okan, diğeri devlet üniversitesi olmak üzere iki üniversite açılacak.³¹⁶

Akfırat Belediye Eski Başkanı Hilmi Yıldız, yarışların bölgeye yeni yatırımlar sağladığını belirtmiş, özellikle konut alanında çok fazla talep olduğunu vurgulayarak “Şu anda yer satın almak isterseniz yer bulamazsınız. Bir yıl sonra buraya geldiğinizde doğalgazı olan, içme suyu şırl şırl akan, yağmur ve atık suyu kanalları bitmiş, üniversiteleri olan, tek katlı yapılardan oluşan, yeşili bol muhteşem bir yer göreceksiniz³¹⁷” diyerek bölgede yaşanan mekânsal dönüşümü açıkça ifade etmiştir. Ancak 2008’de bu alana gittiğimizde eski mahallelerin aynı kaldığını ama villalar bölgesinin geliştiğini tüm altyapı ve diğer hizmetlerinin sağlandığını görüyoruz.

³¹⁶ “Akfırat’a FORMULA 1 Bereketi Geldi,” *Sabah*, 22 Mayıs 2005.

³¹⁷ Agy.

Fotoğraf 4: Akfırat'ta Kapalı Siteler

3. 5. SONUÇ

Sonuç olarak Formula 1 İstanbul süreci başladığı tarihten itibaren, her aşamada önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Kent üzerinde derin izler bırakacak dönüşüm kararları, belirli aktörler tarafından hiçbir tartışma sürecine açılmadan, konuyla ilgili kurum ve kişilerin eleştirileri dikkate alınmadan verilmiş, önemli ekonomik, mekânsal, ekolojik değerlendirme ve analiz süreçleri gerçekleştirilmeden büyük ölçekli bir etkinlik hayata geçirilmiştir. Bu süreç aynı zamanda merkezi ve yerel yönetimlerin neoliberal sistem içindeki yeni iktidar ve ilişki mekanizmalarının açıkça görülebileceği bir örnek niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Caldiera'nın ifadesiyle, toplumsal farklılaşma ve ayrımlaşmanın kesinkes vurgulandığı kentlerle karşı karşıyayız ve bu koşullarda heterojenlik daha ciddi ele alınmalıdır; çünkü parçalanma ayrılığı körüklemekte ve basit farklılıkları değil, uzlaştırılmaz eşitsizlikleri ifade etmektedir.³¹⁸

Bugün bir yandan İstanbul'un giderek derinleşen sorunları olan eşitsizlik, sosyal ve mekânsal ayrışma, yoksulluk, diğer yandan ise yörüngesinden çıkılamayacak bir hızla kenti içine çeken dünya kenti olabilmek yarışını, birbirini tetikleyerek varlıklarını kentsel mekânda hissettiren süreçlerdir. Bu noktada düşünülmesi gereken, yukarıda ifade ettiğimiz sorunların ortaya çıkmasına İstanbul'un bir parçası olmaya çalıştığı sisteme entegrasyonda başarısız olunmasının mı neden olduğu, yoksa kentin içinde bulunduğu noktaya bu yarışta hedeflenen amaca ulaşabilmek uğruna uyguladığı stratejilerin sonucunda mı gelindiğidir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki dünya kenti olarak nitelendirilen ve bu sıfatın gereklerini tam anlamıyla yerine getirdiği düşünülen Londra, New York, Tokyo, Paris, vb. kentlerde de benzer kentsel sorunlar varlığını sürdürmektedir.³¹⁹ Bu kentlerde hizmet sektörünün payı hızla artarken, servis sektöründe de benzer bir istihdam artışının olması beklenmektedir. Ancak sanıldığı gibi servis sektöründeki istihdam artışı, üretim sektöründeki istihdam kayıplarını absorbe edemediği gibi servis sektöründe yaratılan işlerin çoğu yarı zamanlı, geçici işler olmakta, yüksek ücretli iş olanakları ise yalnızca kalifiye çalışanları istihdam edebilmekte ve sonuç olarak esnek üretim içerisinde istihdam olanakları iki uç noktada toplanmaktadır.³²⁰ Böylece neoliberal ekonomi politikaları bir yandan toplumsal sınıflar arasındaki gelir eşitsizliğini artırmakta, gelir dağılımındaki kutuplaşma kentsel mekâna da farklı biçimlerde yansımaktadır. Hizmet sektörüne odaklanmış, sanayiden arındırılmaya çalışılan, büyük ölçekli

³¹⁸ Teresa P. R. Caldeira, "Sao Paulo'da Yeni Mekânsal Ayrımlaşma: Duvarlar İnşâ Etmek," Temmuz 1999, s. 96.

³¹⁹ Öktem, "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası," s. 62.

³²⁰ Dilek Özdemir, "Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı(sızlık) Koşullarının İncelenmesi" (Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul, 11-13 Haziran 2003).

etkinliklerle markalaşma ve seçkinleşme çalışmalarının peşinden gitmekte, ekonomik süreçlerde arka planda yaşananların benzeri etkiler kentsel mekânda da görülmektedir.

Yani sürecin bu iki kutuplu yapısına kentlerin etkinlikler yoluyla kalkınma stratejileri üretmeleri üzerinden bakıldığında da etkinliklerin birçok kentsel problemi de beraberlerinde getirdikleri görülmekte, kamu yararına büyük kalkınma hamleleri olarak sunulan görüntülerin arkasında sürecin kazanan ve kaybedenlerinin konumları pekişmektedir. Kentsel mekânın küresel ekonominin aktörlerinin talepleri yönünde yeniden yapılandırılması ve düzenlenmesi sadece mekânsal bir düzenleme ile sınırlı kalmamakta, dünyanın seyrine sunulacak kent, düşük gelir gruplarının ve onların estetik bulunmayan yaşam alanlarının ortadan kaldırılması yoluyla bir sterilizasyon sürecine tabi tutulmaktadır. İşte büyük ölçekli etkinlikler de bu temizlik operasyonlarının üst başlığı olarak düşünülmekte, kentsel dönüşüm projelerinin yıkıcı, ayrıştırıcı, damgalayıcı stratejilerinden biri olarak yapılandırılmaktadır.

Bu çalışma içerisinde tartışılan büyük ölçekli etkinliklerin kentsel mekâna etkileri Formula 1 ve Akfırat örneğinde ele alındığında benzer birtakım sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Formula 1 yarışları yoluyla hayata geçirilen projelerin yıkıcı etkileri parlak bir söylemle kapatılmakta bu projeler kentte yaşayanların gözünde meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Kullanılan söylemin temel tezlerine baktığımızda ise Formula 1 ve onun kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerin turizm sektöründe istihdam yaratıp gelirleri artıracacağı, kentte gerçekleştirilecek projeler yoluyla kentin estetik ve temiz bir görüntüye kavuşacağı ve bundan tüm kentlilerin faydalanacağı, kültür-sanat-spor ve eğlence merkezlerinin artırılacağı, turizm yoluyla yerel vergi gelirlerinden ve perakende ticaretten büyük kârlar sağlanacağı ve tüm bunların yanında artı bir çaba ve kaynak ayrılmadan küresel sahnede büyük reklam ve tanıtım fırsatının yakalanacağı iddia edilmektedir.

Oysa eşitlikçi ve adaletli bir yeniden dağıtım sistemi meydana getirme iddiasındaki bu söylemin sonuçlarının bu yönde olmadığı görülmektedir. Öncelikle büyük ölçekli etkinlikler yolu ile katılımcılardan elde edilen gelirler etkinliğin düzenlenmesi için ayrılan bütçelerin yanında çok küçük rakamlar olarak kalmakta, gelir-gider dengesi çok nadir olarak kurulabilmektedir. Etkinliklere katılması beklenen ziyaretçi sayılarının ve kentte yapacakları harcamaların da bir garantisi yoktur. Etkinliklerin birçoğunun Formula 1 örneğinde olduğu gibi gelir ve giderleri paylaşacak sermaye

sahipleri, yatırımcılar ve kurumlar olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Sanki etkinlik sonunda elde edilen tüm gelir kentin tüm sınıfları yararına kullanılıyormuşçasına hareket edilmesi de etkinlikleri halkın gözünde meşrulaştırma ve sahiplenilmesini sağlama yöntemlerinden biridir.

Öte yandan Ömerli Baraj ve Dere Kısa Mesafeli Koruma Kuşağı sınırları içerisine inşa edilen Formula 1 pistini içine alan İstanbul Park tesislerinin bölgede yarattığı ekolojik tahribat etkinliğe dair yapılan kâr-zarar hesapları içerisinde görünmez hale getirilmiştir. Çünkü yaygın söyleme göre bölgede yalnızca pistin inşa edilmiş olmasının doğal hayata yönelik bir tehdit oluşturmayacağı, etkinliklerin yılın belli zamanlarında kısa süreli olarak gerçekleştirileceği üzerinedir. Ancak daha pistin yer seçim sürecinde bölgede mekânsal dönüşüm hızını almış, spekülâtif mekânsal rant yükselişi alanın karakteristik yapısını kökten değiştirmiştir. Değişim sadece Akfırat'la sınırlı kalmamış, yakın çevresini de etkilemiştir. Yeni alışveriş merkezlerinin açılması, orta ve üst orta sınıflara hitap edecek toplu konut ve kapalı site inşaatlarının artması ile beraber “cazibe merkezi” nitelemesi yalnızca Akfırat için değil, Kurtköy mahallesiyle Pendik ve Tuzla ilçeleri için de zikredilir hale gelmeye başlamıştır. 1999 yılında Orhanlı Belediyesi sınırları içerisinde Sabancı Üniversitesi, Formula 1 pisti ve Akfırat Belediyesi binasının arkasında yer alan geniş araziler üzerinde inşaatını tamamlanan Okan Üniversitesi de 2003 yılında eğitim-öğretime başlamıştır. 2008 yılında Kurtköy'de Viaport adıyla büyük bir alışveriş merkezi inşa edilmiş, yine Kurtköy'de bulunan ve 2001 yılında açılan Sabiha Gökçen Havalimanı ek uçuş seferleriyle canlandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'deki ticari gemi inşa ve tamir kapasitesinin %90'ının gerçekleştirildiği Tuzla bölgesinde bulunan tersane ve diğer tesislerin taşınması ilk defa 2006 yılında İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı'nın kamuoyuna açıklanması ile gündeme gelmiştir. Plan kararlarına göre Tuzla-Aydınlı koyunda bulunan tersaneler, sanayi lejantından çıkarılarak, Merkezi İş Alanı (MİA) lejantına alınmıştır. İstanbul'da sanayinin desantralizasyonu üst başlığı altında alınan kararlardan biri olarak tersanelerin taşınması ve bölgenin dönüşümü ile ilgili olarak Tuzla Belediye Başkanı ağır yük gemilerinden ziyade yat turizmine yönelik projelerin geliştirildiğini ifade etmiş, Formula 1 etkinliği ve bölgede gerçekleşecek yabancı yatırımların ulaşım bağlantılarının deniz yoluyla sağlanabileceğini ifade etmiştir. Monaco merkezli yat limanı konusunda uzman bir firmanın yat limanı projesi konusunda girişimleri

olduğunu, ayrıca ilçede 100 dönümün üzerindeki bir alanın turizm alanı olarak belirlendiğini, biri outlet center olmak üzere beş alışveriş merkezinin inşaatının sürdüğünü belirtmiştir.³²¹ Formula 1 pistinin gündeme gelme ve inşa sürecine paralel olarak bölge ve yakın çevresi konut, alışveriş merkezi, fuar alanı olarak dönüştürülmeye başlanmıştır. 10 Nisan 2007’de “Pendik Silicon Valley Tasarısı” olarak adlandırılan Pendik Kentsel Dönüşüm Ve İleri Teknoloji Parkı Kanun Tasarısı kabul edilmiş, beş binden fazla konutu içine alan Tuzla Aydınli ve Şifa Mahalleleri Konut Alanları Kentsel Dönüşüm Projesi ve Kartal’ı sanayiden arındırarak MİA haline getirme projesi birbirini takip eden zamanlarda hayata geçirilmeye başlanmıştır.³²²

Yerli ve yabancı sermayenin bölgede gerçekleştirdiği yatırımların dışında merkezi ve yerel yönetim kadrolarının önemli isimleri de Akfırat ve yakın çevresinde arazi satın almışlardır. Örneğin 2009 yılı içerisinde Akfırat’ta gerçekleştirdiği imar yolsuzlukları nedeniyle tutuklanan eski Belediye Başkanı Hilmi Yıldız’ın soruşturması kapsamında Hilmi Yıldız’ın bölgede sahip olduğu araziler dışında Cumhurbaşkanı Abdullal Gül’ün eşi Hayrünisa Gül’ün de beldede arazi sahibi olduğu ortaya çıkmıştır.

İstanbul’da 2000’li yıllardan bugüne yukarıda aktarılan söylemlerin eşliğinde gündeme getirilen ve uygulanan büyük ölçekli etkinliklerin, Formula 1 örneğinde de irdelendiği gibi ortaya çıkardığı olumsuz etkiler dünya örneklerinden yerel dinamikler ve yapılar bakımından farklılaşıyor olsa bile sonuçlar itibariyle büyük benzerlikler taşımaktadır. İnsan kaynakları yönetim danışmanlığı firması Mercer’in dünya genelinde 215 şehirde gerçekleştirdiği Yaşam Kalitesi araştırmasının 2009 yılı sonuçlarına bakıldığında İstanbul 2007 yılı verilerinin de altına gerilemiştir.³²³ Öte yandan bir başka veri olan İstanbul’u a gelen turist sayılarına ve İstanbul’un ülke genelinde turizm gelirlerinden aldığı paya bakıldığında, büyük ölçekli etkinliklerin gündeme geldiği ve uygulamaya geçildiği tarihler arasında (1993-2004 yılları) önemli bir değişim görülmemektedir (Türkiye ve İstanbul karşılaştırmalı turizm verileri için bkz. Ek 7). Bu verilerin netleştirdiği ortak tema, etkinlik yoluyla kalkınma stratejilerinin başarısızlığı ve temelden yanlış bir mantık üzerine inşa

³²¹ “Belediye Başkanı Neler Söyledi?,” *Sabah*, 9 Eylül 2008.

³²² Aslı Odman, “Tuzla’da İşçiler, Sermaye, Gemiler, Tersaneler: Kaydıra Kaydıra Nereye?,” *İstanbul Dergisi* (2008).

³²³ “İstanbul’un Kalitesi Düşüyor,” gazeteport, ww.gazeteport.com.tr/EKONOMI/NEWS/GP_445781.

edilmiş olmalarıdır. Şöyle ki yukarıdaki turizm gelirleri üzerine verilerin dayandığı İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı'nda turizm gelirlerindeki bu düşüşe sebep olarak, İstanbul'un, karşılaştırıldığı diğer dünya kentleri olan Paris, Londra, Barselona, Lizbon ile kıyaslandığında yetersiz sayıda ve kalitede büyük ölçekli etkinliğe ev sahipliği yapmaması ve etkinliklere merkezi ve yerel yönetimler tarafından yeteri kadar kaynak ayrılmaması sebep olarak gösterilmiştir.³²⁴ İstanbul'u küresel düzlemde tanıtmak ve çekiciliğini arttırmak açısından büyük ölçekli etkinlikler bir fırsat olarak nitelendirilirken, İstanbul'un bu fırsatları nasıl olup da kaçırabildiği üzerine tartışmalar yürütülmüştür.

Yukarıda yapılan tartışmalar üzerinden Formula 1 yarışlarının 2008 yılın sonunda dünya genelinde yaşanan ekonomik krizden etkilenmesi ve yarışların birçok Avrupa ülkesinde iptal edilmesi, Honda başta olmak üzere dev otomotiv şirketlerinin yarışlardan çekilmesi gibi gelişmeler büyük ölçekli etkinliklerin ekonomilerinin herhangi bir devamlılık arz etmediği gibi oldukça kırılgan olduğunu da göstermektedir. Belirsizlikleri ve olumsuz etkileri bu kadar kompakt bir biçimde üzerinde taşıyan büyük ölçekli etkinliklere büyük anlamlar ve beklentiler yüklenmesi, kapitalizmin ortaya çıkardığı rekabete ve devamlı gelişime odaklı her türlü yolun işlevsel olduğu sanrısını başarıyla yitirdiğinin de bir göstergesidir. 2008 yılında başlayan ekonomik krizin ardından yarışlardan çekilen Avrupa ülkelerinin yerini 2009 yılı Formula 1 yarış takvimine baktığımızda Malezya, Çin, Bahreyn, Singapur, Japonya, Brezilya gibi çoğunluğu Avrupa dışında ve gelişmekte olan ülkeler olması hiç şaşırtıcı değildir.

Bu çalışmanın büyük ölçekli etkinlikler yoluyla gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleriyle ilgili çalışmalarını da kapsayan var olan literatüre yeni bir örnek alan çalışması olarak ekleneceğini ve irdelemeye çalıştığı ilişkilerle kritik bir dönemeçte bulunan İstanbul'un kentsel dönüşümü üzerine daha önce yapılmış akademik bilgi ve sosyal politika üretimine bir katkı niteliğinde olacağını umut ediyorum.

³²⁴ "İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı."

EKLER

EK 1: FORMULA 1 ALANI PARSELLERİ BİLGİLERİ

Hazinedar Sadri Ali Mehmet Süheyl Vakfı'na ait vakıf ormanı,

İLİ: İstanbul

İLÇESİ: Tuzla

KÖY: Tepeören Köyü

MEVKİİ: Karaaliler Çiftliği

PAFTA: 9-10-11

PARSEL: 1092-1093 ALANI: 1.090.000.000 m²/1.180.000.000 m²

VASFI: Çalılık-mera

SAHİBİ: Hazinedar Sadri Ali Mehmet Süheyl Vakfı

12 NUMARALI TAPU SİCİL KÜTÜĞÜ SAYFA NO: 1091-1092

TAPU TESCİL TARİHİ: 24.01.1967

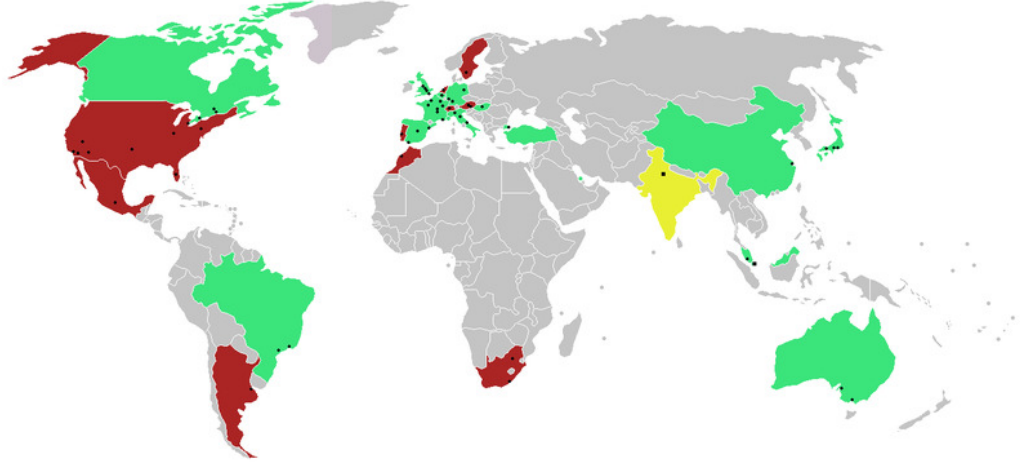
4695/ 10.10.1994 – 2B ŞERHİ “Amme müesseselerine ait ormanlar parçalanarak satışına ve müesseselere toprağı ile birlikte devir ve temlik edilemez”³²⁵

³²⁵ “Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi 26 Ağustos 2003 Tarihli Belge,” ed. HKMO (İstanbul: 2003).

EK 2: FORMULA 1 PİSTİNİN YER ALDIĞI ÜLKELER

No	Yapılan yarış	Şehir	Pist adı	Yarış sezonu
1	Bahreyn Grand Prix	Sakhir	Uluslararası Bahreyn pisti	2004-2006
2	Malezya Grand Prix	Kuala Lumpur	Uluslar arası Sepang pisti	1999-2006
3	Avustralya Grand Prix	Melbourne	Albert park	1996-2006
4	San Marino Grand Prix	Imola	Autodromo Enzo E Dino Ferrari	1980-2006
5	Avrupa Grand Prix	Nürburg	Nürburgring pisti	1951-1958, 1961-1969, 1971-1976, 1984-1985, 1995-2007
6	İspanya Grand Prix	Barselona	Catalunya pisti	1991-2007
7	Monaco Grand Prix	Monte Carlo	Monaco pisti	1950, 1955-2007
8	İngiltere Grand Prix	Silverstone	Silverstone pisti	1950-1954, '56, '58, '60, '63, '65, '67, '69, '71, '73, '75, '77, '79, '81, '83, '85, 1987-2007
9	Kanada Grand Prix	Montreal	Gilles Villeneuve pisti	1978-1986, 1988-2007
10	ABD Grand Prix	Indianapolis	Indianapolis Motor Speedway	1950-2006
11	Fransa Grand Prix	Magny Cours	Nevers Magny Cours pisti	1991-2006
12	Almanya Grand Prix	Hockenheim	Hockenheimring Baden Württemberg	1951-2006
13	Macaristan Grand Prix	Budapeste	Hungaroring	1986-2006
14	Türkiye Grand Prix	İstanbul	İstanbul Park	2005-2006-2007
15	İtalya Grand Prix	Monza	Autodromo Nazionale Di Monza	1950-2006
16	Çin Grand Prix	Sanghay	Sangay Pisti	2004-2006
17	Japonya Grand Prix	Suzuka	Suzuki uluslar arası yarış pisti	1965-2006
18	Brezilya Grand Prix	Interlagos	Autodromo Jose Carlos Pace	1973-2006

EK 3: FORMULA 1 PİSTLERİNİN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

EK 4: FORMULA 1 İSTANBUL PROJESİ'NDE YER ALAN AKTÖRLER

- * Federation Internationale de l'Automobile (FIA): Patronu Bernie Ecclestone
- * Türkiye Otomobil ve Motor Sporları Federasyonu'na (TOMSFED): Başkanı Mümtaz Tahincioğlu
- * İstanbul Ticaret Odası (İTO): Başkanı Mehmet Yıldırım
- * Mal Sahibi: İTO / Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) / Formula İstanbul Yatırım A.Ş. (FİYAŞ)
- * Arsa Sahibi: T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
- * İşletme ve Bilet-Ürün Satış: Motor Sporları Organizasyon A.Ş. (MSO)
- * Yüklenici: EVREN® Mühendislik ve İnşaat Ltd. Şti.
- * Federasyon: TOMSFED
- * Konsept Dizayn ve Danışman: Tilke Ingenieure und Architekten GmbH
- * Mimari Proje: Orion İnşaat ve Dekorasyon Ltd. Şti.
- * Pist Proje: Protek Proje Dan. Müh. Bil. İşl. İnş. Tur. San. Tic. Ltd. Şti.
- * Statik Proje: Aydın Pelin-Can Binzet Müşavirlik ve Mühendislik A.Ş.
- * Elektrik Proje: Özyazıcı İnşaat ve Elektrik Ltd. Şti.
- * Mekanik Proje: Elmaksan Mekanik Tesisat San. ve Tic. Ltd. Şti.
- * Yapı Denetim: Sismik Yapı Denetim Hizmetleri A.Ş.

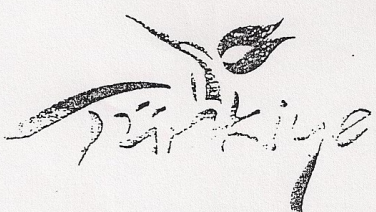
DANIŞMANLAR: GİA JILANI / SİGMA INTERNATIONAL, METİN ERDOĞDU, MEHMET KAYALI / PFD INTERNATIONAL

EK 5: ÇED GEREKLİ DEĞİLDİR BELGESİ

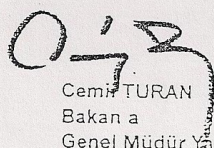
T.C. İSTANBUL VALİLİĞİ Çevre Ve Orman İl Müdürlüğü	
Karar Tarihi : 05/12/2003 Karar No : 2003/03-18	
ÇED GEREKLİ DEĞİLDİR BELGESİ	
<p>06 Haziran 2002 tarih ve 24777 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 18. maddesi gereğince; Formula İstanbul Yatırım A.Ş.'ne ait "Formula İstanbul Otomobil ve Diğer Motorlu Araçlar Spor ve Yarışma Alanları Yapımı" Projesi ile ilgili olarak 23.10.2003 tarih ve 555 nolu Valilik OLUR'u ile oluşturulan Komisyon çalışması tamamlanmış ve 12.12.2003 tarih ve 680 nolu Valilik OLUR'u ile "ÇED Gerekliliği Değildir Kararı" verilmiştir.</p>	
 Mehmet Ali CEVİKLER Vali Vali Yardımcısı	
Proje Sahibi : Formula İstanbul Yatırım A.Ş. Projenin Yeri : İstanbul İli, Tuzla İlçesi, Tepeören Köyü, Karaaliler Mevkii	

EK 6: TURİZM YATIRIMI BELGESİ

Ek. 9

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TURİZM YATIRIMI BELGESİ

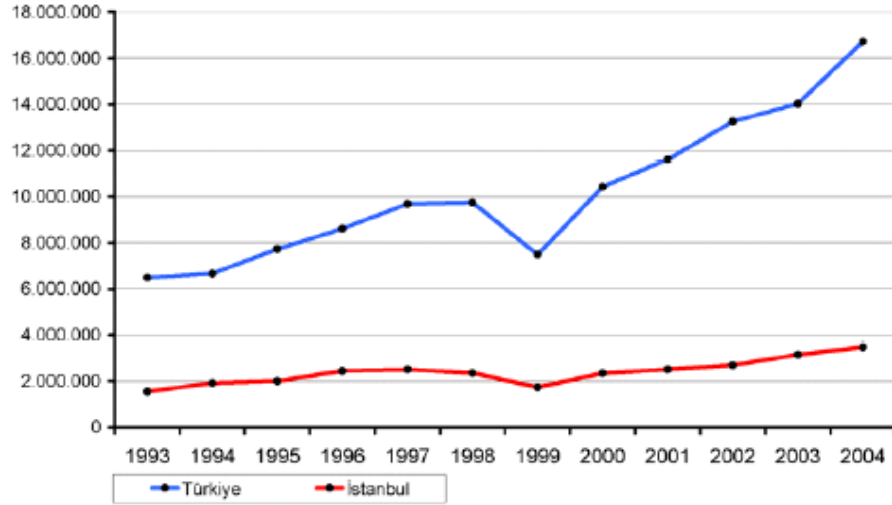
YATIRIMIN
Adı : FORMULA 1
Sınıfı ve Türü : ÖZEL TESİS
Adresi : TEPEÖREN KÖYÜ KARAALİLER ÇİFTLİĞİ (PAFTA :9-10-11,
PARSEL : 1092-1093) TUZLA/İSTANBUL
Belge Sahibi : FORMULA İSTANBUL YATIRIM A.Ş.
Mal Sahibi : HAZİNEDAR SADRİ ALİ MEHMET SÜHEYL VAKFI
Tarih ve Sayı : 31.10.2003 - 9276
İşçiliğe Başlama T. : 1 YIL (31/10/2004)
İşletmeye Açılma T. : 4 YIL (31/10/2007)
Kapasite : 120 KİŞİLİK ÇOK AMAÇLI SALON, 100 KİŞİLİK 2 ADET KONFERANS
SALONU, 800 KİŞİLİK KONFERANS SALONU, YÖNETİM OFİSLERİ, 400
KİŞİLİK 4 ADET 1. SINIF LOKANTA, 3000 KİŞİLİK YEMEKLİ SEYİR TERASI,
FORMULA 1 YARIŞ PİSTİ, GO-KARD PİSTİ, HELİKOPTER PİSTİ (8 ADET),
ÇEVRE VE SERVİS YOLLARI, 11.000 ARAÇLIK OTOYOL, 20.000 KİŞİLİK
ANA TRİBÜN, 85-550 KİŞİLİK GEÇİCİ TRİBÜNLER, ARAÇ BAKIM VE
SERVİS ALANLARI, ACİL YARDIM VE SAĞLIK MERKEZİ, YARIŞ KONTROL
MERKEZİ

Cemil TURAN
Bakan a
Genel Müdür Yardımcısı

Bu belge 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca verilmiştir.

No: 0269

EK 7: SON 10 YILDA TÜRKİYE VE İSTANBUL'A GELEN TURİST SAYISI

Kaynak: İstanbul İl Turizm Müdürlüğü, 2005

EK 8: 2009 FORMULA 1 BİLET SATIŞ REKLAMI

BÜYÜK HEYECAN HAZİRAN'DA!

**BİLETİNİZİ
ZAMANINDA ALIN,
YARIŞTA
ARKA SIRALARDA
KALMAYIN!**

**F1 ING TURKISH GRAND PRIX
Formule 1
İSTANBUL
03-06-07 HAZİRAN 2009**

*İstanbul havası, bul 'B' de yağmur yağar mı?
Hamilton, Massa, Button,
Raikkonen, Trulli, Kubica...
Motorlar çalıştı, lastikler ısınıyor.
Yeni kurallar, daha yakın geçişler...
Yerde arabalar, gökte helikopterler,
Safety Car, sarı bayrak, damalı bayrak
Podyum, köpük, şampanya...
Haziran'da, İstanbul Park'ta!*

Bilet satın almak için • www.istanbulparkcircuit.com • Biletix Çağrı Merkezi 0 216 556 98 00 • Tüm Biletix gişeleri

**EK 9: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ TARAFINDAN
HAZIRLANAN FORMULA 1 REKLAMLARI**

***İstanbul
kazandı!***

Yarışın gerçek şampiyonu olan İstanbul halkına teşekkür ederim!

Dr. Mimar Kadir Topbaş
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul
AĞUSTOS 2008
bülteni

*dünya kenti
olma yarışımız
hızla sürüyor*

***ileri...
daha ileri***

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

WELCOME TO
İSTANBUL

**MAKE SURE
IT'S ONE OF YOUR PITSTOPS.**

İstanbul Metropolitan Municipality
WELCOME TO
İSTANBUL

ONE LAP, TWO CONTINENTS.

İstanbul Metropolitan Municipality

KAYNAKÇA

- Küçükçekmece Belediyesi, www.kucukcekmece.bel.tr.
- F1 İstanbul Park.
- İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- Paper presented at the 21. Yüzyılda Şehir ve Kültür Endüstrileri, İstanbul, 14-15 Haziran 2007.
- "2 Belde Rant Yüzünden Köyü Paylaşmıyor." *Zaman*, 26 Temmuz 2003.
- "3 Katrilyonluk Yatırım." *Sabah İstanbul*, 14 Ocak 2000, 1.
- "20 bin Dünyalı İstanbul'da Buluşuyor." *Radikal*, 16 Mart 2009.
- "100 bin Seyirci Vardı." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- "2006 Kış Olimpiyatları Çevre Notu Açıklandı." *Sabah*, 23 Şubat 2006.
- Akan, Murat. *Basında Akfırat*. İstanbul: Akfırat Belediyesi.
- "Akfırat'ta Çok 'Şeyhler' Oluyor." *Milliyet*, 21 Ocak 2003.
- "Akfırat'ta Şeyh Korkusu." *Radikal*, 21 Ocak 2003.
- "Akfırat Belediye Başkanlığı Fen ve İmar Müdürlüğü 23.01.2003 Tarihli İmar Durumu Belgesi." Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kütüphanesi Arşivi. İstanbul, 2004.
- "Akfırat Belediyesi: Formula 1 Pistinin Ruhsat Sorunu Yok." *Zaman*, 16 Şubat 2005.
- "Akfırat'a F1 Piyangosu Vurdu." 23 Mayıs 2005.
- "Akfırat'a FORMULA 1 Bereketi geldi." *Sabah*, 22 Mayıs 2005.
- "Akfırat'ın 'İstanbul Park' İsyanı." *Hürriyet*, 8 Mayıs 2008.
- Akkar, Z. Müge. "Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye" *Planlama* 36, no. 2 (2006): 29-38.
- Aksoy, Asu. "Kültür Politikasında Gucci Prada Açılımı." *Radikal İki*, 7 Aralık 2008.
- Alptekin, Emel. "Şuralarda bir yerde olimpiyat olacaktı." *Radikal*, 30 Haziran 2008.
- Altuğ, Evrim. "Avrupa 'Tadilat' Başkenti." *Sabah*, 17 Kasım 2008.
- "Anadolu Yakası İstanbul Değil Mi? Yine Ayrım". *Sabah İstanbul*, 16 Şubat 2001.
- Antalya F1'i getirmek için çalışıyor*. NTVMSNBC Spor, 17 Nisan 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/147424.asp>.
- Antalya, F1 için strateji belirliyor*. NTVMSNBC Spor, 27 Nisan 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/148549.asp>.
- Antalya, Formula 1'e talip*. NTVMSNBC Spor, 15 Mart 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/140940.asp>.
- Atayurt, Ulus , Tom Deforce ve Müge Yıldırım. "Küresel Saflar Sıklaştıkça." *İstanbul Dergisi*, no. 63 (2008): 71-76.

- "Avrupa Kültür Başkenti İstanbul." *Radikal*, 31 Mayıs 2005.
- Bartu-Candan, Ayfer. "Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak." Çağlar Keyder (der.) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında* içinde, 43-59. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Bartu-Candan, Ayfer ve Biray Kolluoğlu. "Kentsel dönüşüme nasıl karşı durulabilir?" *İstanbul Dergisi*, no. 60 (2007): 68-73.
- . "Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in İstanbul." *New Perspectives on Turkey*, no. 39 (2008): 5-46.
- . "Güvenlikçiye Güvenmeyenler: Kapalı Siteler ve Sosyal Tabakalaşma." Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, İstanbul, 2008.
- Başkan Kadir Topbaş; 'İstanbul'u dünyanın turizm, kongre, moda merkezi yapacağız'.* İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 25 Kasım 2005 <http://www.arkitera.com/h5813-baskan-kadir-topbas;-%E2%80%98istanbul-u-dunyanin-turizm-kongre-moda-merkezi-yapacagiz-.html>.
- Bayramoğlu, Sonay. *Yönetişim Zihniyeti, Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- "Belediye Başkanı Neler Söyledi?" *Sabah*, 9 Eylül 2008.
- Akfırat Belediyesi. www.akfirat.bel.tr.
- Orhanlı Belediyesi. www.orhanli.bel.tr.
- Bernie Ecclestone'un oyu Antalya'ya.* NTVMSNBC Spor, 15 Ağustos 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169821.asp>.
- "Bir Köyün Kent Olma Hikayesi 'Akfırat'." *Sektörel*, 31 Mart 2008.
- Bora, Taml. "Fatih'in İstanbulu Siyasal İslam'ın "Alternatif Küresel Şehir" Hayalleri." Çağlar Keyder (der.) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında* içinde, 60-77. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- . "Güvenlik Alanının Özelleşmesi: Garibana 'emniyet', kibar muhitlere 'özel güvenlik' mi?" *İstanbul Dergisi*, no. 59 (2007): 58-61.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder. "New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey." Ankara: United Nations Development Programme, 2003.
- Buğra, Ayşe. "The Immoral Economy of Housing in Turkey." *The International Journal of Urban and Regional Research* no. 22 (1998): 303-07.
- Burdett, Richard ve Deyan Sudjic. *The endless city*. London: Phaidon Press, 2007.
- "Büyük Dönüşüm." *Türkiye*, 9 Nisan 2008.
- Caldeira, Teresa P. R. "Sao Paulo'da Yeni Mekânsal Ayrışma: Duvarlar İnşâ Etmek." Temmuz 1999, 87-96.
- Centre on Housing Rights and Evictions*. www.cohre.org.
- "CHP İzmir milletvekili Erdal Kardemir in basın açıklaması ve soru önergesi." Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Kütüphanesi Arşivi. İstanbul, 2004.
- Cochrane, Allan, Jamie Peck ve Adam Tickell. "Manchester Plays Games: Exploring the Local Politics of Globalisation." *Urban Studies* 33, no. 8 (1996): 1319.

- Çekiç, Tuba İnal ve Ferhan Gezici. "İstanbul Metropolitan Kent Çeperindeki Yeni Kullanıcılar: Lüks Konut Alanları." *Kent Gündemi*, no. 6 (2004).
- "Çin'de 267 fabrika 'olimpiyatta hava temiz olsun tatili'ne çıktı." *Hürriyet*, 7 Temmuz 2008.
- "Çırağan Sarayında Gala." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- Danış, Aslı Didem ve Jean-François Pérouse. "Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler." *Toplum ve Bilim*, no. 104 (2005): 92-123.
- Davis, Mike. *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Dedeoğlu, Saniye. *Yoksullukta Son Nöbet (1)* BİANET, 8 Mart 2003 <http://www.bianet.org/bianet/yazdir/17168>.
- Doğan, Ali Ekber. *Eğreti Kamusalılık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- "Dünya Su Forumu Başladı." *Sabah*, 16 Mart 2009.
- "Dünya, İstanbul'u izleyecek." *Yeni Şafak*, 27 Haziran 2004.
- Ecclestone: Karar Önümüzdeki Ay*. NTVMSNBC Spor, 14 Ağustos 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169465.asp>.
- En İyi F1 Pisti Bizimki Olacak*. NTVMSNBC Spor, 10 Kasım 2003 2003 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/234556.asp?cp1=1>.
- Ercan, Fuat. "Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime." F. Ayhan Arı (der.) *Bölgesel Kalkınma, Politikalar ve Yeni Dinamikler*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- "Erdal Karademir'in soru önermesine Kültür ve Turizm Bakanlığında verilen cevaplar." Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kütüphanesi Arşivi. İstanbul, 2003.
- Eruz, Ertan. "Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı İçin: İstanbul'un Suyu ve Ekolojik Yaklaşım." *İstanbul Dergisi*, no. 57 (2006).
- "F1 Beldesine Şeyh mi Hâkim?". *Radikal*, 6 Ocak 2007.
- F1 pisti için çalışmalar başlıyor*. NTVMSNBC Spor, 26 Kasım 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/189592.asp>.
- F1 Türkiye için resmi start verildi*. NTVMSNBC Spor, 29 Ağustos 2003 2003 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/229941.asp>.
- "F1 ve Türkiye" konulu ilk toplantı. NTVMSNBC Spor, 28 Ocak 2001 2001 [cited 29 Nisan 2009]. Available from <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/59732.asp>.
- "Formula'nın Şampiyonu Şimdiden Belli: Akfırat." *Radikal*, 5 Ağustos 2005.
- Formula 1'in Türkiye'ye Gelmesi Ecevit'in Elinde*. *Hürriyetim*, 6 Kasım 2000, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/11/06/258085.asp>.
- "Formula 1 Bereketi." *Hürriyet*, 24 Temmuz 2007.
- Formula 1 Ekonomisi, Formula 1 Petrol Ofisi Türkiye Grand Prix*. İstanbul: Deloitte, 2006.
- "Formula 1 Flora 0." İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği, 2004.

- Formula 1 için Formül Aranıyor.* NTVMSNBC Spor, 30 Temmuz 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/166718.asp>.
- "Formula 1 İçin Kullanılmak İstenen Alanla İlgili Basın Açıklaması." TMMOB, ÇEKÜL, Türkiye Doğa ile Barış Derneği, Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği, Çevre Gönüllüleri Platformu ve TEMA. İstanbul, 2003.
- Formula 1 İstanbul Park Pisti El Değiştirdi.* 2007, <http://www.haber34.com/formula-1-istanbul-park-pisti-el-degistirdi-594-haberi.html>.
- "Formula 1 Pisti İçin Yolsuzluk Davası Açıldı." *Zaman*, 12 Nisan 2005.
- Formula 1 ve Türkiye.* 2000, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/99664.asp>.
- Formula 1, 2005'te İstanbul'da.* NTVMSNBC Spor, 20 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/188827.asp>.
- Formula 1, Ankara'da Tanıtıldı.* NTVMSNBC Spor, 30 Nisan 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/140940.asp>.
- "Formula 1'in Akfırat'a Olduğu Mahkeme Kararıyla Tescillendi." *Zaman*, 13 Nisan 2005.
- "Formula 1'in Altyapı Çalışmaları Akfırat'taki Villalara Yaradı." *Vatan* 34, 22 Ağustos 2005.
- "Formula'nın Şampiyonu Şimdiden Belli: Akfırat." *Radikal*, 5 Ağustos 2005.
- "Formula'ya Özel Bitkisel Otomobil..." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- Gambetti, Zeynep. "Linç Girişimleri, Neo-liberalizm ve Güvenlik Devleti." *Toplum ve Bilim*, no. 109 (2007): 7-34.
- Gedik, Esin. "F1 Kasamızı Boşalttı' dedi Seçim Startı Verdi." *Akşam*, 15 Ocak 2009, s. 6.
- Geray, Uçkun. "Formula 1 İçin Konusunda Basın Açıklaması." Orman Mühendisleri Odası. İstanbul, 2003.
- Greene, Solomon J. "Staged Cities: Mega-events, Slum Clearance, and Global Capital." *Yale Human Rights and Development Law Journal* 6 (2003): 161-187.
- Günel, İbrahim. "Çevreciler: F-1 Yanlış Yerde." *Radikal*, 13 Eylül 2003.
- Güzelsarı, Selime. *Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları*. Ankara: AÜ SBF, 2004.
- "Harita ve kadastro mühendisleri odası İstanbul şubesi 26 ağustos 2003 tarihli belge." HKMO. İstanbul, 2003.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları, 2006.
- Hiller, Harry H. "Mega-events, urban boosterism and growth strategies: An analysis of the objectives and legitimations of the Cape Town 2004 Olympic bid." *International Journal of Urban and Regional Research* 24, no. 2 (2000): 449-458.
- Hızın Tarihsel Serüveni*. Akfırat Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.
- "Hizmete Devam." *Yeni Asya*, 11 Nisan 2006.

<http://www.Formula1turkiye.com>.

"İBB Planlama İmar ve Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü nün Mimarlar Odasına gönderdiği metin." Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kütüphanesi Arşivi. İstanbul, 2003.

İnsel, Ahmet. "Dünyanın Zenginleri ve Zenginliğin Şiddeti." *Birikim*, no. 232-233 (2008): 48-55.

International, Amnesty. "People's Republic of China: The Olympics countdown: One year left to fulfil human rights promises." 2007.

International, Water First. <http://www.water1st.org>.

"Yatırımda da "Sahne senin İstanbul." 2009.

"İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması Sonuç Raporu." Ankara: ODTÜ MATPUM, 2005.

"İstanbul'un Kalitesi Düşüyor." İstanbul, 2009.

İstanbul Belediyesi: Formula 1'e desteğe hazırız. NTVMSNBC Spor, 20 Kasım 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/188844.asp>.

"İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı hazırlıklar." *Sabah*.

"İstanbul Emniyet Müdürü: 'NATO Zirvesi Güvenlikli Olacak'." In *Amerika'nın Sesi-Türkçe*, 2004.

"İstanbul Gayrimenkul Piyasası." *Milliyet Emlak*, 26 Eylül 2007.

"İstanbul İl Bütünü Çevre Düzeni Planı." İMP. İstanbul.

"İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı." İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü. İstanbul, 1995.

"İstanbul Modern." *Türkiye*, 13 Aralık 2004.

"İstanbul NATO Zirvesine Hazır." *Sabah*, 17 Haziran 2004.

"İstanbul Park'a 6 Talip Çıktı." *Sabah* 22 Ekim 2005.

"İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü Formula İstanbul Yatırım A.Ş. için hazırladığı idare görüşü dilekçesi." Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Kütüphanesi Arşivi. İstanbul, 2003.

"İstanbul'u Nasıl Satmalı" Projesi: 2010." *Evensel Kültür*, Ocak 2009, 33-34.

Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu. *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

"Kağıthane-Piyalepaşa Tüneli Açıldı." www.netgazete.com, 2009.

"Kentsel Dönüşüm Projesi Gecekondu Lobisine Takıldı; Müteahhidi Mezarla Korkuttular." *Zaman*, 28 Kasım 2007.

Keyder, Çağlar. "İstanbul'u Nasıl Satmalı." *İstanbul Dergisi*, no. 3 (1992): 81-85.

———. "Arka Plan." Çağlar Keyder (der.) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında* içinde, 9-40. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

———. "Türk Fanusu." Tarık Ali (der.) *New Left Review 2004-Türkiye Seçkisi* içinde, 52-73. İstanbul: agorakitaplığı, 2005.

- Klein, Naomi. "Polis Devleti 2.0'ın Provası." *Express*, Eylül 2008, 36-37.
- Kovel, Joel. *Doğanın Düşmanı. Kapitalizmin Sonu mu, Dünyanın Sonu mu?* İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Kozanoğlu, Hayri , Nurullah Gür ve Barış Alp Özden. *Neoliberalizmin Gerçek 100'ü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- "Kupayı Başbakan Verdi." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- Kurtuluş, Hatice. "Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak." *Planlama* 36, no. 2 (2006): 7-12.
- . "Neo liberalizmin yükselen piyasaları, kentsel-toplumsal ayrışma ve dışlamının bir aracı olarak "Güvenlik" söylemi"." *Evensel Kültür*, Nisan 2007, 63-65.
- . "Kentsel Dönüşümün Ekonomi Politikası." Paper presented at the Kentsel Dönüşüm: İstanbul'da Sosyomekânsal Değişme, İstanbul, 9 Ekim 2008.
- . "Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi." *İktisat Dergisi* 499 (2008): 26-33.
- Kuyucu, Tuna. "Liberalizm, Hukuki Tahakküm ve Kentsel Dönüşüm." *İstanbul Dergisi*, no. 64 (2008): 46-51.
- "Küçükçekmece'de 18 bin bina yıkılacak." *Akşam*, 18 Nisan 2004.
- "Küçükçekmece'nin çehresi değişti." *Türkiye*, 31 Ekim 2008.
- "Küçükçekmece 'vizyon kent' olacak." *Türkiye*, 25 Mart 2004.
- Lovering, John. "Deneyimler." Paper presented at the TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi İstanbul Yerel Yönetimler Sempozyumu, İstanbul, 6-7 Şubat 2009.
- "Manşetin Sırrı." *Sabah*, 17 Ağustos 2003.
- Misyon & Vizyon. Küçükçekmece Belediyesi*, 2008.
http://www.kucukcekmece.bel.tr/icerik_detay.asp?tur=20&id=7.
- Müdürlüğü, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel. "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği." 2003.
- Müftüoğlu, Berna Güler. *Küresel Rekabetin Cazibe Merkezi: Yerel/Bölgesel Dinamikler*. F. Ayhan Arı (der.) *Bölgesel Kalkınma, Politikalar ve Yeni Dinamikler*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- Nuhoğlu, Şahan. "Asrın Seferberliği." *Express*, Temmuz-Ağustos 2008, 32-33.
- Odman, Aslı. "Tuzla'da İşçiler, Sermaye, Gemiler, Tersaneler: Kaydıra Kaydıra Nereye?" *İstanbul Dergisi* (2008).
- "Olimpiyat Açılışı Meğer İllüzyonmuş." *Radikal*, 13 Ağustos 2008.
- "Olimpiyat Köyü'ne Turkish Makyaj." *Vatan*, 11 Mayıs 2005.
- "Olimpiyat Yatırımlarındaki Ayrımcılık Bardağı Taşırdı, Anadolu Ayaklandı." *Sabah İstanbul*, 23 Şubat 2001.
- Öktem, Binnur. "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere-Maslak Hattı." Hatice Kurtuluş (der.) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar içinde*, 25-76. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

- . "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri." *Planlama* 36, no. 2 (2006): 53-64.
- Öncü, Ayşe ve Petra Weyland. *Mekân, Kültür, İktidar. Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Öngür, Tahir. "Melen Suyu," *Ne Mene Bir Alternatif?* Sol, 10 Temmuz 2008.
- Özbek, Meral. "Kentsel Mekân, Toplum, Bilişsel Harita ve Planlama." Deniz İncedayı (der.) *Çevre Tümdür. Çok Kültürlü Bir Olguya Bütüncü Bakış* içinde, 175-207. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002.
- Özdemir, Dilek. "Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı(sızlık) Koşullarının İncelenmesi." Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul, 11-13 Haziran 2003.
- Öztaşkın, Burcu ve Gökçe Aras. *Olimpiyat Meşalesi Söndüğünde* 2008, <http://www.arkitera.com/h33364-olimpiyat-mesalesi-sondugunde.html>.
- "Parası Olmayan İstanbul'dan Uzak Tutmanın Yolunu Bulalım." *Hürriyet*, 13 Kasım 2007.
- Pérouse, Jean François. "Kentsel Dönüşüm Halleri Hakkında Birkaç Saptama. Aman, İstanbul Miami Olmasın!" *İstanbul Dergisi*, no. 57 (2006): 28-32.
- . "Kentsel Düşler." *Radikal*, 24 Haziran 2007.
- "Pistin Maliyeti 60 Milyon Dolar." *Hürriyet*, 6 Mayıs 2003.
- Polat, Onur. *Türkiye'de Formula. Neden Olmasın?* NTVMSNBC Spor, 28 Ekim 2000, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/40221.asp>.
- "Rantın Adı Akfırat." *Yeni Şafak*, 21 Ocak 2003.
- Roche, Maurice. *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture*: Routledge, 2000.
- "Sabiha Gökçen ve İstanbul Park'ın Sihirli Öpücüğü." *Radikal*, 26 Şubat 2006.
- "Sahne Senin İstanbul!". *Milliyet*, 25 Kasım 2008.
- Sala, Anna. "Dünyanın En Büyük Dükkanı Barselona." *İstanbul Dergisi*, no. 60 (2007): 52-57.
- Selçuk'tan Formula 1 Seferberliği*. NTVMSNBC Spor, 27 Nisan 2002 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/149287.asp>.
- Smith, Neil. "Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma." *Planlama* 36, no. 2 (2006): 13-28.
- Soykan, Timur. "İşte Vazife, İşte Selahiyet: Bir Polis Cinayeti Daha!" *Radikal*, 23 Kasım 2007.
- Şeker, Dursun Zafer , Füsün Balık Şanlı ve Nebiye Musaoğlu. "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları." Paper presented at the İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul, 13-15 Eylül 2007.
- Şen, Besime. ""Kentsel Dönüşüm" Kavramsal Karmaşa ve Neoliberalizm." *İktisat Dergisi* 499 (2008): 34-41.
- Şengül, Tarık. "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı." *Praksis*, no. 2 (2001): 9-31.

- Tahincioğlu: F1 Kontratı 7 Yıllık.* NTVMSNBC Spor, 22 Kasım 2002, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/189134.asp>.
- Tahincioğlu: Şehri Konuşmadık. F1'in Patronu Efes'ten etkilendi.* NTVMSNBC Spor, 15 Ağustos 2002 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/169768.asp>.
- Taner, Mehmet Ümit. *Kapitalizm Kaynakları Tüketirken Su Değerleniyor* BİA Haber Merkezi, 16 Mart 2009.
- TBMM. "2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu." 1982.
- . "3194 Sayılı İmar Kanunu." 1985.
- . "4690 Sayılı Vakıflar Kanunu." 2001.
- . "5393 Sayılı Belediye Kanunu." 2005.
- . "5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun." 2008.
- Tekeli, İlhan. "Gecekondu." In *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı, 1993.
- "Toplu Konut Yapılmayan İl Kalmayacak." *Akşam*, 9 Nisan 2006.
- Torunoğlu, Ethem. "Kentsel Dönüşümüm: Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği." Ayşegül Mengi (der.) *Kent ve Planlama, Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak* içinde, 375-388. İstanbul: İmge Kitabevi, 2007.
- Turok, Ivan. "Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?" Paper presented at the Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul 2004.
- "Tükenişim Fotoğrafı." *Sabah İstanbul*, 22 Aralık 2000.
- "Türk Yıldızları Sahnede." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005.
- Türkiye, WWF. *Kış Olimpiyatları ne kadar çevreci?* 2006 <http://www.wwf.org.tr/haberler/haberler/archive/2006/mart/07/haber/kis-olimpiyatlari-ne-kadar-cevreci/>.
- Türkiyenin Formula 1 Atağı.* NTVMSNBC Spor, 24 Ocak 2002.
- Türkün, Asuman. "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları." Paper presented at the İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul, 13-15 Eylül 2007.
- Ulagay, Alp. "Olimpiyat Stadyumu Çimlerden Turnikelere Değiştı." 8 Mayıs 2005.
- Uysal, Selçuk. "Vakıf Mirasına Formula 1 Kondu." *Aksiyon*, 11 Temmuz 2005.
- "Uyuyuruz, Bu İlgisizlik Sürerse İstanbul Olimpiyat Trenini Kaçırarak." *Sabah İstanbul*, 9 Şubat 2001, 1.
- "Ünlüler Geçidi." *İBB İstanbul Bülteni*, Ağustos 2005, 23.
- "Yağmacılar Cirit Atıyor Formula 1 Ruhsat Gözlüyor." *Hürriyet*, 8 Ağustos 2003.
- Yardımcı, Sibel. *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- "Yunanistan'ın Olimpiyat Notu Bir!". *Radikal*, 30 Ağustos 2004.